

Caiete Silvane

Revistă de cultură

56

Suntem abandonati?

Szathmary Kiraly Adam

Caiete Silvane

Revistă de cultură

ISSN 1454 - 3028

Adresa redacției: Zalău, Piața Iuliu Maniu, nr. 4, Sălaj, România
Tel./fax 0260/612870 e-mail: caietesilvane@yahoo.com
www.caietesilvane.ro

Revistă de cultură editată de Centrul Culturii Tradiționale Sălaj,
sub egida Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău
Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009.
Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 6 lei

Colectivul de redacție:

Cristian Contraș - manager Centrul Culturii Tradiționale Sălaj

Daniel Săuca - redactor șef

Daniel Hoblea - secretar de redacție

Ileana Petrean-Păușan, Elena Musca, Marin Pop - redactori

Viorel Mureșan, Györfi-Deák György, Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu, Imelda Chintă -
colaboratori permanenți; **Marius Soare** - tehnoredactor

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între:

- Consiliul Județean Sălaj;
- Prefectura Sălaj;
- Primăria Zalău;
- Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj;
- Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău;
- Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Filiala Zalău;
- Biblioteca Județeană "Ioniță Scipione Bădescu" Sălaj;
- Inspectoratul Școlar Județean Sălaj;
- Arhivele Naționale Filiala Sălaj;
- Cenachul literar "Silvania";
- Centrul Culturii Tradiționale Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.
Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

Revista "Caiete Silvane"
este membră a Asociației Publicațiilor Literare și
Editurilor din România (APLER) și a Asociației
Revistelor și Publicațiilor din Europa (ARPE).

Tiparul realizat la Tipografia
Color Print Zalău,
Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj,
tel./fax 0260-661752

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale și factorii poștali, precum și prin Damco.
Prețul unui abonament pe o lună este de 2 lei.

SUMAR

Daniel Săuca, România opiomobrică **p. 2**

Nicolae Cochinescu, Mesaje -

www.caietesilvane.ro **p. 2**

Viorel Mureșan, Poeme, **pp. 3-4**

Aurel Pop, Poeme **p. 5**

Marcel Lucaciu, Paradisul infernal **pp. 6-7**

Imelda Chința, Romanul unei neîmpliniri

pp. 8-9

Ioan Maria Oros, Câteva sfaturi încă valabile

(dar neîmplinite) dintr-o corespondență cu

Constantin Noica **pp. 10 - 14**

Györfi - Deák György, Phoenix-ul sălăjean

p. 15

Györfi - Deák György, Regionalism și

imaginar **p. 16**

Liviu Bordaș, "Mircea Eliade a reușit să facă

din «cărarea alături de drum» calea regală a

propriului destin" **pp. 17-18**

Ileana Petrean-Păușan, "Bucuria" începerii

școlii **p. 19**

Ștefan Doru Dăncuș, Suntem abandonați! **p. 19**

Ileana Petrean - Păușan, Cizer, sat cu vârstă

venerabilă **p. 20**

László László, Revoluția de la 1848-1849 din

Transilvania (VIII) **pp. 21 - 23**

Szabó Attila, "Zona Călata în imagini" **pp. 24-25**

Dumitru Gheorghe Tamba, Despre așezări

civile de castre de trupe auxiliare... **pp. 26-27**

Marin Pop, Alegerile pentru Camera Agricolă

a județului Sălaj și înființarea Consiliului

Județean (1925 - 1926) **pp. 28 - 31**

Gheorghe Bancea, Monografia localității

Biușa (II) **pp. 32-34**

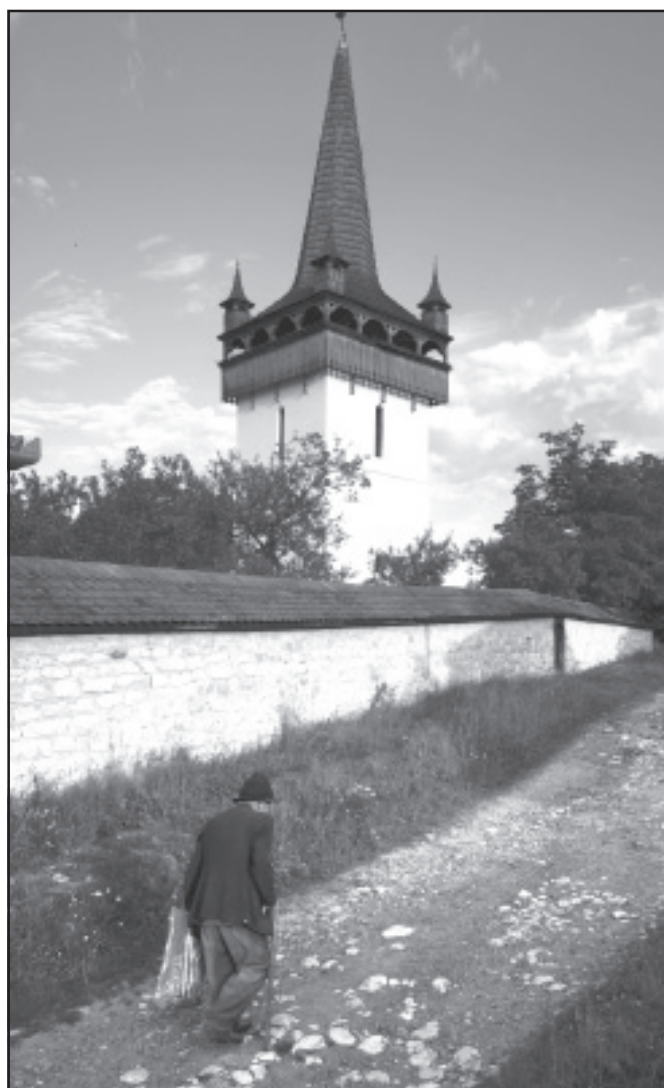
Augustin Mocanu, Despre lirica populară a

înstrăinării **pp. 35-40**

Szőke Anna, Stafia ostașului (din repertoriul

lui **Szekeres Sándor Gyurica**), traducere de

Györfi - Deák György **p. 41**

Vincze Szabolcs

Patrick Cauvin, Opt zile de vară, traducere de

Maria Cordea **pp. 42-43**

René Guénon, *Spiritus, Anima, Corpus*,

traducere de **Daniel Hoblea** **pp. 44-45**

Viorel Tăutan, Memoria memoriei **pp. 46-47**

Sorana Tarmu, Departate - aproape (pseudo-jurnal) **p. 47**

Malaxorul de cărți și reviste de cultură **p. 48**

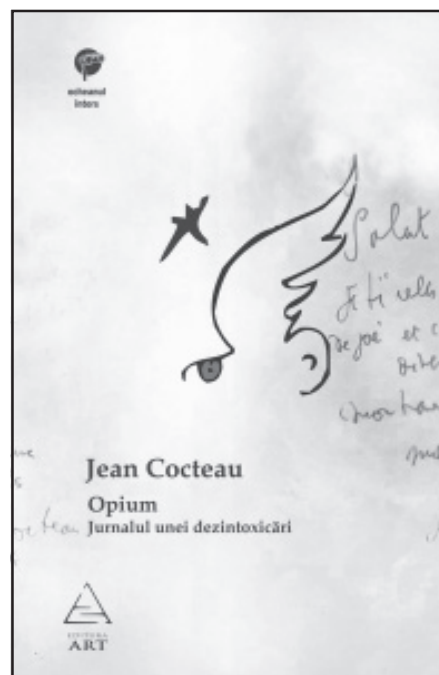
Copertile I, IV și paginile 1, 24-25 sunt ilustrate cu fotografii din expoziția "**Zona Călata în imagini**", rod al taberei de creație de la Jebuc în anul 2008.

România opiomobrică

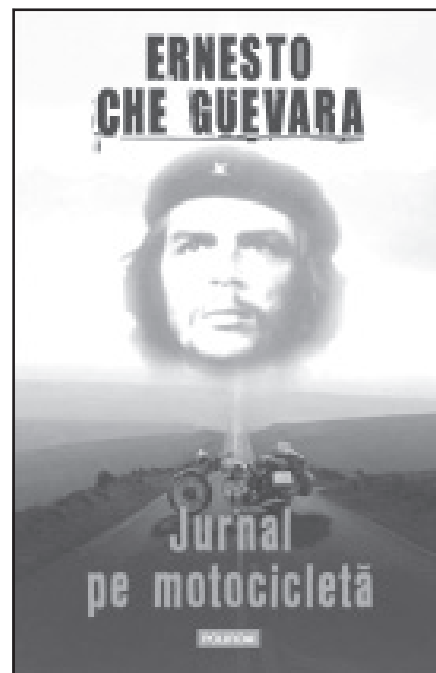
"Dacă se mai putea, Mircea Badea a reușit să ridice mârlnăia masculină pe culmi încă mai înalte. A imaginat o scenetă, în care, prin deducții absurde și nerușinate, Elena Udrea era pusă să fie «cu ochii pe organ» și să «stea cu gura numai pe organ». Al cui organ?, se întreba inocent dl. Badea; al lui Traian Băsescu, își răspundea tot dânsul, omniscient. Concluzia scenetei era că Elena Udrea stă cu gura pe organul lui Traian Băsescu. Cum poate fi calificat acest exercițiu intelectual? Moralmente, ca abject. Jurnalistic, ca nul. Omenește, ca degradant".

H.-R. Patapievici, EVZ, 3 sept. 2009

Nu. Respectăm convenția acceptată de toți la început. "Caiete Silvane" nu a intrat, nu intră și nu va intra în politică. Dacă e să acceptăm limbajul vremurilor noastre cu "intratul în politică". La mizeriile lui Mircea Badea merita însă să "răspund" (și) la rubrica de față. Asta după ce, siderat, perplex, stupefiat, l-am privit pe celebrul "pamfletar" repetând de mai multe ori, într-o seară, pe Antena 3, ca să audă H.-R. Patapievici: "Ești prost!" Nu înainte de a-l "demasca" pe președintele ICR ca "prostovan", "grobian" și "obsedat sexual". Badea,

după ce a citat motto-ul de mai sus, a încercat să-mi demonstreze că, dom'le, el nu la "organul" președintelui a făcut trimitere, că era vorba de "Ludovic Organ" ș.a. Oricum ar fi, așa ceva nu este tolerabil. Da', știu, e bătălie electorală isterică, haotică, apocaliptică. Zicerile filosofului au fost interpretate de unii ca încercare de a reperă onoarea Elenei prezidențiale etc. Dar, totuși, chiar "liderii de opinie" ai televiziunilor "de știri" (și nu numai) nu se pot exprima altfel decât împrășcând cu lături sau cu conținutul oalei de noapte? Până unde va merge degradarea spațiului public românesc? Dar al cyber-spațiului (plin și acesta de o grămadă incomensurabilă de lătrăi agramati & violenți)? Doar pentru o nenorocită de luptă pentru Cotroceni? După ce Mircea Badea (uneori, îi ies emisiuni simpatice) a instigat la crimă (re-vezi tragicul episod al morții handbalistului Marian Cozma), am crezut că va fi mai precaut și își va reprima pornirile violente, viscerele, proteste. Se vede că nu. Se pot spune multe despre H.-R. P., dar că e prost, nu. Chiar dacă o vorbă din bătrâni, ceva de genul că "unde e multă minte, e și multă prostie", ar sugera o minimă precauție în apreciere. Cu tristețe spun că, tot mai des, România pare o țară insuportabilă. Da', știu, pot să butonez telecomanda și să nu privesc emisiunile care nu îmi

plac, la fel cum pot să fac aproape orice vreau. Poate că nici nu mă interesează cine va fi ales președinte la alegerile din noiembrie - decembrie, vorba preacerbului pamfletar. Dar, mă mai interesează (sper să nu-mi treacă) ca țara mea să nu "devină" un spațiu al degradării generalizate.

Daniel SĂUCA

P.S.: Am lăsat titlul și ilustrațiile, pentru a marca intenția mea (deturnată, cum se observă cu ușurință) de a scrie că drumul până la mare, în scurtă vacanță din această vară, mi-a fost salvat - de cenușul căcăniu al tablourilor ce mi-au trecut prin față - de lectura a două cărți: Ernesto Che Guevara, "Jurnal pe motocicletă" (Polirom, 2008) și Jean Cocteau, "Opium. Jurnalul unei dezintoxicări" (Art, 2007).

Mesaje - www.caietesilvane.ro

"Este greu de crezut și, firește, emoționant, că poveștile scrise acum patruzeci de ani de un tânăr în spațiul liber de dincolo de constrângerile hainei de procuror mai pot interesa pe cineva astăzi. Îi mulțumesc d-lui Györfi - Deák György pentru amabilul text și revistei Caiete Silvane pentru că l-a publicat. Cât despre mine, nu am făcut decât să intru într-o altă poveste din care n-am mai reușit să ies".

Nicolae COCHINESCU

(re/vezi articolul "Poveștile unui procuror" de Györfi - Deák György, la rubrica "Estetica imaginarului", în "Caiete Silvane", nr. 51/aprilie 2009. Articolul poate fi accesat pe www.caietesilvane.ro)

Poeme de Viorel Mureșan

Cenușă din Paradis

așa vor spune
îl atrăgeau cârciumile
și cimitirele
și nu scria mai mult de două versuri
pe an

i-au plăcut noaptea
și străzi lăturalnice acoperite cu iarbă
și de nicăieri nu s-a întors
fără umbra femeii
care despletește un anotimp de dantelă
deasupra unei prăpastii

a ținut o morișcă în calea vântului

când n-a mai fost vânt
a lăsat urme
pe zăpada albă
până când zăpada albă s-a subțiat

urmele lui
s-au făcut iarbă

După-amiază de vară

pentru mine literele e. c. ar putea însemna
emil cioran sau elias canetti

pe primul
l-am văzut doar în fotografii
și la televizor
apoi mi-a ajuns vestea
c-a murit

dar ho-ho-tul lui
și clopotul
se scutură ca niște ramuri de sânge
în univers

cel de-al doilea a zidit
biblioteci pentru orbi

să avem un semn de la voi când
le terminați de ars

Instantanee

facem fotografii pentru
morții tineri
însă conturile lor niciodată
nu vă așteptați

să iasă prea clare

la intrare
ne numără o moarte bătrână
să știe câți mai are de spălat pe picioare

pe hârtia fotografică se va vedea
mereu degetul
mare se ridică amenințător
și
în plan îndepărtat
o strângere de mână

Numește muzica ochilor sau copacul care ne minte

- poem pe două voci -

ascultă-mă
o lună de aur deasupra orașului
scaldă superbe femei

*de lângă tulpină
abia de mai vedeam acolo sus
cum joacă verde lava*

ochii accia ca niște cârlige de abator
le coboară sufletele în puțuri de cărbune

am sta ani în mijlocul
unei violente ninsori

mai târziu ne-am mutat pe o înălțime
sub o pergolă de trandafiri

*spânzura copacul
între buze livide
să curgă din el
toată frica*

Efigia poeziei

îi lăudau frumusețea
ca pe-o umbrelă uitată deschisă
între pietrele de pe malul unui râu

seara și dimineața

frumusețea ei
mâinile ei
absente

Un portret de fată

pe întinderea fără cute a paginii
se surpă zâmbetul ei

pahare goale încep umbletului prin odaie
când o privește pisica

în așternut zorile se-ncâlceau
printre noi

întinzi o mână prin fereastră
și tragi cerul în casă

Un portret de bătrână

în căruciorul ei cu roțile
o bătrână ademenește păsările cu fărâme de fier
și până seara împletește
din zborul lor o căciulă

ardem fotografiile iar oamenii din ele
se risipesc pe câmp

Panticeu

având nume de pânțece
și încovoiat pe o vale
pare satul lui augustin pop în bătaia soarelui
o arzătoare sabie cu mânerul într-o biserică
iar vârful înfipit în ușa unui spital

Locul unde se ard gunoaiele

locul
unde ard gunoaiele
pe când ziua e pe sfârșite

în față pe o pânză
cineva a pus soarele
mai încolo era luna umplută
cu păsări moarte și zdrențe

din lună ieșea coada unei pisici

o
cântecul meu singur
pe drumul spre casă

În octombrie anul acesta am scris și poezie dar deodată

în octombrie acest an am scris și multă poezie de dragoste
dar deodată

precum în aerul din gura unui pod
o pisică neagră în două labe se arcuia
într-un fel chiar răsfațându-se
pe coala albă din fața mea

apoi
m-a vizitat și-un șal negru întins pe-o scândură
mișca numai franjuri spre copaci când l-am purtat prin
grădină

cu sufletul îndoit ca o piele de vulpe
adusă de tăietorul de lemne pe coada toporului
am traversat mai târziu încăperea
m-am arătat la fereastră

*jucau numere pe o piramidă
scăpată din cer din eroare
cine să tragă frânghia
are în loc de mână o floare*

limba
prinsă într-un parapet de piatră
prinse a-și îndoi genunchii sub ea
a-și pocni tot mai des fruntea cu palmele
a-și da peste cap ochii
a-și smulge masca

"colibă din trestie, colibă din trestie! Zidule, zidule !"

să străbatem în caravană un drum foarte lung și obositor
afișând râsul cel mai răutăcios:

"Colibă din trestie, ascultă ! Zidule, ia aminte !"

o limbă ce juca în timp ce curgea din ea sânge:

"La marginea mării se-afla, aparent al nimănui,
un aparat fotografic pe trepidul său,
iar o pânză neagră, întinsă deasupra, flutura
plescăind în vântul răcoros"

și o hârtie rotindu-se lin în golul unei uși
apoi
plesnește din coadă o veveriță peste prăpastie

Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009

Poeme de Aurel Pop

Acum

Ies din când în când
La lumină
Din câte-un poem
Noaptea
Îmi potrivesc gândurile
Cu grijă
Peste zi
Vorbesc despre criza
De timp
De spațiu
De viteza
Evenimentelor
Ce au loc
Înăuntrul și-nafara
Cuvântului

Alfa și Omega

Ori de câte ori
Poetul
Își propune să scrie
Desparte
Cuvintele de cuvinte
Litera o deduce din litere -
Stabilește
Apoi
Începutul
și
Sfârșitul
Poemului

Alt anotimp

Când pleacă berzele
Se desprinde din noi
Cerul
Îl simțim mai aproape
Semn că vine alt anotimp
Ce ne face uncori
Să stăm încuiați în casă
Dăm la zaruri
Doi cu doi
șase cu șase
Facem porți în mijlocul Casei
De fiecare dată intră cineva
După care așteptăm cuminiți
Jurnalul de știri

Amăgire

De ieri
Mi-a rămas pe retină
O lume plină

De promisiuni
Cărări băătorite
Fără vină
și lacrimi
De alte dimensiuni
Umbra-mi poartă pică...

Ca pe-o haină
Ce-o mai port
Vremea o urcă
și-o ridică și-mi decoltează umbra în
Dreptul inimii...
Amăgit
De-o bârfă
O suport

Așa cum între om și umbră

Să n-ai încredere
Tu să nu faci ca ei
Lumea asta-i curvă
Lumea asta-i plină de cititori înrăiți
Care binecuvântează marea poezie
De aceea poezii trebuie să fie
pregătiți
Oriunde
Oricând
Dar nu oricum
Deoarece în ochii lui pe unde
Lumea alunecă așa de frumos
De parcă nu o așteaptă nici o cădere
Între vis și lucruri împrăstiate pe jos
Prea puțini ar alege visul
și-ar respinge chinul
Așa cum între om și umbră
Va scădea lumina
Cum se strânge crinul
Singurătatea lui rămâne
Undeva în munte-n dos
Deși floarea o vom aduce jos
Atunci când cineva îmi trimite
Tot mai negre vești
Ochii niși mă vor nimici cândva
Copilele din mine te strâng

Dar nu mai ești
De când un flutur lumea o gândea

Binecuvântare

Între
Lumină
și întuneric
Luntre - Punte
Vină de
Frunte

Curg isteric
Cu
Vin
Te...

Semnul divin

Am cântat ascară
Din frunza de viță
Din țate curgeau
șiroaie de vin
Văduva cocca prescura
La focul din vatră
Din ceruri se-așteaptă
Semnul divin
Îmi deschid un ochi
Către lume
Celălalt îl mai las
O vreme închis
Întorcându-mă acasă
Beat crită
Înțeleg
și totuși îmi pare un vis
Unul câte unul

În satul copilăriei
Mi-au rămas
Întrebările
Răspunsurile
Le-am primit
De la viață
Unul câte unul
Mutându-le
Apoi - atlași
Lași -
De pe un umăr
Pe altul

Aurel Pop. (n. 1949). Cetățele, jud. Maramureș. Doctorand, Institutul de Istorie "George Bariț" al Academiei Române - filiala Cluj-Napoca. Absolvent al Facultății de Științe Umaniste, Politice și Administrative, Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Arad. Redactor-șef al revistei literare "Citadela". **Cărți publicate:** "*Pelerinaj de secesiune*" - poeme, (2004); "*Calvarul cuvintelor*" - poeme, (2006); "*Sonete din regatul disperării*" - sonete, (2007) "*La hanul verbelor*" - critică literară, (2008), "*Cuvinte dintr-un noian de vorbe*" - interviuri, (2009). În pregătire volumul de versuri: "*Semne dintr-un trunchi de cuvânt*". **A publicat în revistele literare:** Tribuna, Familia, Vatra, Pan, Convorbiri literare, Ateneu, Pleade, Poesis, Pagini bucovinene, Solstițiu, Pagini sătmărene, Bucovina literară, Reflex, Oglinda literară, Plumb, Archeus, Cetatea culturală, Citadela, Marmăția literară, etc.

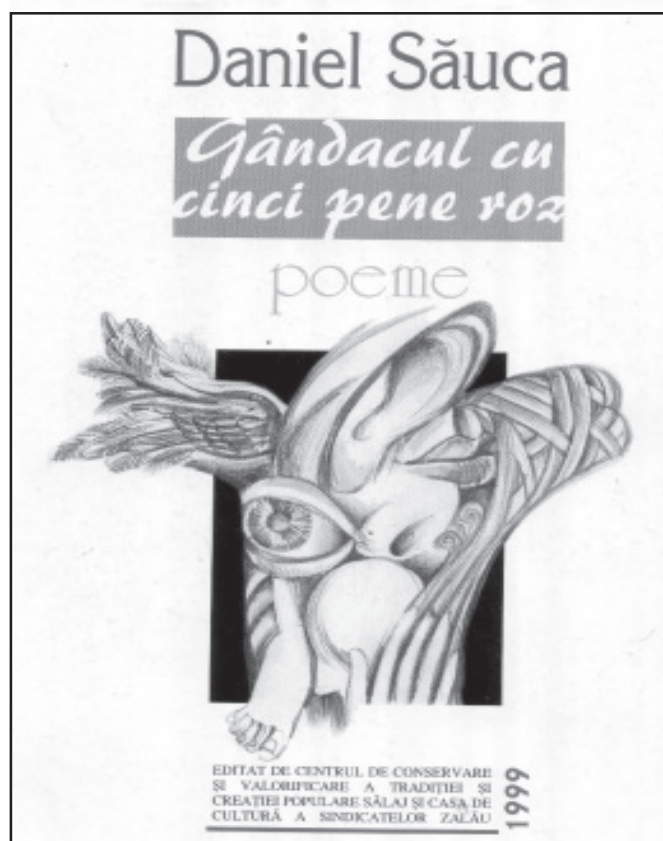
Paradisul infernal

S-au scurs, parcă printre degete, 10 ani de la debutul lui Daniel Săuca, poet, reporter, publicist, cunoscut și recunoscut, mai ales, în mass-media sălăjeană. Este de admirat cum, în răgazul dintre luptele cu fantasmalele politice ori cu marile deziluzii ale tranziției, autorul a continuat să-și parcurgă - temerar și asiduu - itinerarul liric propus.

Placheta *Gândacul cu cinci pene roz* (Zalău, 1999) cuprinde multe dintre poemele citite la Cenaclul "Silvania", poeme care au stârnit - nu de puține ori - rumoare, căci au surprins, la vremea respectivă, fie prin tenta lor ușor teribilistă, fie printr-o extravaganta, mai degrabă, avangardistă. Iată, de pildă, un fragment din *Simfonia nr.3 în re major pentru muzicuță și clopote*: "trăiască steagul și urletul nopții, și pustiul / de la picioarele Libertății, munții cocoțați pe stele / bube zidite în grabă cu o muzicuță solară / bătrânul Jim pe-o bandă de mag, cu deșul rupt în Vietnam / harnice corzi de metal / explozii, furnale senzuale / țâțe cioplite în miniatură radiofonică / simfonia nr. 3 în re major pentru muzicuță și clopote / cu bătrânul Jim, poet american..." Tânărul debutant spărgea, astfel, tipare și developa clișee cu o nonșalanță ce amintea de Tristan Tzara și discipolii lui, reinventând - într-o manieră, totuși, personală - "balade", "simfonii", "psalmi" ori catrene ce au devenit... "dantrene". De multe ori, poemul se construia pe țarmuri suprarealiste dintr-o suită de notații laconice și disperate, alcătuindu-se - până la urmă - într-un întreg bizar: "Cazinou cu oi bete / biblioteci cu negre fete / tablou cu sufletul / ancore de amar / crepuscular" (*Dantrene, VII*). Ancorat în prozaica realitate cotidiană, uneori, până și erosul cunoștea o puternică infuzie a politicului: "Frumoaso / fii bună / taci / hai / și tu / în vana capitalistă / să ne bălăcim / în hohote socialiste..." (*Început de baladă provincială*). Lumea văzută de Daniel Săuca era, mai totdeauna, luată în răspăr, pentru că - nu de puține ori - privirile aruncate, în grabă, asupra ei erau exacerbate. De altfel, poetul însuși mărturisea, la un moment dat: "am nevoie / de o cură intensivă / de slăbire a vederii - / văd totul / în pas de defilare" (*Zbor fără bătaie*). Și tot în răspăr, autorul punea exact la finalul plachetei arta lui poetică, poemul eponim al cărui refren obsedant reușise să-i scoată din minți pe unii cenaclști: "Gândacul cu cinci pene roz / a pornit la vânătoare de ciclopi....", "Gândacul cu cinci pene roz / a pornit la vânătoare de ciclopi...."

La capătul re-lecturii poemelor de tinerețe, pot fi remarcate unele caracteristici și totodată unele constante ce conturează, tot mai pregnant, discursul liric al lui Daniel Săuca: retorismul (premeditat), stilul parodic, jocul intertextualist, dicteul automat sau tehnica refrenului menită să creeze o atmosferă de o monotonie existențială coplesitoare, dar și o tensiune poetică graduală.

Noul op liric (*Cartierul vestic al iadului*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2009) se constituie într-o surpriză pentru cei neobișnuiți cu revizuirile. Dintr-un *Cuvânt către cititori* aflăm și motivația intrinsecă - firească și pertinentă - a poetului: "Scriu foarte greu poezie și pentru că am, mai mereu, pornirea de a perfecționa versuri mai vechi, de a le da noi valențe, noi simboluri (...). Acest volum s-a născut din cadavrul precedentului meu op(uleț) liric, cel de debut,

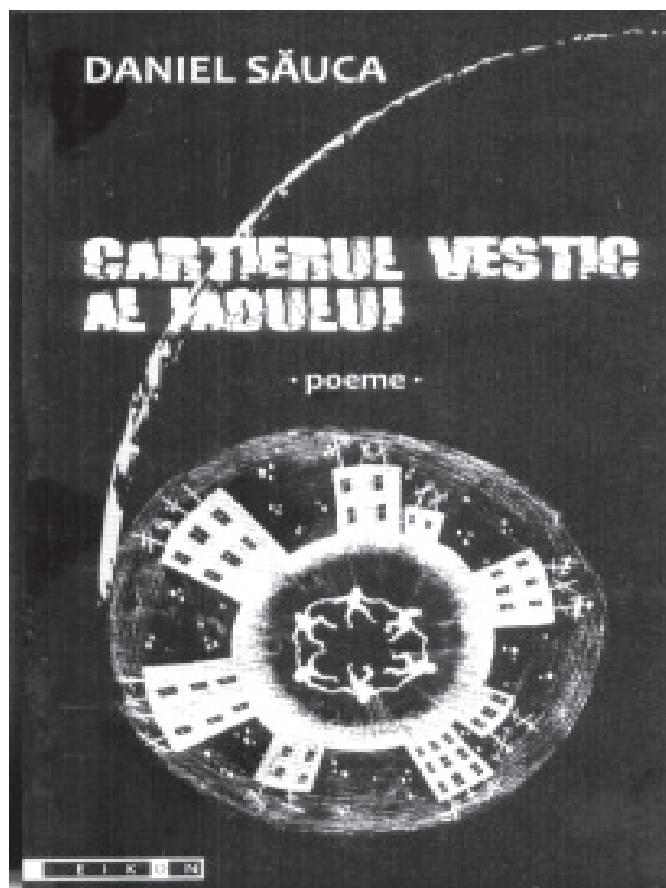
Gândacul cu cinci pene roz, apărut, ehei, în urmă cu fix...10 ani. Multe versuri din acea carte au fost rescrise, reformulate ori esențializate. Acest *carnagiu* literar l-am considerat necesar și pentru a ilustra, mai mult sau mai puțin simbolic, mai mult sau mai puțin credibil, universul *Cartierului vestic al iadului*, un cartier în care se manifestă și *cadavrele memoriei*...Probabil și pentru a încheia o etapă de creație (cam lungă, ce-i drept)." De această dată, *Gândacul cu cinci pene roz* e re-simțit drept un poem emblematic, fiind așezat, la loc de cinste, în fruntea plachetei. Din text, au dispărut între timp "ciclopai", "bocancii lustruiți", "plecarea în delegație" și alte elemente banale, fiindcă toate acestea nu aveau nimic a face cu "vânătoarea de eter". Poemul e, acum, stilizat cu rafinament de bijutier, refrenul și recurența contribuind din plin la buna organizare, la fluența și la muzicalitatea discretă a versurilor: "Gândacul cu cinci pene roz / a pornit la vânătoare de eter / și-a lustruit inima dreaptă, și-a îngropat inima stângă / între buze o țigară timidă, plină de tâlc / era frumos gândacul cu cinci pene roz / pornit la vânătoare de eter / doamnele își întorceau privirea spre răsărit / domnii aruncau spre cer săbii din cele vechi / gândacul cu cinci pene roz trecea nepăsător pe străzi / la vânătoare de eter / doamnele își întorceau privirea spre răsărit / domnii aruncau spre cer săbii din cele vechi / gândacul cu cinci pene roz trecea nepăsător pe străzi / la

Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009

vânătoare de eter / gândacul cu cinci pene roz era totuși prea trist / spre cartierul vestic al iadului / striga în zadar după Dumnezeu / să coboare la ușa sunetelor / să urle împreună / Gândacul cu cinci pene roz / a pornit la vânătoare de eter / și-a lustruit inima dreaptă, și-a îngropat inima stângă / între buze o țigară timidă, plină de tâlc / era frumos gândacul cu cinci pene roz / pornit la vânătoare de eter / doamnele își întorceau privirea spre răsărit / domnii aruncau spre cer săbii din cele vechi / gândacul cu cinci pene roz trecea nepăsător pe străzi / la vânătoare de eter / gândacul cu cinci pene roz era totuși prea trist / spre cartierul vestic al iadului / bătaile inimii erau prăfuite / de liniștea umbrelor.." De aceleași reformulări, augmentări sau esențializări au avut parte o serie de creații precum *Simfonia nr.8 pentru Cetatea pierdută*, *Prima treaptă*, *Să ne uităm înăuntru* și unele *Dantrene* ce stau, acum, în preajma haiku-urilor: "Ecoul / poruncește sunetelor / un ultim sărut - / iarba plânge." Revizuite cu acribie, poemele câștigă în simplitate și în profunzime grație unei coerențe stilistice și tematice, aproape fără cusur.

Noile piese de rezistență sunt *Autoportret*, *Început de rugă*, *Cartierul vestic al iadului* și *La pas prin cartierul vestic al iadului*. Structurată în șapte părți (poate, nu întâmplător), ultima dintre ele se remarcă prin concizie și prin acuitatea simțurilor. O tonalitate elegiacă învâluie acest topos al umbrelor, brăzdat de fulgerele din "eterul flămând" și răvășit de lacrimile iubitei. Viziunea paradisului infernal (acel "iad-rai al ideilor", "iadul-rai de ieri și de astăzi și de mâine") provoacă apocalipsa gândurilor biciuite de neliniștea tragică: "Ca să vezi, ca să uiți / Nu te mai poate salva tastatura inspirației / și apoi, ce anume să crezi? / Că atunci când vei ajunge / Nu vei mai muri?"(V)

Fericit remediu al vremurilor vitrege, lirica lui Daniel Săuca parcurge, "la pas", etapa decantărilor, a cristalizărilor

stilistice. Viziunea unitară, elocvența și sobrietatea sunt doar câteva dintre calitățile poemelor supuse tratamentului de revigorare. E dovada maturității artistice, probate după un stăruitor și îndelungat exercițiu al scrisului.

Marcel LUCACIU

Abonează-te la cultură!

Caiete Silvane

*Prin oficiile poștale și factorii poștali, prin Damco sau prin redacție.
Prețul unui abonament pe o lună, pentru anul 2009, a rămas neschimbat: 2 lei.

www.caietesilvane.ro

Romanul unei neîmpliniri

Puțin cunoscut azi, numele George Boitor rezonază, prin excelență, în plan poetic, debutând editorial în 1969, la 35 de ani, cu volumul *Scară de apă*, anunțând o evoluție lirică interesantă. Seria continuă în 1974 cu volumul al II-lea *Testament provizoriu*, iar în momentul morții se aflau sub tipar două titluri *Memoria discontinuă* (poezii) și *Între două zăpezi* (*Alberia*) (proze). Poetul George Boitor se sinucide pe data de 18 mai 1976, moartea sa fiind un protest împotriva unui regim ostil ce îngrădea libertatea de creație: "A fost împins spre acest gest disperat ca urmare a tracasărilor, umilirilor, persecuțiilor și a unei intense presiuni psihologice la care a fost supus în ultima parte a vieții de către Securitatea din Brașov".

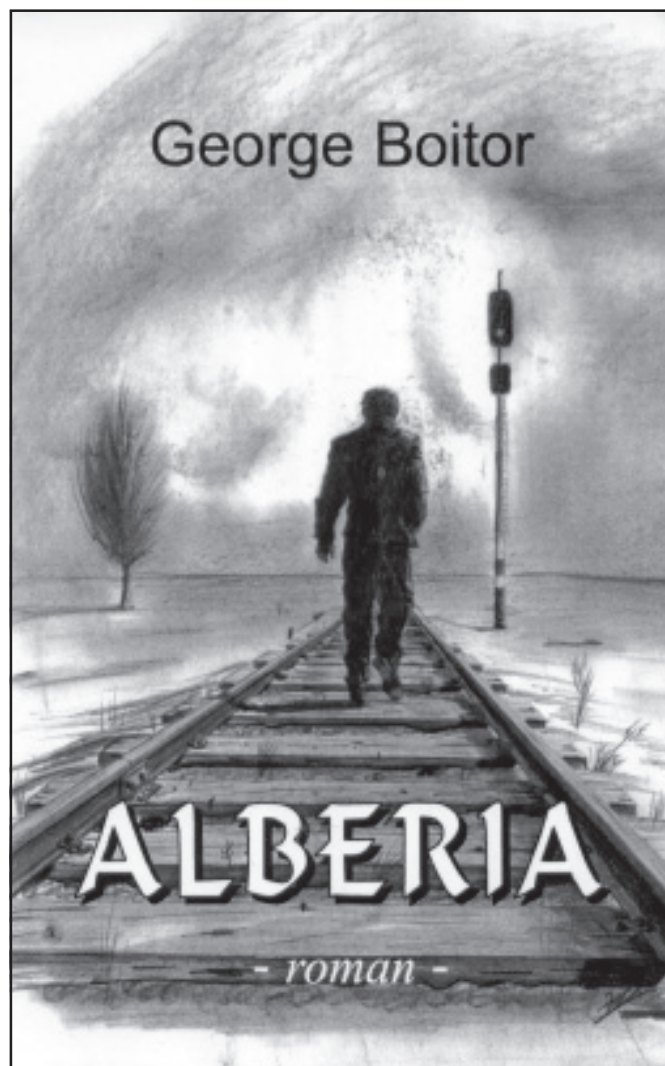
Surprinzător este faptul că neavând o formație literară, scriitorul se dovedește un autodidact abil, însușindu-și cu acribie tehnica scrisului, demonstrând o încărcătură congenitală și o sensibilitate poetică regăsibile și în roman.

Alberia a apărut în 2009 la Editura Citadela din Satu-Mare, o proză subiectivă ce amintește de romanele de aceeași factură din perioada interbelică, autorul propunându-ne o narațiune autodiegetică la persoana I, o carte ce trădează sentimente profunde în care elementele de modernitate coexistă cu cele clasice.

Un roman ce este guvernat de Eros și gândit într-un panoptic tematic ce îl regăsim în proza eliadescă și camilpetresciană, cu eroi ce se construiesc și se desăvârșesc pe măsura evoluției lor. Carte de autoanaliză a spiritului tulburat, de reflecție, *Alberia* ne dezvăluie o simptomatologie afectivă, radiografiind interiorități zbuciumate: "Aveam nevoie de liniște, de aer, de forță, de curaj pentru a-mi recunoaște eșecurile și a le putea evalua în deplină cunoștiință de cauză". Sentimentul solitudinii, lumea în agonică reverberată la infinit sunt surprinse în toată ecloziunea lor.

Narațiunea este dominată, în incipitul ei, de descriere, iar spiritul deopotrivă grav și atent al naratorului înregistrează, balzacian, o arhitectură truvabil nealterată: "Gările orașelor ardelenne sunt tot atât de solide ca zidurile rămase din vremea barocului târziu.(...) Zidurile sunt durate din marmoră neșlefuită de o culoare îndoielnică, iar prin masivitatea lor, prin întinderea uniformă a culorii te îndepărtează de ele". Descrierile, pe alocuri lirice, trădând pasiunea pentru poezie a autorului, transmit o emoție estetică vibrantă: "Departe, spre Cojocna, dealurile adormite păreau bivoli tolăniți prin mărăcini ce umbreau albiile șerpuiunde ale pâraielor. Zăpada se topise pe alocuri lăsând să se vadă pământul umed, întunecat. Doar împrejurul mărăcinilor mai rămăseseră petece albe, sunete suprapuse în masa enormă a unui spațiu abstract".

Alberia întruchipează personajul feminin al cărții, un personaj rotund, în mișcare, o tânără de 18 ani ce se afla în perioada de practică la CFR, repartizată fiind în tura lui George, personajul-narator care o percepe fulgural și cu o oarecare indiferență, însă o apariție ce se va dovedi nelipsită de importanță: "Cizmulile negre, strălucitoare, de lac, parcă făcute anume să stârneasă nedumerirea. Carâmbii urcau doar până la glezne. Puțin deasupra lor, vedeam căptușala

paltonului descheiat, nasturii lui sidefii, rochia gri-verzuie, liniile verticale ale jerseului croșetat și, puțin mai sus, frumoasa curbură a pieptului, coborând și urcând în ritmul respirației. Ovalul feței, părul ieșit puțin de sub baticul subțire, de mătase naturală, și ochii frumoși în profunzimea lor" îi tulbură ființa ce înregistrează atent toate aceste detalii.

George este ceferist, acest amănunt îl citim și în biografia autorului de la finalul romanului (așadar pactul autobiografic se suprapune peste cel romanesc), iar povestirea retrospectivă se derulează pe două planuri ce se întrepătrund; cei doi naratori, George și pictorul Rudaru se consumă în iubiri neîmplinite, se confesează, mărturisindu-și sentimentele indelebile asumate ca eșec al devenirii lor.

Spirit lucid, asemenea personajului din romanul lui Camil Petrescu, George se autopersiflează: "Îmi venea să râd. Îmi luasem rolul în serios, ca pe o dogmă și nu mai puteam stabili limitele responsabilității mele.(...) Eu, maratonistul, crescătorul de casierite, solid pregătite profesional, învingătorul din gara Câmpia Turzii!".

Apropierea dintre George și Alberia este fin înregistrată de conștiința lucidă a naratorului, gesturile sunt simple, cenzurate, pulsând articulat și timid în ritmul "trenurilor de marfă prin gările mici", iar "gândurile mele trebuiau să treacă

la fel, de la o zi la alta, fără urme, doar să marcheze «conștiința» utilității lor".

Problemele omului modern sunt traduse într-o manieră lirică și în această narațiune, dând profunzime scrierii: spațiul și timpul, simbolul măștii, conturat ca un leitmotiv, ideea cojii dirijată de Marele Anonim sunt doar câteva din neliniștile avuabile ale unui spirit vitriolant: "«Încercând să-nțelegem ce e masca și omul?»"; "Masca, masca! și eu am purtat mască".(...) "Eu căutam un adevăr al meu, un adevăr în care să pot crede.(...) și, pentru aceasta, de multe ori a trebuit să port masca smintelii, a milostiveniei, a răbdării".

Frona aflată în neconcordanță cu legile imuabile ale lumii se concretizează într-o exhibare a unui eu ultragiat: "«Nu-i împotriva naturii mele, împotriva naturii umane, să rămânem o viață întreagă numai *persoană* gândită și dirijată de alții! Un pion pe o tablă de șah pierdut în imensitatea câmpiei!»".

Romanul alunecă într-o confesiune intimă, George devine un fel de mentor al Alberiei, nu doar profesional, ci și sentimental, ea învățând, alături de el, iubirea. După dispariția ei, firea dionisiacă a lui George se dezlănțuie, sentimentele lui devin obiectul persiflării cunoscătorilor, ea, dobândind reputația unei femei frivole, se consolează în brațele altor bărbați pentru a suplini și a răzbuna lipsa lui de perseverență în a o regăsi.

Schematismul, fragmentarismul, introspecția și alternarea planurilor alcătuiesc un roman de analiză, o monografie a unui sentiment ce obligă eroul, devenit pretext pentru introspecție, la o descifrare a etimonului misterios al feminității.

Narațiunea ia o întorsătură neașteptată, George devine soțul Alinei, iar pictorul Rudaru, soțul Alberiei. Alina trădează un fond sufletesc facil, inconsistent, superfluu, motiv de îngrijorare pentru George: "Nu atât cuvintele, peste care puteam trece, ce le puteam neglija, nu ele mă izbiră, ci tonul, tonul Alinei sugera existența unui fond psihic alterat, neadevărat, compus cu migală; înclinația spre mizantropie și sadismul verbal; complexe greu de definit. Dar chiar și în forma lor superficială de manifestare «fețele» ei erau îngrijorătoare".

Chinuit lăuntric, într-un moment în care se recluza într-o interioritate agitantă, George o regăsește pe Alberia, devenită colega de serviciu a Alinei, și încearcă să reconstituie, din

fragmente, trecutul: "Mi-am ațintit pentru ultima oară ochii asupra Alberiei. Ea avea capul aplecat, căuta ceva în ternion. Măinile-i aveau o febrilitate stranie. Era cel mai frumos gest pe care-l putea face întru reînvierea trecutului nostru. Căuta în ternion timpul de aur al dragostei noastre. Însă nu mai avea cum îl găsi". Rămânând o clipă singuri, în intimitatea biroului, cu o malițiozitate infantilă, își reproșează gesturile imature ale trecutului lor: "Te iubeam prea mult, și nu eram în stare de compromisuri. A *insista* însemna o degradare a dragostei și a sentimentelor mele de atunci. Însemna coborârea lor la pragul cerșetoriei și a milei. Te iubeam, dar nu știam nici cum să mă fac înțeles, nici cum să mă apropiu iar de tine". Dragostea înseamnă suferință și cunoaștere, asumare a unui destin potrivit: "Dragostea noastră a fost un drum, un timp al cunoașterii. Eram tineri, și naivi. Poate de aceea ne-am și provocat atâta rău, atâta durere". Vrajit de prezența Alberiei, George intră într-un joc tandru și tactil, o reconstruire a dragostei la nivel epidermic: "Simțeam cum mâinile ei îmi urcă spre umeri, cum băjbăie, îmi ating obraji, trec spre tâmpile, le mângâie fugar, de parcă sunt gesturile unui somnambul, trec peste ceafă, se întorc spre tâmpile apoi, deodată, totul începe să se învârtă". Sunetele difuze ale muzicii interiorității lor acaparează ființa, distilând-o "într-o masă de sunete line, apoi confuze, tot mai confuze și mai întretăiate".

După despărțirea definitivă de Rudaru, Alberia i se dăruiește întru totul lui George, dezvăluindu-i intensitatea trăirilor ei: "Uneori te visam trează, cu ochii deschiși, așa cum te visez acum".

Ca într-un poem eminescian, natura întreagă este erotizată de prezența celor doi: "Într-o pornire erotică, marea se prelungea spre gleznele ei. Retrăgându-se, valul crea împrejurul Alberiei un spațiu purificat, proiectând-o pe țărmul unei Elade renăscute din memoria mea". Sentimentul iubirii, misticismul ei sunt amplificate dureros, iar sfârșitul ineluctabil este pronunțat de Alberia: "«Suntem doi oameni slabi, încovoiați de întâmplări, pe care viața ne-a aruncat aici!» Doi oameni care încă se iubesc, dar într-o zi, și-ar putea aminti trecutul lor...Te iubesc prea mult, de aceea mă gândesc la amândoi ca la o singură ființă! Iartă-mă, a sosit vremea să plec la gară".

Emoție, pasiune și suferință, toate asemenea pieselor unui puzzle concurează la alcătuirea unui roman bine încheiat, cu intrigă minuțios gândită și concretizat într-o mască, într-o convenționalizare dramatizată devenită o convenționalizare a trăirilor scriitorului, a propriei lui vieți.

Imelda CHINȚA

Abonamentul la revista SINGUR nu te lasă singur!
Pentru detalii legate de abonament: www.revistasingur.ro
sau
Telefon: 072-444.35.87

Sălajul European

Sportul Salajeian

Câteva sfaturi încă valabile (dar neîmplinite) dintr-o corespondență cu Constantin Noica*

Datorăm începutul corespondenței noastre cu Constantin Noica¹ unui alt filosof și scriitor român pe nedrept puțin cunoscut, și anume Petre Hossu (doctorand la Lucian Blaga și fost asistent al lui D. D. Roșca până în 1950, când a fost epurat din învățământ)², care, prin 1971, cu generozitatea-i arhicunoscută, ne-a oferit adresa acestuia, cu îndemnul de a-i scrie. Ceea ce am și făcut "cu absolută sinceritate", în prima scrisoare, a cărei ciornă, din întâmplare, o mai păstrăm, cerându-ne iertare pentru "brutala îndrăzneală" de a-i fi tulburat liniștea creatoare, surprinzându-l poate în clipe de meditație, care, odată întreruptă, ar putea frustra omenirea de idei mari, tocmai acelea care, chiar atunci, erau sortite să vină pe lume etc., etc.; tânguindu-ne, în continuare, pentru faptul de a fi pierdut pentru totdeauna, poate, cărțile Domniei Sale, *Douăzeci și șapte de trepte ale realului*³ și *Rostirea filozofică românească*⁴ - ca atare, în setea noastră inconștientă, mai degrabă bibliofilă decât una acut metafizică, pur și simplu, i le "cerșeam".

Scopul publicării corespondenței filosofului către noi nu este decât unul strict epistolografico-memorialistic - dacă se poate spune așa; nedorindu-se nici pe departe alimentarea, într-un fel sau altul, a așa-zisului "dosar Noica", ci doar evidențierea virtuților paideice ale acestor scrisori. De fapt, în economia lucrării de față, nici nu putem prezenta măcar un minimum de date despre opera și viața sa ori despre ce a însemnat "fenomenul" Noica în cultura română⁵. Marelui filozof i-au fost, de altfel, consacrate numeroase cărți și ample studii (monografii, exegeze, evocări etc.), îndeosebi de către prietenii sau discipolii apropiați⁶ iar autori străini⁷, interesați de "școala de la Păltiniș", au prezentat "la rece" fundamentele filosofiei nicasiene și / sau perioada elaborării acesteia. S-a scris cu multă îndreptățire despre marele talent scriitoricesc al filosofului, despre acea cuceritoare "paradigmă feminină a auditoriului" specifică filosofiei sale. Despre fascinația autorului *Scrisorilor despre logica lui Hermes* în rândul tinerilor în formare (și nu numai) a vorbit admirabil Mihai Șora⁸. Din corul comentatorilor, evident că nu lipsesc nici detractorii, cei care au creat un așa-zis "complex" sau "caz Noica", dar nici apărătorii "pătimiști" ai autorului celor *șase maladii ale spiritului*, ba chiar avem parte chiar și de o despărțire simbolică de filosof⁹.

Odată cu anii '67-'68, Constantin Noica începea să-și publice simultan operele la care lucra sau pe cele de sertar, în mai multe reviste culturale din țară. Nu cunoaștem un alt autor, filosof autentic, la fel de prodigios în acei ani. Astfel, dintr-o ordonare sinoptică¹⁰, alcătuită ad-hoc, cuprinzând publicațiile și numărul articolelor apărute sub semnătura lui între anii 1966-1987, reiese că acesta a publicat nu mai puțin de 410 articole în 37 de reviste¹¹. Dacă ar fi să urmărim doar anul 1968, observăm prezența filosofului în peisajul publicisticii românești cu 35 de apariții în 9 publicații, 27 sunt în serial (în "Cronica" - Iași, "Gazeta Literară" și "România Literară" - București). Am recurs la aceste considerații statistice privind activitatea publicistică a filosofului în ideea de a sugera astfel atât împrejurările în care s-a purtat

corespondența noastră, cât și impactul imediat al scrierilor sale la nivel național.

Se impun câteva observații privitoare atât la scrisorile trimise de către noi, cât și la cele primite din partea filosofului Constantin Noica. În primul rând, trebuie să amintim că toate scrisorile noastre i-au fost expediate pe adresele din București (Alea Ornamentului 4, Bloc E-9, ap. 34, Berceni - București V și respectiv: Str. Drumul Taberei 66, sc. B. ap. 56, București VII), iar ale filosofului, primele patru, sunt expediate din capitală, după care, cu excepția ultimei, toate vor fi scrise și expediate de la Păltiniș, județul Sibiu, unde, cum bine știm, autorul *Modelului cultural european* s-a retras după ieșirea la pensie, în 1975. Corespondența se întinde pe o perioadă cuprinsă între 1971-1987, dar există o întrerupere între anii 1975-1981, interval în care nu posedăm nici un răspuns din partea filosofului la felicitările noastre, trimise cu ocazia sărbătorilor de iarnă sau a zilei sale de naștere¹².

Sub raportul întinderii trebuie să facem observația că doar primele trei (datate 22.06.1971, 8.09.1972 și 29.10.1974), adică cele expediate din București, sunt scrisori ceva mai ample, în raport cu restul, care, fiind doar niște răspunsuri de mulțumire la urările noastre de Sărbătorile Crăciunului și ale Anului Nou, sunt extrem de scurte, reduse la o propoziție două, scrise adesea pe simple cărți poștale.

În mai multe scrisori, filosoful își exprimă surprinderea atât față de faptul că noi îi cunoașteam foarte bine activitatea, cât și față de perseverența cu care îl urmăream în cele scrise, chiar declanșându-i uneori sentimente de fericire, arătându-se bucuros că - "in dürftiger Zeit" (n. n.) - poate înșenina viața cuiva cu gândurile sale. Într-acest sens, știind că e citit și iubit într-atât de mult din partea noastră - și nu eram absolut deloc numai noi - pe semne că i-am strecurat un licăr de bucurie în suflet.

Excluzând din calcul pe destinatarii scrisorilor din *Epistolar* și exceptând cea către L. Antonesei, nu avem cunoștință să se fi publicat până acum (2004 - n. a.) vreo altă corespondență adresată de C. Noica celor tineri cu care se întâlneau personal la Păltiniș sau doar pe cale epistolară și,

Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009

deci, din acest punct de vedere ne este greu, dacă nu imposibil, să facem o caracterizare de principii asupra manierei de redactare a răspunsurilor la scrisori, adică să surprindem un eventual model epistolar urmat de filosof, împreună cu temele obsesive (în ultima instanță cele proprii "școlii"). Chiar dacă piesele epistolare adresate nouă nu sunt cele mai reprezentative exemple din întreaga corespondență a autorului *Conceptelor deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant* pentru un model paideic în care își proiecta -bănuim - toate scrisorile către tineri, totuși, încă din prima scrisoare, reiese clar intenția paideică a autorului, scopul ei pur educativ. Astfel, potrivit unor exigențe cel puțin de inspirație heideggeriană, dar, în mod evident, luate și din experiența personală, C. Noica ne comunică în ce constă echipamentul intelectual necesar pentru asumarea filosofiei ca specialitate: cunoașterea limbilor elină și germană, precum și a unei științe exacte¹³. Deși adevărate *best-seller-uri*, autorul *Schiței pentru Cum e cu puțină ceva nou* nu-și recomandă cărțile sale ca fiind indispensabile, ci, dimpotrivă, ne trimite la clasicii filosofiei¹⁴, a căror opere, până la urmă, (trebuie) să fie citite în original. Și celelalte scrisori sunt presărate cu sfaturi, urări și îndemnuri din partea sa ce vizează "buna împlinire în cele ale vieții", o "bună împlinire profesională și cărturărescă" în "cursa cea lungă a culturii", dovedind o imensă disponibilitate la corespondență și dialog, în condițiile unei vieți pline de privațiuni și extrem de modestă pe care o ducea la Păltiniș. Chiar mărturisirile din unele scrisori către noi sunt o dovadă clară a cenzurii la care era supus C. Noica, sub forma "blocărilor" și a "amânărilor" publicării articolelor sau a cărților sale, cu repercusiuni asupra subzistenței zilnice pentru unul care trăia exclusiv din pensie și scris.

Mărturisim că, în atmosfera apăsătoare a acelor ani, cel puțin pentru noi, întreaga sa operă a însemnat enorm de mult: nu numai că oferea perspectiva unui alt mod de gândire decât cel oficial, ci, în același timp, era și o alternativă veritabilă la limba de lemn național-comunistă, iar îndemnurile sale ne-au fost un sprijin moral incalculabil. Din varii motive însă, probabil neavând nici "învrednicirea" necesară, toate aceste sfaturi nu le-am putut urma până la capăt și, fără să știm vreodată, ne punem mereu întrebarea: ce s-ar fi întâmplat cu noi după întâlnirea cu Constantin Noica? Deși în ultima scrisoare, din ianuarie '87, extrem de laconică, autorul *Devenirii întru ființă* ne adresa invitația de a-l vizita oricând la Păltiniș, în proasta sfială ardelenască am tot amânat

întâlnirea până spre - ziceam noi, atunci - jumătatea lunii decembrie sau spre primăvara următoare. Cum se știe, pe data de 4, filosoful moare, iar întâlnirea noastră noastră a rămas, ca pentru mulți alții, sub semnul lui "n-a fost să fie". Am ajuns acolo doar la înmormântare. Cu siguranță, despre cât era de iubit și apreciat Constantin Noica vorbesc și imaginile de la înmormântarea sa, lângă schitul de la Păltiniș, prin sutele de admiratori prezenți acolo, veniți din toate colțurile țării¹⁵.

Ioan Maria OROS

Anexa I

I.

Pe plic:

Dlui Ioan Maria Oros

Seredei 271

Sălaj

Of. p. Meseșeni

(Data poștei: 24 iunie 1971)

Pe verso: data p. 25.06.'71

(Fără adresa expeditorului)

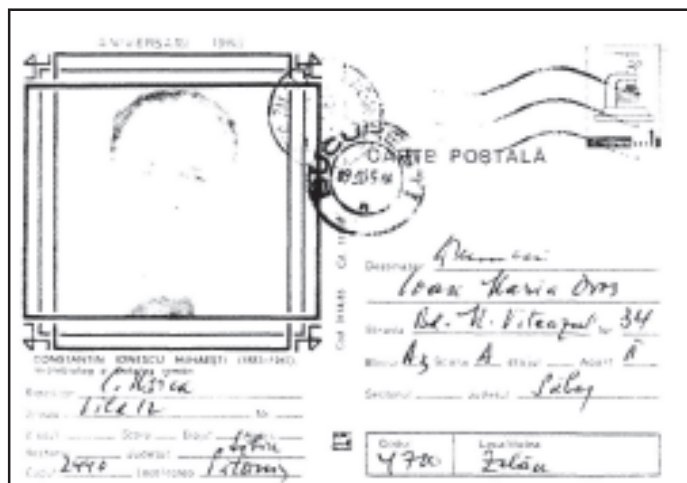
2

Stimate Domnule Oros,

Vă cer iertare pentru dezamăgirea pe care desigur v-am pricinuit-o cu înfîrzierea răspunsului meu la rîndurile Dvs. din 8 Mai. M-au mișcat bunele sentimente exprimate și pasiunea Dvs. pentru filozofie.

Pentru ca pasiunea aceasta să nu devină o rătăcire - mai ales în mediul sănătos și imediat creator în care trăiți - dați-mi voie să vă spun că nu cărțile mele vă trebuie (din păcate nu mai am exemplare disponibile decât din ultima, "Comentarii la Despre interpretare de Aristotel", o simplă traducere din greacă)¹⁶, ci cărțile clasice, citite pînă la urmă în original. Pe acestea le găsiți cu siguranță la marile biblioteci publice. Dacă vreți să faceți o specialitate¹⁷ din filozofie, vă trebuie greacă, germană și o știință exactă. Dacă vreți numai să vă desfățați cu gânduri alese, vă asigur că există autori mai interesanți decît contemporanii¹⁸.

Vă urez o bună înfîlnire cu ei - și cu viața. Al dvs. C. Noica.

Al-577. C. Novice

Get all news about women
in the
Christian Review

str. Primăverii, Nr. 22
 Blocul B3, Scara B, Etajul I, Apart. 28
 Codul 4700 LOCALITATEA Zalău
 jud. Sălaj
 (Data poștei: 1.I.'82).
 I. I. '982 Păltiniș
 Dragă Domnule Oros,

Vă mulțumește pentru urări și gânduri, vă transmite că
 încă n-a predat Editurii "Cronica ideilor viitoare" și vă
 dorește reușită deplină în toate,
 al DVoastră,
 Constantin Noica.

V.
 (Carte poștală)
 Dlui
 Ioan Maria Oros
 Bd. Mihai Viteazul 34
 Blocul A3, apart. 11
 codul 4700 loc. Zalău

4. I. '983
 La fel de bune urări, cu mulțumiri pentru interesul arătat,
 vă trimite al Dvstră C. Noica.

VI.
 (Carte poștală)
 Domnului
 Ioan Maria Oros
 Bd. M. Viteazul 34
 Blocul A3, Scara A, Apart. 11
 Jud. Sălaj
 Codul 4700 Localitatea Zalău

Expeditor: C. Noica
 Vila 12, județul Sibiu
 Codul 2440 Păltiniș

30. XII. 984
 Cu vii mulțumiri pentru rîndurile și urările trimise, cu la
 fel de bune urări și cu îndemnul de-a vă considera, la cei 37
 ani, la un început de viață, în cursa cea lungă a culturii²⁵,
 al DVoastră
 Constantin Noica.

VII.
 (Carte poștală)
 Dlui
 Ioan Maria Oros
 Bd. Mihai Viteazul Nr. 34
 Blocul A3, Apart. 11
 Județul Sălaj
 4700 Zalău
 (Fără adresa expeditorului)
 Data poștei: 29. 11. 84 Sibiu

27.I. '984 Păltiniș

Dragă Domnule Oros,

Am găsit în Oct., la întoarcerea mea, urările Dvoastră
 pentru ziua mea. Acum primesc urări pentru Noul an. Vă
 mulțumesc pentru repetatele dvoastră atenții și pentru
 apropiatele și frumoasele gânduri ce-mi trimiteți.

Vă doresc, la rîndul meu, bună împlinire profesională și
 cărturărească. Bănuiesc că scrieți. Dacă și publicați, mi-ar
 face plăcere să primesc lucrările Dvoastră²⁶.

Cu cele mai alese urări și gânduri, Constantin Noica.

VIII.

Carte poștală
 Dlui
 Ioan Maria Oros
 Bd. M. Viteazul Nr. 34
 Blocul A3, Apart. 11
 Județul Sălaj
 4700 Zalău
 Expeditor: C. Noica
 2440 Păltiniș
 Jud. Sibiu
 Data poștei: 06.02.86 Sibiu
 3.II.986 Păltiniș
 Mișcat de interesul D-tale pentru tînăru²⁷ care a fost,
 Cu cele mai bune urări și îndemnuri,
 al D-tale
 C. Noica.

IX.
 Pe plic:
 Dlui Ioan Maria Oros,
 Bd. M. Viteazul 34
 Bl. A3, ap. 11
 4700 Zalău 2
 Jud. Sălaj
 Data poștei: 11.1.'87 București
 (Fără adresa expeditorului)
 (Pe un cartonaș):

Vă mulțumesc pentru bunele rînduri, vă trimit urări și vă
 aștept oricînd la Păltiniș²⁸,
 C. Noica.
 Ian. 1987.

Note:

* Inițial, acest articol a apărut în anuarul Universității "1 Decembrie
 1918" Alba Iulia *Annales Universitatis Apulensis*, Alba Iulia, 8, 2004, p.
 225-235ă, fiind republicat aici cu acordul revistei. Față de această
 versiune, au fost aduse unele stilizări, completări bibliografice și
 modificări iconografice.

¹ Constantin Noica (1909-1987) este cel mai important filosof român
 de la Lucian Blaga și Mircea Florian încoace, situat, alături de aceștia, ca
 autorii ce "reprezintă cea mai originală contribuție la filosofia pură". Vezi
 V. Nemoianu, *Mihai Șora și tradițiile filosofice românești*, posfață la M.
 Șora, *Despre dialogul interior*, București, Editura Humanitas, 1995, p.
 224.

² Petre Hossu (Cheud, 5 iulie 1922 - Cluj, 15 iunie 1998) este autorul
 faimosului eseu *Despre condiția umană* (Tipografia "Cartea Românească
 din Cluj", Sibiu, 1944), cel care a realizat prima traducere integrală în
 românește a celor *O mie și una de nopți* și a *Fenomenului uman* de

Theillard de Chardin. Vezi Andrei I. Hossu, *Petre Hossu - Repere (auto)bio-bibliografice*, în *Limes*, Zalău, anul 1, nr. 4/1998, p.169-171.

³ *Douăzeci și șapte de trepte ale realului* (București, Editura științifică) este prima carte de sine stătătoare apărută sub semnătura filosofului după 1965. În același an, 1969, însoțită de un întins comentariu, îi mai apare o traducere din Platon, "Lysis. Cu un eseu despre înțelesul grec al dragostei de oameni și lucruri" (București, Editura pentru Literatura Universală).

⁴ Fiind abonat, pe vremea aceea, la mai toate revistele literare din țară, evident că aveam decupate sau copiate aproape toate fragmentele din această carte, apărute consecutiv, în serial, în "Cronica" (an II, 1967, nr. 42 (oct.), 44, 46, 48, 50 și an III, 1968, nr. 4 (ian.), "Gazeta Literară", an XV (1968), nr. 9 (febr.), 10, 11, 13, 15 (april.) și în "România Literară" (de la anul I, nr. 1, 1968, oct. 10 până la anul II (1969), nr. 8 (febr. 27). În volum, *Rostirea filosofică românească* va apare în 1970, la Editura științifică.

⁵ Dar, oricine, interesat fiind să-și facă o idee despre aceste aspecte, este de ajuns să deschidă la pagina de titlu oricare dintre cărțile autorului *Devenirea întru ființă*, apărute după 1990, la Editura Humanitas, spre a vedea, de fiecare dată, în stânga, pe verso forzatului, o succintă prezentare vieții și înșurubirea operele sale principale.

⁶ G. Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș. Un model paideic în cultura umanistă*, București, Editura Cartea Românească, 1983 (1991, Editura Humanitas, ediție revăzută și adăugită; 1996, ediția a III-a; 2008, ediția a IV-a); G. Liiceanu (prezentat și îngrijit de), *Epistolar*, București, Editura Cartea Românească, 1987 (2008, Editura Humanitas, ediția a III-a); G. Liiceanu, *Filozofia și paradigma feminină a audiorului*, în *Cearta cu filozofia*, București, Editura Humanitas, 1992, pp.7-46; A. Pleșu, *Constantin Noica între filozofie și înțelepciune și Ce am învățat de la Constantin Noica*, în *Limba păsărilor*, București, Editura Humanitas, 1994, pp. 195-203, 204-213; A. Marga, cap. *Rațiune și creație*, în *Raționalitate, comunicare, argumentare*, Cluj, Editura Dacia, 1991, pp. 172-191.

⁷ Cl. Karnoouh, cap. *Constantin Noica, metafizician al etniei-națiuni*, în *Românii. Tipologie și mentalități*, București, Editura Humanitas, 1994, pp. 171-207; K. Verdery, cap. "școala" filozofului Constantin Noica, în *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, București, Editura Humanitas, 1994, pp. 249-300; A. Laignel-Lavastine, *Filozofie și naționalism. Paradoxul Noica*, București, Editura Humanitas, 1998 "cu o bibliografie C. Noica și despre, pp. 375-386".

⁸ Vezi M. Șora, *Lecția lui Constantin Noica*, în *Ramuri*, nr.12 (294), dec. 1988, pp. 12, 14. Dovadă certă că această fascinație n-a încetat sunt cel puțin cărțile semnate de către autori din ultimul val de exegeți nicasieni: Sorin Lavric, *Ontologia lui Noica. O exegeză* (București, Editura Humanitas, 2005); idem, *Noica și Mișcarea Legionară* (București, Editura Humanitas, 2007); Laura Pamfil, *Noica necunoscut. De la uitarea ființei la reamintirea ei* (Cluj-Napoca, Editura Apostrof & Casa Cărții de Știință, 2007); și Andrei-Dragoș Giulea, *Ființă și proces în ontologia lui Noica* (București, Editura Humanitas, 2005).

⁹ Vezi Al. Paleologu, *Amicus Plato... sau: "Despărțirea de Noica"*, în *Ipozeze de lucru*, București, Editura Cartea Românească, 1980, pp. 7-67.

¹⁰ Vezi I. Oros, *Câteva sfaturi...*, în *Annales Universitatis Apulensis*, Alba Iulia, 8, 2004, p. 232: "Anexa II. C. Noica - colaborări la publicații 1966-1987". Tabelul, nereprodus aici, a fost alcătuit pe baza bibliografiei publicată de Mircea Handoca la sfârșitul volumului C. Noica, *Istoricitate și eternitate*, București, Editura Jurnalul Literar, 1989, p. 278-332.

¹¹ Nu sunt incluse în nici o bibliografie consultată de către noi "notele de lectură" publicate în *Revista de referate și recenzii. Seria: filozofie, logică, sociologie, psihologie*, (1966-1975), articole extrem de interesante (toate meritând să fie adunate într-un volum), care, dintr-un anume punct de vedere, ilustrează atât universul, cât și posibilitățile de lectură - în sensul reflectării acestora prin prisma schimbului internațional de publicații - ale unui cercetător de la Institutul de logică, cum era C. Noica între 1965-1975.

¹² Este absolut posibil și ca noi să nu îi fi scris întotdeauna. Fără să existe vreo legătură, totuși, observăm că acest interval se suprapune aproximativ cu cel descris în *Jurnalul de la Păltiniș*.

¹³ În aceeași ordine de idei, îndemnul nicasian nu este nicicum unul singular, chiar dacă cel despre care va fi vorba nu mai vizează direct filozofia, ci istoria. Ne gândim, desigur, la cunoscutele cuvinte - etern valabile, ca să spunem așa - privitoare la imperativul științific propriu istoricului ardelean exprimat de către I. Lupaș: "Cine este doritor să se inițieze cu oarece temeinicie în tainele trecutului transilvan - dorință pe care s-ar cuveni s-o simtă vie în sufletul său oricare intelectual din această țară, cu atât mai mult oricare profesor de istorie - va căuta să fie cât mai înzestrat cu o largă cunoștință a celor patru limbi (latină, română, germană, maghiară), de neapărată trebuință fiecare din ele pentru cercetarea serioasă a chestiunilor privitoare la trecutul acesta". Vezi I. Lupaș, "Probleme de istoriografie transilvană" în *Studii istorice*, V, Sibiu-Cluj, 1945-1946, p. 29.

¹⁴ În *Jurnalul de la Păltiniș*, ne este dezvăluită o listă selectivă a lor

(în special la pp. 45 și 60-61, dar și passim).

¹⁵ În afara scrisorilor prezentate în anexa I, mai dispunem de câteva fotografii de la înmormântarea filosofului la Păltiniș, realizate de alți doi împătimiti întru Noica, ing. Cezar Lukacs din Timișoara și Johannes Coman (Germania), pe atunci student la Brașov. De același fotograf din Timișoara, alte poze cu aspecte de la înmormântarea lui C. Noica au fost publicate în *Caietele de la Rohia (III)*. N. Steinhardt în *interviuri și în corespondență* (Baia Mare, Editura Helvetica, 2001, ultima filă nenumărată a cărții).

¹⁶ Fiind un client frecvent al Bibliotecii Universității din Cluj, mai ales între anii 1970-1974, întâmplarea a făcut ca, împreună cu *Recherches sur l'Organon* (București, Editura Academiei, 1971), această carte să-mi fie oferită spre cumpărare - ambele fiind aduse acolo de către profesorul D. D. Roșca, care, în calitate de academician, le primea gratuit.

¹⁷ Cuvântul "specialitate" este scris spațiat și în original.

¹⁸ În acei ani, "contemporanii" accesibili erau, desigur, autorii marxisti-leninisti.

¹⁹ Evident, o asociere scuzabilă cu numele lui Mihai Olos, cunoscutul sculptor maramureșean, care îl vizita deseori la Păltiniș.

²⁰ Filosoful C. Noica se referă la faptul că, în rarele noastre scrisori îi comunicam pe care anume dintre creațiile sale le mai citisem, fie acestea articole din revistele de cultură sau opere publicate între timp. Dacă luăm în considerare anul 1972, constatăm că autorul *Povestirilor despre om* publică în serial atât în "Cronica" și "Convorbiri literare" de la Iași, cât și în "Steaua" de la Cluj (ba chiar un articol în revista madrilenă *Destin*), dar nicăieri în capitală!

²¹ Judecând după ceea ce publica, credem că "proiectele" despre care îi scriam erau cele două viitoare cărți ce apăreau în serial: *Trei introduceri la devenirea întru ființă* (București, Editura Univers, 1984), în "Steaua", ca *O încercare de filozofie românească*, între anii 1972-1975, și în "România Literară", începând cu octombrie al aceluiași an, *Creație și frumos în rostirea românească* (București, Editura Eminescu, în 1973).

²² Filosoful se referă aici la gândul nostru, avansat într-o scrisoare anterioară, de a face o teză de licență privitoare la relațiile interpersonale în dialogurile lui Platon, despre cum aceste relații sporesc "dramatismul" dialogurilor.

²³ Sub titlul *O nouă pagină în istoria spiritului european. Semnificația istorică a operei lui Teofil Coridaleu*, C. Noica publica în "Convorbiri literare", pe parcursul a șase numere (aprilie - iulie 1972), viitoarea "introducere la exegeza europeană prin Coridaleu" (Vezi C. Noica, *Simple introduceri la bunitatea timpului nostru*, București, 1992, p. 75-95, 261). În 1973, sub auspiciile AIESEE (Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene), apăruse *Oeuvres philosophiques de Théophile Corydalée*, Tom II, *Commentaires à la Métaphysique*, cu introducerea și traducerea filosofului, cartea de care eram interesat atunci.

²⁴ Bănuim că filozoful se referă cel puțin la *Despărțirea de Goethe* (București, Editura Univers, 1976) și *Sentimentul românesc al ființei* (București, Editura Eminescu, 1978) - cărți aflate atunci pe rol, precum și la altele ce vor fi urmat acestora.

²⁵ "Titanul de la Păltiniș" - numit așa, pe drept cuvânt, mai mult în contrapondere cu "geniul Carpaților" de la București - avea această teorie privind faptul că, în cultură, spre deosebire de fotbal, de exemplu, roadele le dai spre finele vieții, "decenii de aur al creatorului în cultura umanistă" fiind cel cuprins între 60 și 70 de ani.

²⁶ Debutul nostru s-a produs în același an, cu micul articol intitulat *Ecouri ale revistei "Școala Noastră" / 1924-1940/ în SUA (ActaMP, VIII, 1984, p. 693-696) dar, îndrăznim să credem că, l-ar fi putut interesa cumva doar un altul, apărut un an mai târziu, în aceeași revistă, *Reprezentarea / operei/ lui Homer în biblioteca C.P.D. Zalău (ActaMP, IX, 1985, p. 635-638)*.*

²⁷ Filosoful se referă la faptul că, în felicitările noastre, întotdeauna îi făceam un raport de lectură (vezi și nota 20), aici aluzia fiind la cărțile sale scrise în tinerețe, pe care le împrumutasem din biblioteca lui Mihai șora (*De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului, Pagini despre sufletul românesc, Mathesis sau bucuriile simple* ș. a.). Ne amintim că, în afara destăinuirilor legate de lectura cărților sale, îi mai scriam despre oportunitatea înființării unei reviste de filozofie intitulată "ÎNTRU" (neștiind atunci de proiectul *Caietelor de la Păltiniș*) sau despre faptul că, la împlinirea a 75 de ani, ar fi meritat cu prisosință o *Festschrift*, dar, din păcate, apropiații săi erau, temporar, plecați din țară. În ce ne privește, drept omagiu, am republicat, cu un scurt cuvânt înainte, "Ardealul în spiritualitatea românească", în *Silvania*, Revistă de cultură, literatură și artă, Zalău, Anul I, Nr. 5, iulie 1990, p. 3.

²⁸ C. Noica nu era singurul intelectual de marcă vizitat de către tineri. Fără să fi creat "școală", știm că, în aceeași perioadă, erau căutați N. Steinhardt la Rohia sau Anton Dumitriu și Mihai Șora la București. Care erau unii dintre acești tineri și multe date legate de supravegherea de către securitate a acestui tip de "perelina" la Păltiniș vezi la Cristina Anisescu, *Noica - o instituție supravegheată de Securitate*, în *Rost*, nr. 44, octombrie 2006 (www.rostonline.org/rost/oct2006/noica.shtml). Accesat la 25 aug. 2009.

Phoenix-ul sălăjean

Când vine vorba despre textierii care au scris versurile melodiilor cântate de formația Phoenix, primul nume răsărit pe buze este Ștefan Foartă, autorul "Micii țiganiade". Dar alături de Andrei Ujică și însuși Nicu Covaci, populara trupă de rock a colaborat fructuos și cu Victor Cărcu, azi regizor la teatrul din Karlsruhe (Germania). Născut în Timișoara, traectoria lui s-a intersectat în mod natural cu cea a muzicienilor bănățeni. Buni prieteni, el a scris textele de la "Mugur de fluier", "Fată verde cu părul pădure" și alte "hit"-uri din anii '70.

I-am parcurs biografia citind un volum de interviuri publicat de Adriana Cărcu, "Povestea zilelor noastre. Artiști români plecați în străinătate", recent publicat la Editura Institutului Cultural Român. Iată 12 oameni de cultură, împreună cu regizorul și dramaturgul menționat la început, un artist cu rădăcini sălăjene mărturisite cu nostalgie, apoi bateristul Eugen Gondi, pictorul Valeriu Sepi, actrița Zuchi Dobrozemsky (Georgine Cares), scriitorul Cătălin Dorian Florescu, actorul și podgoreanul Walter Roth, muzicianul Nicu Covaci, sculptorul Doru Covrig, cineastul și omul de televiziune Răzvan Georgescu, criticul de artă Coriolan Babeți, arhitecta și designera Anda Andrei și actrița Ingeborg Meyer.

Însăși autoarea ineditului volum este o profesoară stabilită în Germania, unde predă cursuri de "Creative Writing" la Universitatea Populară din Heidelberg. A păstrat legăturile cu țara natală. De fapt, inițial această serie de interviuri fusese proiectată să apară în revista "Orizont", unde Adriana Cărcu publică în mod constant la rubrica "Cronică sentimentală", însă Adriana Babeți a sfătuit-o s-o transforme în carte.

Victor Cărcu începe prin a mărturisi că s-a hrănit de la țărani din Ardeal, așezați sub nuc, la o masă cu picioare înfipite în pământ, în fața cooperativei, unde jucau cărți, sorbeau pălincă și recitau diferite poezii. De altfel, a străbătut aproape toate meandrele Someșului de la Dej la Baia Mare. cu pasul ori cu bicicleta: Iapa, satul bunicilor; Letca, unde se măritase o verișoară; Ileanda, unde mama sa fusese învățătoare; Ciocmani, unde sora mamei se căsătorise cu preotul Alexandru; Jiboul: "care arăta ca un oraș dintr-un western; din gară dădeai într-o stradă largă, prăfoasă, pe care se întindeau clădirile spre centru și apoi iar se răreau - n-avea mai mult de două intersecții."

Părintele Alexandru locuia în casa parohială aflată într-un vârf de dâmb, având rezervată o cameră pentru bibliotecă, numită "cea-cameră". Un tâmplar dibaci meșterise un dulap și-l decorase quasi-Jugendstil. Rafturile respective erau pline cu diferite cărți cu cotoare viu colorate, în general romane. Deasupra lor, așezate pe dulap, se înșiruiau borcane cu dulceață etichetate cu grijă, grupate ca vinurile, pe ani. Astfel, într-adevăr, zăbava asupra cărților devenea cu adevărat dulce.

Satul de pe malul drept al Someșului reprezenta o lume perfect armonică, neatinsă de sistem, un spațiu ancestral, care ar fi putut fi oriunde pe acest pământ. Totul era la îndemână. Când i se făcea foame, țăraniul lua găina de pe ouă și o arunca în cratiță, aducea legume din grădină, culegea fructele din

pom. Ușile nu se încuiau, când plecau de-acasă, oamenii puneau o mătură de-a curmezișul ușii.

Miraculosul era la el acasă. Preoteasa fierbea diferite leacuri pentru oameni, cu care oblojea răni și vindeca boli. Fetele ei văzuseră odată zburând icoana Maicii Domnului printre prunii din livada bisericii (altminteri, părintele fierbea cea mai bună pălincă din sat). Pruncii porniți în miez de

noapte să fure struguri s-au întâlnit cu un moș pletos, aidoma unuia dintre săteni, pierit cu vreo 30 de ani în urmă. Lumea mergea cu rândul la cioban, după lapte și brânză de oaie. Pe când se cobora de la stână, era deja noapte, așa că drumeții aprindeau lămpașe, la lumina cărora în dosul fiecărui copac părea că se ascund pitici și licurici. Poate și zâne, ori, cine știe, vreo "fată verde cu părul pădure".

Fântâna preotului era una cu "balauri": din când în când, ciutura scotea și câte o salamandă, pusă apoi la păstrare într-o găleată, spre folosința babelor. Altminteri, ceva mai târziu, "domnișorul Biptoraș" a pățit-o și el. După studenție, a profitat de un turneu al trupei Phoenix la Cluj și l-a determinat pe Valeriu Sepi să viziteze gura de rai a copilăriei sale. Conform modei din epocă, după obiceiul hippioților, cei doi tineri non-conformiști își lăsară plete și barbă și se îmbrăcaseră haios. De cum au coborât din tren, lumea a început să-i ia la întrebări, iar când au ajuns la casa preotului, au văzut că deja acolo se adunase multă lume, inclusiv "o delegație de femei". Toată agitația fusese provocată de o crimă. În vară, una dintre fetele localnice fusese omorâtă în Cluj, iar mama ei făcuse "rugăciuni și bozgonii" pentru ca ucigașul să vină la Ciocmani și să se predea. S-a întâmplat ca în ziua respectivă să se împlinescă exact un an de la nefericitul eveniment.

"Lumea de pe Someș", ne mărturisește artistul, "este un univers care conține povești, embleme, personaje, peisaje. Are culoare și formă. Mă plimb prin locurile acelea, mai schimb o vorbă, mă uit la jocul razelor prin frunzișul nucului și mă relaxez, mă umplu de lumină. Este ca o rugăciune, ca o mantră pe care o repet, ca să mă relaxez."

De altfel, acesta este și titlul interviului: "Ardealul ca o mantră". Un giuvaier de lotus cuprinzând un tărâm atemporal, atotcuprinzător, sieși îndestulător. În perpetua goană după ziua de mâine, mulți dintre noi nu pot să-l perceapă, nu reușesc să-l rețină, n-ajung să se bucure de el. În "mileniul vitezei", sunetul repezit al pașilor și răsuflarea chinuită acoperă muzica discretă izvorâtă din "mugurii de fluier".

GYÖRFI- DEÁK György

Regionalism și imaginar

Prozatorul Costel Baboș a revenit anul acesta cu un nou volum: "Un om din Wayfalua și alte povestiri" (Editura Bastion, Timișoara, 2009). Vorbim despre nepotul de frate al inventivului meșter popular (și fost primar revoluționar) Petre Baboș al Șoitului din Cizer. Scriitorul s-a născut în Mal (comuna Sâg), a crescut și a învățat în Banat, apoi a trecut peste Marea cea Mare, în Canada, unde muncește și creează și în prezent. Wayfalua (un alt loc unde, aparent, nu se întâmplă nimic) ar fi localizat undeva pe Valea Cizerului. Se zice că ar fi locuit de români ortodocși, cu o excepție: Vranek birtașul, care era slovac, dar l-am amintit numai în treacăt, deoarece a pierit între timp, sărmanul! de cancer. De fapt, așezarea este și nu este, iată nedumerirea ce sufletele de Hamlet ne apasă! Istoricii susțin că satul a dispărut în urmă cu 300 de ani, deși iată, există o persoană pe al cărei certificat de naștere scrie la locul nașterii, negru pe alb: Wayfalua.

În afara indefinitului centru sălăjean, un fel de Macondo din Țara Silvaniei, volumul cuprinde și o altă serie de repere spațiale: Măgura, Văgăuni, Columbari etc. Geografia imaginată a povestitorului testează cuprinderile, rămânând însă fidelă spațiului rural, înțelenit într-un prezent atemporal. Iată, dacă trebuia vreodată demonstrat: "insolitul s-a născut la țară". E locul ideal unde să plasezi un indicator pe care scrie: "MARGINI 3 km, MALUL 5 Km, NICĂIERI". Străbatem la pas spații largi, presărate ici și colo cu câte un bordei, unde locuiesc un moș și-o babă, ori poate un țigan cu un cal cenușiu, căruia el îi spune "Surule", iar patrupeșul îi răspunde cu un nechezat "bă, țigane!" În cartea deschisă din fața mea, coordonatele terestre se estompează, GPS-ul turuie într-un grai de neînțeles, rovimăvaneșveteve, trecem fără să realizăm din realitate într-un tărâm imaginar, foarte familiar, dar oarecumva dubios, îndoielnic, "îndoios", unde perechea noastră auctorială, călăuzitoare, ni se înfățișează la fel de uimică ca și cititorul, sentiment afișat cu o candoare ne jucată.

Noua carte nu este o simplă reeditare a volumului de debut, care poartă un titlu asemănător (Editura Marineasa, Timișoara, 1994) și cuprinde șapte texte: "Poveste neterminată cu o pisică moartă", "Petru din Sticlă", "Povestind în drum spre Oglinda", "Soldatul" (subiect reluat și în scrierile ulterioare), "Un om din Wayfalua", "Rezervația" și "Calipsul" ("Apo ce? A! Calipsul!"). De atunci, Costel Baboș și-a ros coatele prin școlile canadiene, a trecut cu brio de examenele lor cucuiete, iar ca deconectare a continuat să scrie, pe diferite situri literare sau în reviste. Este unul dintre colaboratorii permanenți și constanți ai magazinului SF "Helion". A publicat încă un volum de proză scurtă în 2004 (aka Dorian Duma: "Probleme bărbătești") și un roman în 2006 ("Aș crede în Dumnezeu").

Stilul prozatorului născut la poalele munților Meseș este unul preponderent oral, bazat cu precădere pe dialog, bogat în expresii colocviale și cu o poftă insatiabilă de conturare a unei atmosfere tip "aici, dar totuși altundeva" prin folosirea curentă a regionalismelor. Panoplia stilistică cuprinde și un caleidoscop onomastic la fel de exuberant: părintele Cioacă, Coccian, Hagi Boroambă, Nae Clarinet, Piscoi, Mălai, Țepeneag, Zbârcea, Chemeșe ("da-i ziceau așa numai în batjocură, pentru că neamul lor se numea Covată") etc.

Voioșia afișată cu nonșolanță i-a determinat pe unii comentatori să-l asemene cu regretatul Constantin Cozmiuc, dar ale cărui personaje trăiesc la periferia orașelor, sunt intelectual-cognitive, spirite înalte împlinite finalmente în mister. Giuri din "Conspirația muzicii" e tiz cu adolescentul Georgică, cel abonat la "Colecția de povestiri științifico-fantastice", bașca e răpit ca și derutații din "Maidanul cu extraterestri", dar textul amintit e ocazional, iar intenția de pastişare jucăușă este declarată explicit în dedicație. Deruta senzorială întreținută subtil și întorsăturile surprinzătoare amintesc de atmosfera perpetuu neliniștitoare din povestirile fantastice ale lui Dușan Baiski, dar ele sunt plămădite altcumva, htonic, dintr-un soi aparte de materie primă. Prin plăcerea de a afirma și a răspunde în dodii, prin rotirea vorbelor între interlocutori, accentul pus pe orientarea practică, urmărirea prioritară a unor trebuințe elementare, ancestrale, Costel Baboș ar putea fi fârtatul de peste mări și țări al lui Marcel Luca, părintele lui Ghin a lu' Lunghin față în față cu "Dilemele tranziției". Pe cei doi îi apropie, fără însă a-i contopi, și obișnuința de a crea falii temporale recurente, năucitoare, de a genera periodice tunele între stări și/sau tărâmurii îndepărtate, precum groapa tăiată de trăznet unde au dispărut Todora și Maria lui Ciunii Șoitului, ori lacul Wandoo din Namibia, de unde s-a ridicat mărăță și atotputernică nava extraterestră descrisă de popoarele dimprejur drept "Pasărea Rock".

Dar, în ciuda tuturor afinităților și aparențelor, Costel Baboș se încăpățânează să rămână cu mândrie ceea ce i-a fost dat de la naștere: "Un om din Wayfalua". N-aveți decât să-i cercetați certificatul de naștere...

GYÖRFI- DEÁK György

Liviu Bordaș:

"Mircea Eliade a reușit să facă din «cărarea alături de drum» calea regală a propriului destin"

Despre Eliade în general și "Romanul adolescentului miop" în special am discutat cu Liviu Bordaș, de la Special Centre for Sanskrit Studies al Universității Jawaharlal Nehru din New Delhi.

Rep.: Cum l-ați descoperit pe Eliade? În ce împrejurări v-a căzut în mână *Romanul adolescentului miop*?

Liviu Bordaș: Era prin 1984, dar nu eram un adolescent miop. Dimpotrivă, aveam hipermetropie și nici nu-mi plăcea să port ochelarii. Drumul pe care am întâlnit opera lui Eliade a fost unul destul de ciudat și atipic. Nu e aici locul să intru în amănunte. Poate factorul principal a fost acela că m-am născut într-o casă în care exista o bibliotecă filosofică și în care filosofia era considerat un lucru serios. Din una în alta, căutând răspunsuri la mirările tipice vârstei, am dat peste filosofia indiană.

O reacție firească împotriva materialismului oficial mi-i făcuse deja simpatici pe toți gânditorii idealști și spiritualiști. Dar ceea ce l-a atras pe adolescentul de atunci spre India antică era faptul că școlile filosofice indiene nu se mărgineau la construcții metafizice, ci ofereau căi practice de "realizare" a ideilor lor. Cu alte cuvinte, descoperisem acel "pragmatism magic" ce-l fascinașe și pe adolescentul miop încă dinaintea întâlnirii cu opera lui Papini. Am căutat apoi cărți care adânceau filosofia indiană și autori care făcuseră "experiența" acesteia. Așa l-am descoperit pe Eliade, mai întâi prin primul volum al *Istoriei ideilor și credințelor religioase*. A urmat teza de doctorat, *Psihologia meditației indiene*, care apărea chiar atunci, în fascicule suplimentare la *Revista de Istorie și Teorie Literară*.

Ceea ce m-a captat imediat a fost "mitul" său indian, circulând în numeroase versiuni folclorizate, despre care a depus mărturie și Ioan Petru Culianu. Mitul era indisolubil legat de om, așa că am căutat să-l cunosc integral, citind tot ceea ce puteam găsi de sau despre Eliade. Printre primele texte care mi-au căzut în mână se numărau și capitolele inedite din *Romanul adolescentului miop*, publicate atunci de Mircea Handoca în revista *Manuscriptum*.

Împărtășindu-mi "descoperirile" colegilor, aveam să aflu că unii dintre ei făceau sau erau pe cale să facă aceeași pași pe drumul filosofiei, al orientalisticii, al istoriei religiilor. În scurt timp am alcătuit împreună un cerc filosofic (informal și clandestin desigur), ce avea să funcționeze regulat până la sfârșitul liceului și care și-a pus amprenta asupra devenirii noastre. Era în realitate un grup de prieteni, dar ne uneau în primul rând ideile și faptul că fiecare întruchipa, în felul lui, câte un "om sucit". Privind acum înapoi, îmi dau seama că figura tutelară a grupului era Mircea Eliade, deși atunci nu eram probabil conștienți de acest lucru.

Rep.: Ce a însemnat *Romanul* pentru generația anilor '80 în general și pentru dvs. în special?

L.B.: *Romanul adolescentului miop* a fost publicat, pe bucăți, în reviste, între anii 1983 și 1987. Sub formă de carte,

primul volum a apărut în ianuarie 1988, iar ambele volume în februarie 1989.

Cel dintâi public al său l-au constituit, așadar, adolescenții din ultima jumătate a anilor '80, adică din perioada politicii de "restructurare" a regimului comunist. Tocmai cei care au ieșit în viața publică prin revoluția din decembrie '89. Ei reprezintă generația '90, deși - aceasta fiind definită în principal pe criterii

literare și politice - mă îndoiesc că marea lor majoritate se recunoaște în imaginea sa din agora. Generația are, fără îndoială, o fizionomie non-literară și non-politică bine conturată și cel puțin două promoții individualizate, care însă nu s-au lansat prin gesturi auto-referențiale sau lupte "generaționiste". Din câte îmi dau seama (orice generalizare e încă riscantă), cei mai mulți dintre tinerii creatori ai anilor '90 au preferat să-și vadă de drum singuri sau în grupuri mici și adesea sectare. Autarhismul e una dintre trăsăturile lor principale (din păcate, dus uneori până la autism). Se poate spune că cea mai mare parte a generației anilor '90 a fost tăcută ca "generație", acei care au ales alte căi decât literatura sau critica literară refuzând a se recunoaște în așa-zisul "nouăzecism".

Această neocogulare generală - în afara literaturii și politicii - merită o cercetare serioasă, cu atât mai mult cu cât tinerii anilor '90 sunt singurii care au traversat o răsturnare de valori integrală (adică în toate planurile vieții: psihologic, politic, cultural) în perioada lor formativă. Din acest punct de vedere - esențial pentru nașterea unei generații - ei sunt singurii comparabili cu tinerii anilor '20 (așa-numita generație 1927). Tinerii deceniului '50 nu intră aici în discuție, căci răsturnarea valorică căreia i-au fost victime avea un sens invers, de la libertate spre captivitate.

Spunam în prefața *Romanului adolescentului miop* că ar fi interesant dacă s-ar putea strânge între copertile unui volum mărturiile foștilor adolescenți ai anilor '85 - '89 despre întâlnirea lor cu romanul lui Eliade (și, în general, cu personalitatea acestuia). Că se va vedea atunci cum romanul a influențat nu doar opțiuni existențiale, ci a contribuit, direct sau indirect, și la orientarea politică a generației care a ieșit în stradă în decembrie 1989 și, mai ales, în aprilie-iunie 1990.

Scepticii vor răspunde că exagerez importanța unui roman cu totul apolitic, că îi atribui un rol pe care nu l-a avut sau nu putea să-l aibă. Ar însemna să uităm tirajele cărților

din acea vreme, viteza cu care se vindeau unii autori și impactul lor asupra cititorilor lipsiți de alte căi de a depăși o realitate frustrantă. Afirmatia mea se baza pe sondarea unui mare număr de prieteni și cunoscuți din acea perioadă pentru care descoperirea lui Eliade - cel mai adesea chiar prin *Roman* - a însemnat deschiderea spre lumea României interbelice și a exilului postbelic. Puși să aleagă între cele două Românii, ei au optat pentru "cealaltă", pentru România interbelică și pentru lumea liberă în care se refugiase o mare parte a elitei sale. E adevărat, între timp, după alte itinerarii ideologice, unii dintre ei au șters din propriul trecut frecventarea adolescenței a lui Eliade. În cazul lor, mărturia nu se va produce decât, probabil, la o vârstă mai serenă.

În ceea ce mă privește, lectura *Romanului* a avut acest dublu efect. Întâi în plan "existențial". El nu semăna cu nimic din ceea ce citisem până atunci din literatura română și, în general, din genul *Bildungsroman*-ului. Protagonistul lui oferea un model al adolescenței radical diferit de cel moralist sau suav sentimental cu care încercau să ne anestezieze lecturile școlare. Nu vreau să repet ceea ce am spus în prefață. În scurt timp Eliade a ajuns să-mi influențeze și vederile politice: am devenit un anticomunist și pro-european convins. Ascultam Radio "Europa liberă" - adesea împreună cu prietenii -, pentru a afla noutăți despre el și despre generația exilată. Țin minte că, după moartea lui, în aprilie 1986, au urmat o serie de emisiuni foarte bogate și interesante. Așa ne-au găsit și evenimentele din decembrie '89 de la Timișoara: cu urechile lipite de "Europa liberă", urzind conspirații și manifeste anticomuniste.

Ascendența lui Eliade asupra creației noilor generații post-decembriste e un subiect prea vast pentru a-l putea aborda aici. E suficient să menționez literatura non-ficțională, a "mărturiei", sinceritatea dusă chiar până la violență, predilecția pentru sacru și eros (nu însă și pentru al treilea termen al ecuației: moartea), atracția unor discipline ca studiile orientale și istoria religiilor.

Rep.: În prefața *Romanului* v-ați referit la unele previziuni ale lui Ioan Petru Culianu în privința exegezei operei lui Eliade. Ne puteți da mai multe detalii?

L.B.: Culianu afirmase că tot ceea ce s-a scris despre Eliade va trebui rescris atunci când critica literară va cultiva instrumente mai subtile. Nu a detaliat, dar putem bănuși la ce se gândea. Era vorba în primul rând despre asimilarea unor discipline umaniste determinante pentru propria-i *Weltanschauung* literară, precum istoria religiilor și filosofii extra-europene. Dar, foarte probabil, se gândea la mai mult, la un lucru pe care îl profetise și tânărul Eliade: deschiderea diverselor științe umaniste înspre "cercetarea metapsihică". Proza fantastică a acestuia e construită pe fenomene din zona supranaturalului, a magiei, ocultului, esotericului, a căror înțelegere reclamă instrumente mai rafinate decât cele pe care le posedă în prezent critica literară. Chiar și proza sa "realistă", căreia îi aparține *Romanul adolescentului miop*, are nevoie de astfel de instrumente. De exemplu, pentru a surprinde adâncimea și implicațiile unor idei precum "eroicul" sau "personalitatea", trebuie în mod obligatoriu să recurgi la studiile religioase și la așa-numita "psihologie transpersonală".

Rep.: Lumea școlii cu toate constrângerile ei nu i-a prea plăcut lui Eliade. De aceea și-a făurit un fel de lume a

lui, practic lumea cărților. Și-a creat în celebra mansardă propriul univers intelectual...

L.B.: Liceul și mansarda sunt două extreme în topografia bucureșteană a adolescentului miop. Nu se poate spune că i-a displicut liceul în sine, dar obtuzitatea profesorilor și incapacitatea lui de a se adapta la mediocritatea programei școlare a făcut ca centrul vieții sale intelectuale să se mute în mansardă. Faptul că, ulterior, va proiecta în proza sa lumea școlii (*Pe strada Mântuleasa*) și a Universității (*Apocalips*), ocolind-o pe cea a liceului, vorbește de la sine.

Mansarda devenise locul geometric al acelei "cărări alături de drum" pe care îi plăcea să pășească. Programa școlară era înlocuită prin lecturi sistematice în domenii care depășeau cu mult cultura profesorilor săi, tezele prin articole în reviste, notele prin admirația (adesea geloasă) a colegilor săi. Era de fapt o școală paralelă în care Eliade își era, pe rând, propriul maestru și propriul învățăcel.

Rep.: Încă din acea vreme Eliade se vedea lucrând serios. *Coincidentia oppositorum*, marele tot, *yin* și *yang*, le întrevăzuse de pe atunci. Exercițiile spirituale l-au ajutat să-și croiască drumul?

L.B.: Ideea coincidenței contrariilor apare în publicistica sa din perioada studenției, atunci când scrie despre Heraclit, despre taoism sau chiar despre William Blake. Dar drumul către ideile de atunci sau de mai târziu a fost într-adevăr pregătit în adolescență, când Eliade își stabilește un program de studiu ce includea aproape toate sferele cunoașterii umane. Preferințele sale se îndreptau desigur înspre științele "spiritului". În jurul vârstei de 13 ani, bogatele lecturi din zona enciclopedismului popular - Camille Flammarion îndeosebi - îi revelează așa-numitele fenomene "metapsihice" și superioritatea "spiritului" în raport cu "materia". Aceasta e originea ideii primatului spiritualului, pe care o va considera mai apoi caracteristica principală a generației sale. În scurt timp va începe să practice o serie de "exerciții spirituale" culese din diverse surse sau născocite de el. Exercițiile erau menite să-i construiască "personalitatea", concept central în gândirea tânărului Eliade.

Rep.: Mai precis, și-a construit pas cu pas destinul? În yoga, de care nu era străin, se spune că poți face orice dacă vrei cu adevărat. Eliade a crezut în ideea că va fi geniu până când a fost recunoscut ca atare.

L.B.: Tocmai asta îl învățasera diversele doctrine spiritualiste pe care le frecventa în perioada adolescenței (ocultismul, teosofia, "metapsihica"), anume că omul are puterea de a "face" sau schimba realitatea prin simplul exercițiu al "spiritului". Trebuia doar să afle calea, metoda. Iar cea mai apropiată realitate fiind propriul eu, propria viață, Eliade începe să se construiască pe sine și să-și proiecteze un destin. A existat desigur o motivație psihologică foarte personală: insuccesele sale școlare și mondene. Dar a știut să le transforme într-un resort către o împlinire superioară. A reușit să facă din "cărarea alături de drum" calea regală a propriului destin. (...)

Fragmente dintr-un interviu realizat de Cătălina Iancu, apărut în Jurnalul Național în 26 august 2009 sub titlul Eliade, calea regală a propriului destin. Fragmentele sunt publicate aici cu acordul interviuatului.

"Bucuria" începerii școlii

Fără îndoială, evenimentul cel mai important din prima lună de toamnă este "începerea școlii". Dascăli, elevi, părinți, autorități ș.a. sunt direct interesați de debutul "cu dreptul" al noului an școlar. Din păcate, "polemicile" - ca să le spunem blând și elegant - care au acaparat șourile politice pe toate canalele de televiziune în prima jumătate a lunii septembrie bulversează nu numai pe cei implicați direct în procesul educațional, ci și pe simplii privitori... *Codul Educației* al Ecaterinei Andronescu, ministrul Învățământului, *Pachetul Miclea*, al președintelui comisiei prezidențiale, ba chiar *Noul pachet de legi ale Educației* (rămas nou) de pe vremea lui Adomniței (fostul ministru) sunt disputate ca legi "ideale" și, implicit, "necesare" pentru bunul mers al procesului educațional. Va fi asumat, va fi votat, va fi supus dezbaterii publice pachetul de legi pentru acest important și vital

segment al vieții sociale? Se va realiza, cu adevărat, depolitizarea în învățământ, așa cum se prevede în Pactul Național pentru Educație? (Ce sintagmă! Parcă cineva ar fi împotriva și ar pune piedici educației...)

Cu astfel de frământări începe noul an școlar. La care se adaugă, evident, cele generale, "la zi", generate de criză și cele speciale, generate de hotărârea de a face economii prin trimiterea în concediu fără salariu, 10 zile, a bugetarilor, implicit a celor din învățământ.

Și ce simplu ar putea fi totul! Cred că toată filosofia, toată politica și toată teoria despre școală sunt cuprinse în cuvintele lui Nicolae Iorga: "Școala trebuie să te învețe a fi propriul tău dascăl, cel mai bun și cel mai aspru".

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

APĂRAREA

SUNTEM ABANDONAȚI!

Suntem, cu toții, niște trăpași incurabili, prevăzuți să ascultăm și să înțelegem niște oportuniști despre ce credem că sunt conducătorii noștri. Și nu! Nu e adevărat! Această Europă unită pe care domnii la costum și cravată o construiesc nu este decât soluția cazului de forță majoră, încercarea de-a face un fel de pace între țările care se urăsc de moarte. Estul a invadat Vestul prosper și l-a infectat, țișanii stau ciorchine pe economiile bieților contribuabili vestici, Moldova de peste Prut a devenit "republică", Iugoslavia s-a făcut țandări. Bătrâna Europă și-a adunat moșăielnicii politici într-o ultimă și terifiantă experiență - Europa federală. O Europă care nu va mai permite trupelor americane să înece în sânge conflictele balcanice, una care, ni se spune, va fi capabilă să-și rezolve singură problemele.

Spaima că România ar putea fi digerată de acest organism ciudat a agitat și agită încă presupusa apartenență la moneda unică. N-avem ce face, trebuie să lucrăm cu euro - dar

"republica" de peste Prut a rămas tot acolo, polițiile statelor europene în aceeași vânătoare de țișani s-au cantonat, fabricile Vestului aceleași falimente traversează, sclavia cetățeanului de rând e aceeași veșnică plată a texelor. Nimic nu se schimbă în noul context. Doar că, de data asta, nu mai vin "americani". Oamenii politici europeni nu-i mai vor.

"Socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din târg", spune o vorbă din bătrâni. Suntem martorii unui superlativ adevăr - asistăm neputincioși la spargerea bibeloului numit Comunitatea Europeană, experimentul a dat greș, americanii au lovit dur - au creat "criza", și-au pus colegii politici la colț pe coji de nucă.

Europa "unită", ca idee, a sucombat în noroaiele marilor inginerii financiare cărora curvoii de la Casa Albă le dau valențe de zâmbete microase: "te ucid cu zâmbetul pe buze" - replică dintr-un film cu CIA și FBI. Nu prea au, mai marii noștri, răspuns - suntem părăsiți acum, în clipa asta în care citiți aceste rânduri. Presa - "câinele de pază al democrației" - cum spunea C.T. Popescu, a fost ucisă, tarabele sunt pline de reviste cu fâțe și cur, a fost cumpărată de indivizi ce nu vor ajunge niciodată în pușcărie căci și Justiția e a lor. Totul le aparține, inclusiv noi, robii ce plătim impozit pe venit la finanțe.

Ne-au lăsat de izbeliște, oameni buni, nu mai au soluții, nu mai au buget, vin în mașini de lux și promit aceleași veșnice promisiuni, suntem pe cont propriu. Scapă cine poate, cum spunea cineva.

Numai un miracol ne poate salva și acela este Sfârșitul Lumii.

Ștefan Doru DĂNCUȘ

Sălăjeanul

Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009

Caiete Silvine

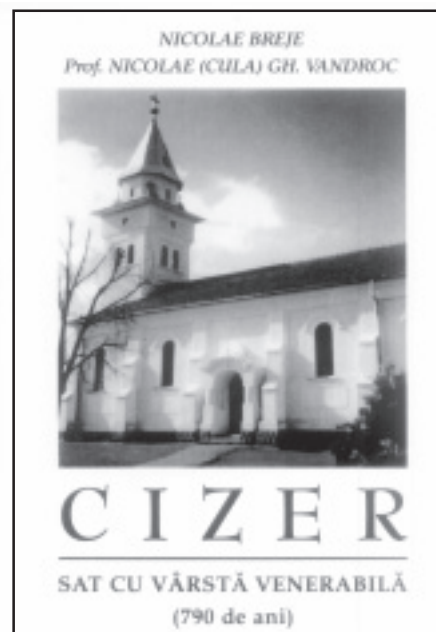
Cizer, sat cu vârstă venerabilă

"Mi-e dor... Mi-e dor de Cizer, satul meu natal, care în acest an (2009) împlinește venerabila vârstă de 790 de ani, de la atestarea documentară (1219 Terra Cezar - C. Suciuc: *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*). Mi-e dor de ulițele și cărările lui pe care le-am călcat de sute și sute de ori în copilărie și în adolescență. Mi-e dor de țarina dăătoare de pâine, unde am transpirat de atâtea dați la sapă, la secere și la arat. Mi-e dor de Dealu Boteștilor unde mânăm animalele la păscut. Mi-e dor de râturile (fânețele) ce se întindeau dincolo de Susani, până la Calea Lată, unde veri în șir am dormit în colibă, alături de alți păstori, după cositul fânului. Mi-e dor de mulțimea cizeranilor umiliți și ofensați ai vieții care s-au petrecut ca florile și iarba câmpului dormindu-și azi somnul de veci în *Țintirimul din Coasta Bisericii* și care mi-au transmis moștenirea lor sufletească. Mi-e dor de generațiile actuale pe care le întâlnesc tot mai rar. (...) Nu mă întreb niciodată *Ce a făcut satul meu pentru mine?*, ci mă întreb *Ce pot face eu pentru el și pentru cei ce au rămas aici sprijinind pe umerii lor*

toată moștenirea veacurilor trecute, spre a nu se prăbuși în prăpăstiile istoriei?"

Așa își începe profesorul pensionar Nicolae Breje argumentul scrierii și tipăririi noii sale cărți, *Cizer, sat cu vârstă venerabilă (790 de ani)*, Editura Eco Print, Satu Mare, 2009.

Binevenită oricând, această carte se bucură de o bine primire în acest an aniversar. Departate de a avea pretenția unei scrieri exhaustive legate de această străveche așezare sălăjeană, filele de monografie adunate de profesorul Breje, prof. Nicolae (Cula) Gh. Vandroc - cum este semnată cartea, cu numele care este cunoscut în sat - îmbogățesc literatura documentară, atât de importantă cu trecerea timpului. Găsim în carte informații despre *Mediul geografic-natural al comunei Cizer, Istoria Cizerului, Viața oamenilor din Cizer de-a lungul vremii, Gospodăria și locuința, Ocupațiile cizeranilor, Instituții sătești de interes obștesc, Tradiții și obiceiuri locale din Cizer, Superstițiile sau eresurile, Folclorul și jocurile copilăriei, Din folclorul local al Cizerului, Vorbe sau*

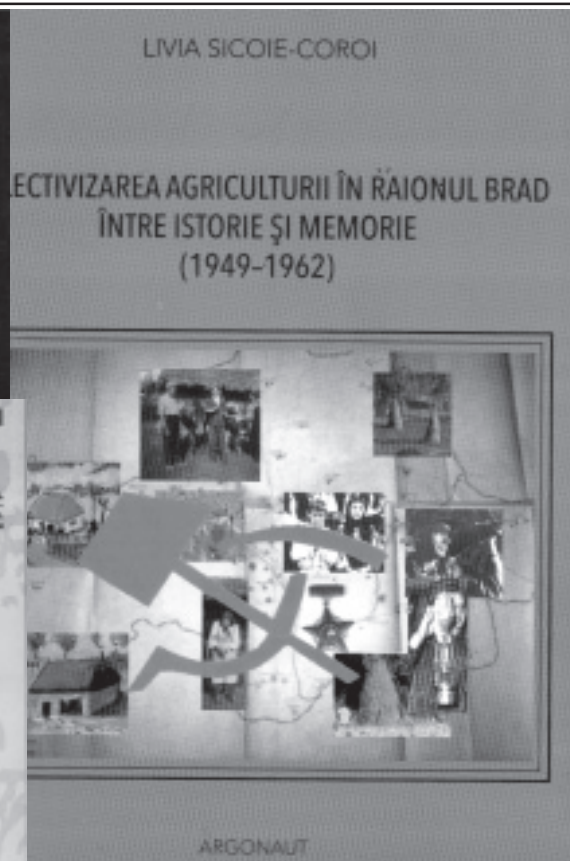
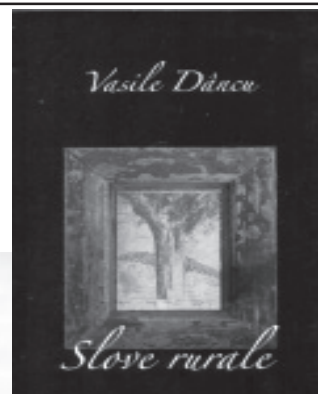

"voroave"(Maxime) din bătrâni, cuprinse în 11 capitole și structurate în mai multe subcapitole, astfel încât fiecare poate să meargă la informația care-l interesează.

Îl felicităm pe domnul profesor Nicolae Breje pentru această carte și-l asigurăm că-i prețuim truda.

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

Cărți și reviste primite la redacție

160 de ani de la revoluția de la 1848-1849

Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania (VIII)

Primăvara anului 1849: Reorganizarea Pământului

Săsesc și activitatea tribunalelor statariale

(Chestiunea curților marțiale, numite de o parte a istoricilor "tribunale de sânge", pentru că au adoptat destul de multe condamnări la moarte, este una dintre problemele cele mai controversate ale revoluției din Transilvania).

După succesele generalului Bem împotriva imperialilor în Transilvania, administrația subordonată guvernului revoluționar maghiar a fost reorganizată în mai multe comitate (în special zonele de război civil din toamna și iarna anului 1848) și în scaunele săsești. Guvernul a trimis comisari guvernamentali: Csányi László a fost numit noul comisar pentru Transilvania. La rândul său a numit comisari pentru anumite zone special vizate: pentru Sibiu și Brașov, zone recent recucerite. În ambele locuri a fost numit, câte un reprezentant din aripa moderată a mișcării revoluționare maghiare din Transilvania. Pentru continuarea luptelor cu imperialii, având în vedere și eventualitatea unei noi intervenție a trupelor țariste, atât guvernul maghiar cât și generalul Bem a considerat că în Transilvania e nevoie de calmarea spiritelor și nu de reaprinderea ostilităților. În Transilvania reprezentanții locali aleși, împreună cu reprezentanții numiți ai guvernului, trebuia să ducă la îndeplinire politica guvernului și legile votate de Parlament.

Csányi personal s-a deplasat la Sibiu, cu scurt timp după recucerire, și a menținut conducerea săsească desemnată la îndemnul lui Bem. El a reproșat sașilor că au colaborat cu dușmanii țării și că i-au chemat pe ruși în Transilvania. Pentru acest motiv a fost introdus pe teritoriul Pământului Săsesc starea de asediu și au fost înființate curți marțiale (în Sibiu, Brașov, Sighișoara și Bistrița). În total, pe tot teritoriul Transilvaniei au funcționat opt asemenea instanțe excepționale, înființate în martie-aprilie și funcționând în special în lunile aprilie-mai 1849.

Înființarea tribunalelor excepționale a fost votată de Parlamentul Ungariei în februarie 1849. Aceste curți marțiale erau alcătuite din câte cinci judecători, (din care cel puțin doi trebuia să fie civili) și sub jurisdicția lor au intrat următorii:

- Cei care au luptat cu arma împotriva constituției și integrității teritoriale sau au îndemnat la această luptă.
- Cei care au colaborat cu inamicul, sau cei care au îndeplinit ordinele și dispozițiile date de către inamici.
- Cei care a contribuit la înarmarea inamicului sau au îndeplinit funcții publice sub ocupație inamică.
- Cei care au împiedicat aprovizionarea armatei, care răspândesc zvonuri, care ascund inamici, trădătorii patriei etc. (Drept inamici erau considerați trupele imperiale și cele țariste, pentru că împotriva lor a luptat armata revoluționară maghiară.)

Inculpații au fost interogați de anchetatori special desemnați, după care au fost aduși în fața instanței. Tribunalele marțiale puteau adopta două tipuri de hotărâri: dacă se dovedea că inculpatul era vinovat, atunci pedeapsa era condamnare la moarte, dar dacă nu se dovedea vinovăția,

atunci respectivul putea fi achitat. Decizia curții trebuia să fie unanimă. Cazurile mai puțin grave au fost declinate tribunalelor civile, care judecau conform legilor penale în vigoare.

Nu avem la dispoziție deciziile tuturor curților marțiale, și nici spațiul nu ne permite să le prezentăm pe toate. Dar avem suficiente date, din care preluăm: De exemplu în comitatul *Albei de Jos*, de care aparținea Alba Iulia, Aiudul, Blajul și o bună parte din zona Munților Apuseni, unde au avut loc conflicte intense - evenimente deosebit de sângeroase în toamna și iarna anului 1848 - a funcționat un tribunal marțial despre care avem date destul de multe și relevante. De la începutul lunii aprilie, până la 16 iunie 1849, perioada cât a funcționat curtea marțială din Alba, și-a ținut ședințele la Ocna Mureș, deoarece sediul comitatului (Aiudul) a fost distrus în iarna anului 1848-1849. În fața tribunalului statarial din Alba, au fost aduși 105 inculpați și împotriva lor au fost luate următoarele decizii: **35 de condamnări la moarte (32 români și 3 maghiari)**, 15 achitări, 48 de cazuri au fost transferate tribunalelor ordinare (cazuri penale de diverse gravitate) și 3 cazuri nu au fost rezolvate până în momentul desființării tribunalului. (Cf. *Egyed Ákos, Erdély 1848-1849, I-II. Pallas-Akadémia Könyvtárá, Csíkszereda, 1998. Transilvania 1848-1849, vol. II. Ed. Pallas-Akadémia, Miercurea Ciuc, 1998-1999. p. 143-145.*)

Kádár József, autorul monografiei despre comitatul *Solnoc-Dăbâca*, citat de Egyed Á., ne prezintă datele din evidența închisorii din Dej: În cursul anului 1849 în Dej au fost înregistrați 418 deținuți. Tribunalul din Dej **a condamnat la moarte 6 persoane**, alți 29 au fost condamnați la închisoare între 2-5 ani, 54 de inculpați la 5-15 ani; 113 la detenție între 2 săptămâni și până la 5 ani, iar 62 au fost eliberați - "după ce au fost bătuti mai mult sau mai puțin", iar lângă numele a 53 de deținuți nu se afla nicio specificare.

În cazul comitatului *Dăbâca*, care în 1848 încă era comitat aparte, în evidența tribunalului excepțional au figurat în decursul anului 1849 - 228 de nume de persoane, care după etnie au fost: 94,3 % români și 5,7 % maghiari. Acuzațiile principale au fost în procent de 92 % delictes penale și doar 12 cazuri de delictes politice (instigare la nesupunere, îndeplinirea funcției de tribun etc.) Din totalul de 228 de cazuri 110 (48,25 %) s-a soldat cu condamnare la detenție, 47 de cazuri (peste 20 % cu achitare), **28 inculpați au fost condamnați la moarte (12,28 %)**, 23 au fost eliberați după un fel de arest provizoriu, 11 au fost condamnați să fie bătuti cu nuiele și apoi eliberați, 5 la despăgubire și detenție, împotriva a trei persoane era nevoie de o nouă anchetă, iar o persoană a fost eliberată pe cautiune pe caz de boală. În cazul celor condamnați la moarte, la 25 de persoane acuzația a fost jaf și crimă, 1 caz de crimă, 1 caz jaf și alte încălcări ale legii, 1 caz jaf și instigare. În cazul comitatului *Târnava*, tribunalul statarial din Târnăveni în total de 39 de condamnări: 33 de sentințe cu detenție și **6 cazuri de pedeapsa capitală**. În detenție au mai rămas 11 persoane acuzate de crimă, iar

cazurile lor nu au fost finalizate până la desființarea tribunalului. În cazul tribunalului marțial de la Cluj nu avem date complete, decât din aproximativ o jumătate de lună, când din 83 de deținuți au fost **2 condamnați** la moarte, 26 la detenție, 24 de achitări etc.

Cazul cel mai cunoscut este cel al pastorului evanghelic **Stephan Ludwig Roth**. El a fost trimis în fața curții marțiale pentru faptul că a îndeplinit funcția de subprefect în comitatul Târnava din ordinul generalului Puchner, și în această calitate a înarmat satele săsești de aici. De asemenea, a permis anexarea satelor săsești de la comitatul Târnava la scaunele săsești Mediaș și Sighișoara. El a fost arestat după ce generalul Bem a eliberat/recucerit Transilvania (depinde de perspectiva istorică). În fața tribunalului statarial de la Cluj capul de acuzare împotriva lui Stephan Ludwig Roth a fost: "A luptat împotriva patriei maghiare, împotriva constituției, împotriva libertății cetățenești și independenței ei". Conform aprecierii istoricului clujean Egyed Ákos, St. L. Roth în calitatea sa de subprefect "nu a încercat să împiedice, dar nici nu a dispus - atrocitățile, crimele comise împotriva maghiarilor, care și în acest comitat au luat dimensiuni ample." (Egyed op. cit. vol. II. p. 155.) Roth a fost condamnat la moarte și executat prin împușcare la Cluj.

Generalul Bem a insistat ca guvernul maghiar să respecte amnistia decretată de el și aprobată de guvern, și ca sub efectul acesteia să fie exceptați doar cei care sunt "trădători, tâlhari și criminali dovediți". La insistențele generalului în iunie 1849, guvernul a desființat aceste tribunale. Iar cazurile care se încadrau în categoriile mai sus pomenite, trebuiau să fie judecate de tribunalele penale existente, cu recurs la curtea de apel din Cluj. În cazul condamnărilor capitale date de tribunalele statariale, nu era posibilitate de recurs la o instanță superioară, și execuțiile au fost duse la îndeplinire încă în ziua sentinței, cum a fost și în cazul lui Roth. În cazul condamnărilor la moarte date de către tribunalele penale, exista posibilitatea de recurs.

Dacă adunăm datele mai sus enumerate privind condamnării capitale - deși datele nu sunt chiar complete - reiese că numărul celor condamnați la moarte nu era de ordinul miilor. Reiese și faptul că delictele pedepsite în marea lor majoritate nu au fost politice ci **penale, de drept comun**, fapte pedepsite grav de justiția vremii.

Activitatea curților marțiale este mult mai critic tratată de istoriografia românească, fără a da prea multe date concrete. Doar două citate în acest sens:

"Cu tot decretul de amnistie emis de generalul Bem, nemeșii maghiari au adoptat măsuri de aspre represalii împotriva țăranilor răzvrățiți. A fost introdusă starea de asediu, reînființate tribunalele de sânge, menite să urmărească pe revoluționarii români. Comisarul maghiar L. Csányi a condus această vastă acțiune represivă îndreptată mai ales împotriva populației românești, căreia i-au căzut victime mii de țăranii care au participat la evenimentele revoluționare. Printre alții, la 11 mai 1849, a fost executat și învățatul sas Stephan Ludwig Roth..." (Gheorghe Platon, Istoria modernă a României, EDP, București, 1985, p. 139.)

"În ținuturile ocupate a fost instaurată situația anterioară Revoluției, au fost introduse starea de asediu și "tribunalele de sânge". Comisarul guvernului maghiar pentru Transilvania, Csányi László, revocând amnistia decretată de generalul Bem, a inaugurat o aspră campanie

împotriva populației românești. Mii de țăranii au plătit cu viața participarea la evenimentele revoluționare. La 29 aprilie/11 mai 1849, la Cluj, a fost executat cărturarul Stephan Ludwig Roth de către un "tribunal de sânge". Bem însuși a osândit această stare de lucruri..." (Istoria românilor, coordonată de academicianul Dan Berindei, VII. Tom. I., Editura Enciclopedică, București, 2003. p. 308). (Au trecut aproximativ două decenii între publicarea celor două opere fundamentale de istorie, dar se pare că cercetarea istorică a evoluat prea puțin, ambele surse citate se mulțumesc cu preluarea unor clișee și generalități, fără să aducă date noi, elemente concrete, privind situația deosebit de complexă a revoluției din Transilvania).

Constituția imperială și proclamarea independenței Ungariei

În primăvara anului 1849 au fost luate două decizii majore, care vor afecta situația Transilvaniei: pe 4 martie 1849 la Olmütz, împăratul Franz Joseph a emis Constituția imperială și pe 14 aprilie la Debrecen, Parlamentul Ungariei a adoptat declarația de independență a Ungariei.

În condițiile în care la începutul anului 1849 trupele imperiale păreau să fie învingătoare asupra revoluției maghiare, noul împărat Franz Joseph (el l-a înlocuit în decembrie 1848 pe Ferdinand) a emis Constituția imperială de la Olmütz, dizolvând Parlamentul imperial. Puterea executivă era dată împăratului și s-a declarat egalitatea națională. Din Constituție lipsește cu desăvârșire principiul suveranității poporului, un principiu invocat de la revoluția franceză încoace de toate documentele constitutive. Această constituție a "decretat" autonomia Transilvaniei împreună cu Partiumul. Este vorba de autonomia față de Ungaria, anulând astfel unirea votată în 1848, aprobată de împărat. (Însă nu era vorba de autonomia reală a Transilvaniei față de Viena!) În plus, această constituție **niciodată nu a intrat în vigoare!**

Prin această constituție impusă de sus, împăratul a anulat multe din legile adoptate de Parlamentul Ungariei în martie-aprilie 1848, legi sancționate și de împărat. Din acest motiv rezistența revoluției maghiare față de Viena și în fața noului împărat s-a îndârjit. În decursul lunilor martie-aprilie, armatele revoluționare maghiare au obținut victorii pe toate fronturile (precum generalul Bem în Transilvania). Ca răspuns la constituția imperială, Parlamentul Ungariei refugiat la Debrecen, la propunerea lui Kossuth Lajos a adoptat Declarația de Independență a Ungariei. Declarația a proclamat detronarea dinastiei de Habsburg. Motivele invocate: familia domnitoare și-a pierdut dreptul la tron, pentru că a uneltit împotriva propriii țări. Ungaria (împreună cu Transilvania) a fost proclamată independentă și în fruntea statului a fost ales guvernator Kossuth.

Câteva rânduri și argumente din Declarația din 14 aprilie:

"Noi, reprezentanții legali ai statului maghiar întruniți în adunare națională, acum când în declarație solemnă reaşezăm Ungaria în drepturile sale naturale și inalienabile împreună cu toate părțile și provinciile aparținătoare, includem pe ea în cadrul statelor europene independente, și pe dinastia Habsburg-Lotharingen, care și-a încălcat jurământul, în fața Dumnezeu și a lumii întregi **declaram ca detronată...**" (1848-1849 dokumentumaiból. (Documente din 1848-1849), Editura Kriterion, București, 1998. p. 304-307)

Alte motive invocate:

-Dinastia s-a asociat cu dușmanii țării, tâlhari și părtinitori pentru asuprirea națiunii;

-A folosit forță armată contrar constituției - pe care a sancționat-o și pe care a jurat - împotriva statului și împotriva supușilor, care nu s-au răzvrătit împotriva sa;

-A știrbit integritatea teritorială a țării, deși a jurat la menținerea ei;

-A folosit forță militară străină pentru decimarea propriilor supuși și la sugrumarea libertății legal dobândite.

Cele două documente emise de împărat, respectiv de Parlament, se exclud din start. Dacă le punem unul lângă celălalt, primul este **impus de un monarh unui întreg imperiu, fără consultarea cetățenilor**. Cel de-al doilea este un document adoptat de o adunare legislativă alcasă (pe baza unui vot cenșitar și la mijlocul secolului al XIX-lea încă, în țările cele mai avansate se practică încă acest tip de sufragiu). La mijlocul secolului al XIX-lea, principiul suveranității naționale preleva principiului absolutismului monarhic.

Românii din Transilvania au rămas în cea mai mare parte fideli împăratului și, dintre cele două alternative, vor susține pe cea imperială. Românii din Vest (Partium și Maramureș) au avut încredere în Kossuth și guvernul revoluționar maghiar. (Ceva mai târziu, tocmai din acest motiv ei au încercat să medieze între frații lor ardeleni și guvernul maghiar). Românii din Banat se situau între cele două poziții.

În acest timp emigrația românească - după înfrângerea revoluției din Țara Românească - a încercat o apropiere sau măcar unele contacte cu revoluția maghiară, în vederea unei eventuale colaborări și pentru a-i determina pe liderii revoluției maghiare (în special pe Kossuth) să lărgască drepturile asigurate românilor din Transilvania.

Dintre aceste acțiuni, cele mai cunoscute sunt ale lui Nicolae Bălcescu și Cezar Bolliac, care la urmă vor duce la **proiectul de pacificare româno-maghiar**. Autoritățile imperiale încearcă să împiedice contactele dintre revoluționarii munteni și ardeleni, ca nu cumva primii să medieze tratativele româno-maghiare și astfel ei să se unească împotriva Vienei.

Fostul comandant al forțelor revoluționare din Țara Românească, generalul Gh. Magheru aflat în exil în Germania, în primăvara anului 1849, se va adresa direct lui Kossuth printr-o scrisoare: "În numele principului naționalităților", arătând că românii și maghiarii, două națiuni învecinate aflate într-o mare de popoare slave, **trebuie să se înțeleagă**. A atras atenția asupra pericolului unei noi intervenții ruse. Propune guvernului maghiar recăștigarea simpatiei românilor, pierdută prin unirea Transilvaniei cu Ungaria. Modalitatea recomandată este "Recunoașterea imediată a naționalității și drepturilor politice ale popoarelor române din Transilvania, Banat și Ungaria și sancționarea acestui act printr-un statut organic, emanând în mod normal de la guvernul maghiar și promulgat oficial. În ceea ce-i privește, românii din aceste trei regiuni s-ar angaja să facă, bineînțeles, cauză comună cu națiunea maghiară și ar numi agenți având depline puteri să stipuleze în acest scop cu onorabilul guvern maghiar." (Cornelia Bodea - în: 1848 la români. O istorie în date și mărturii vol. II., Editura științifică și Enciclopedică, București, 1982. p. 1075.)

Un alt revoluționar român emigrant, Cezar Bolliac, în

luna martie 1849 la Brașov fondează o revistă (*Espatriatul*), prin care propune românilor ardeleni să susțină revoluția maghiară și să abandoneze ideea colaborării cu imperialii, pentru că **"azi în întreaga Europa este o singură înclăștare, între libertate și tiranie, între popoare și dinastii domnitoare. Dinastiile peste tot se aliază, ca să-și mențină tronurile lor ce se clatină, iar întreaga lor speranță este în neînțelegerile și ura dintre popoare"**. (Pasajul este preluat din primul număr al revistei "Espatriatul" apărut pe 25 martie 1849, de către Egyed op. cit. p. 274.) Îndemnul lui Bolliac este clar: **dacă tiranii se aliază și popoarele trebuie să se asocieze...**

Zona Apusenilor - din activitatea lui Avram Iancu în primăvara anului 1849

În acest timp, autoritatea guvernului maghiar în Transilvania nu a putut fi extinsă și la zona Munților Apuseni: "Zona românească restrânsă la regiunea Munților Apuseni, unde prefecții legiunilor au procedat la pregătirea ei pentru apărare. În această acțiune s-a distins, mai ales, Avram Iancu, conducător politic și militar de mare autoritate. A fost constituit un "consiliu de război" căruia după dizolvarea Consiliului Național i-a revenit să coordoneze lupta revoluționară a românilor.

Odată cu organizarea administrativă a regiunii Munților Apuseni ca "țară românească" s-au organizat temeinic și cetele de țărani, constituite într-o adevărată armată națională. La începutul anului 1849 se aflau sub comanda lui Avram Iancu circa 25 000 de oameni...Luptele purtate în munți au avut caracterul unui război de guerilă. La sfârșitul lui martie și începutul lunii aprilie, oastea lui Avram Iancu a reușit să respingă atacurile armatei ungare, care încercau regiunea muntoasă. Înălăturarea autorităților habsburgice le-a conferit românilor mandatul de a fi apărătorii propriei lor cauze, atât pe plan militar cât și pe cel politic." (Istoria românilor, coord. de acad. Dan Berindei, VII. Tom. I., Editura Enciclopedică, București, 2003. p. 309)

În ultimele luni ale revoluției din Transilvania și Ungaria intensitatea conflictelor militare româno-maghiare se va reduce și se limitează doar la zona Apusenilor. În același timp vor avea loc tratative-tatonări, unele cu rezultate, altele fără...

LÁSZLÓ László

Bibliografie selectivă:

Istoria românilor, volum coordonat de academicianul Dan Berindei, VII. Tom. I., Editura Enciclopedică, București, 2003.

Egyed Ákos, Erdély 1848-1849, I-II. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. (Transilvania 1848-1849, vol. II. Ed. Pallas-Akadémia, Miercurea Ciuc, 1998-1999.)

Cornelia Bodea (redactor coordonator), 1848 la români. O istorie în date și mărturii vol. II., Editura științifică și Enciclopedică, București, 1982.

Gheorghe Platon, Istoria modernă a României, EDP, București, 1985

1848-1849 dokumentumaiból (Documente din 1848-1849), Editura Kráteron, București, 1998.

"Zona Călata în imagini"

Fazakas Sandor - Priviri

Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău a găzduit recent expoziția de fotografie artistică "Zona Călata în imagini", material realizat în tabăra de creație de la Jebuc în anul 2008.

Jebucul, sat aparținând zonei etnografice Călata, zonă aflată între Huedin și Cluj-Napoca, a fost gazda acest an pentru a paisprezecea oară a unei tabere de creație. Locația taberei este Căminul de copii din acest sat, organizatorii, doamna Essig Klára și Fundația Reményik Sándor din Cluj, prezentând materialul taberelor în cadrul unor expoziții itinerante. Tabăra, fiind o inițiativă ce vizează întrunirea artiștilor plastici aparținând comunității maghiare din Transilvania și nu numai, are ca scop valorificarea în creații artistice a motivelor culturii tradiționale populare încă existente în zonă, fiind posibilă astfel o interpretare aparte a specificului zonei ca motive de inspirație.

Doamna Essig Klára a relatat la vernisajul expoziției mai multe date despre tabăra de creație din Jebuc: "Artiștii veniți la început în mare parte din Transilvania, apoi și din Ungaria sau din Danemarca, Germania, Elveția, Ucraina, dând taberei astfel un caracter internațional, lucrează în tehnici diferite. Cei mai mulți sunt pictori și graficieni, dar se prezintă și sculptori, textiliști și ceramiști. Începând de anul trecut s-a abordat în mod conștient și investigarea fotografică a zonei, invitați fiind și artiști fotografi și filmografi. De-a lungul celor 14 ani au creat împreună mai mult de 100 de artiști, punând baza unei colecții foarte prestigioase de artă care este demnă de renumele zonei

Călata. Dar imaginea Călătei relevată în pictură, grafică, ceramică, lemn, piatră, ulei sau pastel nu era completă fără fotografia artistică. Acesta este motivul pentru care i-am invitat anul trecut pe membrii clubului de fotografi din Miskolc din Ungaria. Cele peste o sută de fotografii au avut mare succes la Cluj. Domnul Pozsony Ferenc, președintele Asociației de etnografie Kriza János, a apreciat lucrările menționând că fotografia artistică poate sluji la prezentarea unei zone etnografice cu specific deosebit, chiar dacă diferă foarte mult de fotografia documentară. Deoarece o completează pe aceasta.

Tabăra de arte plastice și fotografie din Jebuc are un dublu scop: conservarea și relevarea, prezentarea pentru conștiința publică a valorilor deosebit de bogate și unitare ale culturii populare călătene, fapt remarcat și de artiștii seceșioniști maghiari la început de secol douăzeci, în special de Malanyai Dezso. Cu diferența că în prezent această lume se află în dispariție cu toate elementele ei de arhitectură, port, țesături, sculptură în piatră și lemn, mobilier pictat și ceramică. De aici responsabilitatea sporită a artiștilor din prezent.

Dintre artiștii plastici care au frecventat taberele noastre, prietenul nostru drag, Szabó Vilmos, este cel care a înțeles și a practicat acest lucru la cel mai înalt nivel. În mai toate lucrările sale a redat motivele încă existente ale culturii populare. Cum este cazul unui pastel intitulat «Ultima zi», reprezentând o casă veche care după ce a fost pictată de el, a doua zi s-a și demolat. În persoana lui am pierdut un prieten

Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009

foarte bun, iubit de toți și care avea mereu un sfat bun pentru colegii de breaslă. Pentru noi el nu a murit, trăiește mereu în inimile noastre."

Materialul expoziției depășește bineînțeles tiparele documentarului etnografic, fiind unul antropologic, cum a relatat în deschiderea expoziției doamna Corina Bejinariu, etnograf al Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău. Se observă o certă intenție de prelucrare a motivelor tipice de port și arhitectură, de peisaj, care în compoziții de viziune monumentală sau detalii aduse în prim plan, portrete expresive, compoziții cu mai multe figuri umane, sunt clare interpretări artistice. Multe cazuri prezintă intervenții creative de tip fotomontaj, uneori imaginile par descriptive, alteori ele sunt foarte sumbre chiar minimaliste. Nu lipsește nici umorul imagistic, care mai contrabalansează dramatismul altor lucrări. Totuși, se observă o anumită

căutare de drum și alocuri incertitudine în încercarea de a răspunde provocării temei date. Cu toate acestea, expoziția este un bun exemplu de urmat proiectelor de artă și etnografie sălăjene. Ediția din acest an a taberei - urmărită cu atenție și de Muzeul Județean de Istorie și Artă - a mai prilejuit încă o expoziție pe la sfârșitul lunii iulie, de data aceasta cu lucrări de pictură și grafică, ceramică și sculptură. Cu atât mai mult cu cât Jebucul este administrativ vorbind un sat sălăjean, iar tabăra de creație de aici, pe lângă tabăra Ipp Art, este o inițiativă de arte plastice ce merită atenția și implicarea în mod mult mai activ a autorităților locale și județene privind susținerea taberelor, precum și participarea muzeului în documentarea și punerea în valoare pentru public a produsului cultural - artistic.

SZABÓ Attila

Toth Karoly - Căpițe de fân

Szucs Agnes - Așteptând

Essig Kacso Zsolt - Casa bătrânei

Toth Vivien - Muzician

Despre aşezări civile de caste de trupe auxiliare din *Dacia Porolissensis*

Vici militari, ca aşezări civile de pe lângă castrarele de trupe auxiliare în provincia *Dacia Porolissensis*, sunt în număr de 14. Stadiul actual al cercetărilor şi nivelul cunoştinţelor legate de ei limitează rezultatele demersului nostru. Un repertoriu al tuturor aşezărilor de acest tip, pentru actualul stadiu al cercetărilor, ne oferă însă o primă imagine sumară în legătură cu ce au reprezentat ei în societatea *porolissensă*.

Pentru nivelul actual al cunoştinţelor se poate aprecia, fără a exagera, că *vici* militari din *Dacia Porolissensis* respectă, în general anumite reguli. Alegerea amplasamentului lor s-a făcut avându-se în vedere, în primul rând, configuraţia terenului, care a determinat în anumite cazuri încălcări ale regulilor ce erau avute în vedere în astfel de situaţii. Astfel, sunt înregistrate abateri de la regulă în cazul *vici*-ului militar al castrului de la *Resculum* (com. Poieni, loc. Bologa, jud. Cluj) care se găsea în dreptul porţii *decumana* şi a porţii *principalis dextra*. La Buciumi, jud. Sălaj, se găsea în zona porţii *principalis sinistra*. La *Optatiana* (loc. Sutor, jud. Sălaj) se găsea în dreptul porţii *principalis sinistra*. În aceeaşi situaţie se găsesc *vici* de la *Samum* (loc. Căşei, jud. Cluj) şi Gherla, jud. Cluj. Regula este respectată în cazul *vici*-lor de la *Certiae* (loc. Brusturi, com. Creaca, jud. Sălaj) şi al celui de la *Porolissum* (loc. Moigrad, com. Mirşid), respectiv a castrului de pe dealul *Pomet* de la *Porolissum*. Aşadar, nu în toate cazurile amplasamentul *vici*-lor militari din provincia *Dacia Porolissensis* a fost ales respectându-se regula, respectiv locul nu era ales în toate cazurile în faţa porţii *praetoria*, cu toate că majoritatea castrarelor la care facem referire sunt fortificaţii de graniţă. Însă nici în cazul lor, *porta praetoria* nu se găsea în toate situaţiile amplasată pe latura orientată spre frontieră (exemplu: castrul de la Buciumi şi Căşei). Ca regulă respectată, în toate cazurile, a fost poziţia aşezării, a construcţiilor sale faţă de drumurile ce ieşeau din fortificaţie. Astfel, drumurile care ieşeau din castru reprezentau arterele principale ale *vici*-ului. Pentru *vici* din *Dacia Porolissensis*, în ceea ce privesc drumurile, sunt întâlnite cazuri când dezvoltarea lor s-a făcut sub formă de panglică (ca arteră rutieră unică) sau de reţea stradală.

În legătură cu întinderea şi suprafaţa avută de aşezările civile de caste de trupe auxiliare sunt cunoscute puţine date. Cercetările viitoare vor aduce multe date noi ce le vor completa pe cele deţinute în prezent. Referitor la suprafaţa avută, în toate cazurile, aceasta era proporţională, în mod direct, cu numărul militarilor cantonaţi în castru. *Vici*-ul militar al castrului de la *Raesculum* (loc. Bologa, com. Poieni, jud. Cluj) a avut o suprafaţă de aproximativ 4,00 ha. Cel de la Buciumi (com. Buciumi jud. Sălaj) avea o suprafaţă apreciată la 2,50 ha.. În cazul celui de la *Certiae* (loc. Brusturi, com. Creaca, jud. Sălaj), acesta se întindea în faţa porţii *praetoria*, spre direcţia S - N, pe o lungime de aproximativ 1000 m.. Aşadar, suprafaţa sa, după numărul militarilor cantonaţi aici în permanenţă, ar fi putut avea între 4,5 şi 5 ha. La *Porolissum* (loc. Moigrad, com. Mirşid) suprafaţa cu construcţii atribuită *vici*-ului militar a castrului

mare este tot de 4,5 - 5 ha. ca şi cea a castrului de la *Certiae* (loc. Jac şi Brusturi, Com. Creaca, jud. Sălaj). S-au avut în vedere pe lângă construcţiile cercetate sau identificate prin sondaje arheologice şi cele care îşi fac simţită prezenţa prin urme vizibile la suprafaţă. *Vici*-ul *Samum* (loc. Căşei, Jud. Cluj) avea o suprafaţă de aproximativ 3 ha, iar cel de la Gilău până la 3,5 ha.

Legat de structura şi elementele componente ale *vici*-lor militari din *Dacia Porolissensis*, din datele deţinute în prezent, rezultă că structura lor, în general, era cea de panglică (caz în care aşezarea se dezvoltă de-a lungul unei singure străzi), cel puţin pentru o etapă de început de locuire în aşezare (situaţie este evidentă în cazul *vici*-lor de la Bologa, Brusturi, Românaşi şi Căşei). Este întâlnită însă şi structura în reţea de străzi, având la bază dezvoltarea drumurilor principale ce ieşeau din castru (exemplu: *vici*-ul castrului mare de la *Porolissum*). La acestea se racordau alte străzi apreciate ca fiind secundare.

Sub aspect tehnic, *vici* militari au avut, de la bun început, un plan urbanistic de care s-a ținut cont în etapele lor ulterioare de dezvoltare. Ca dovadă, în acest sens este modul în care acestea au evoluat în timp. Existenţa unui plan urbanistic dinainte conceput face ca dezvoltarea să aibă în vedere faze ce preced etapele de construire propriu-zisă. Acestea au fost: a) lucrări de amenajare a terenului (terasări, amenajări, construirea de drumuri, etc.) şi b) realizarea primelor construcţii.

În prima fază de construire, apreciată ca fiind cea de început a existenţei aşezării, construcţiile au fost ridicate din lemn. Vegetaţia forestieră existentă în zonă a condiţionat în mod direct evoluţia sa. Construcţiile care au fost ridicate în etapa respectivă au fost construite apelându-se la masa lemnoasă a fondului forestier local ca material de construcţie. Pentru prima etapă a existenţei *vici*-ului au fost constatate arheologic prezenţa şi a unor construcţii semiîngropate (bordeie). Din punct de vedere cronologic, apreciem că aceste tipuri de construcţii au fost primele realizate în aşezare.

În faze ulterioare de dezvoltare a aşezării, în anumite situaţii (vezi cazul *Porolissum*), suprafaţa a fost extinsă peste elementele sistemului său defensiv. În cazul în care suprafaţa sa a devenit insuficientă, în raport cu tendinţa sa de extindere, iar configuraţia terenului nu o permitea extinderea în afara perimetrului iniţial, fără mari intervenţii de amenajare, s-a făcut apel la diferite formule de mărire a suprafeţei de construit. S-a constatat arheologic că aceasta s-a făcut în primul rând prin renunţarea la elementele sistemului său defensiv (val şi şanţ de apărare). Şanţul a fost astupat prin escavarea valului. Acestea fiind desfiinţate a permis extinderea sa (exemplu: clădirea LM3 şi LM1S de la *Porolissum*). Sunt înregistrate arheologic şi situaţii în care au fost identificate construcţii ridicate peste şanţul de apărare astupat a castrului, fapt care a permis construirea în zona respectivă a unor clădiri (exemplu: clădirea OL6). Sub aspect tehnic construcţiile cunosc anumite modificări care evidenţiază fenomenul de evoluţie prin extinderi şi adăugiri.

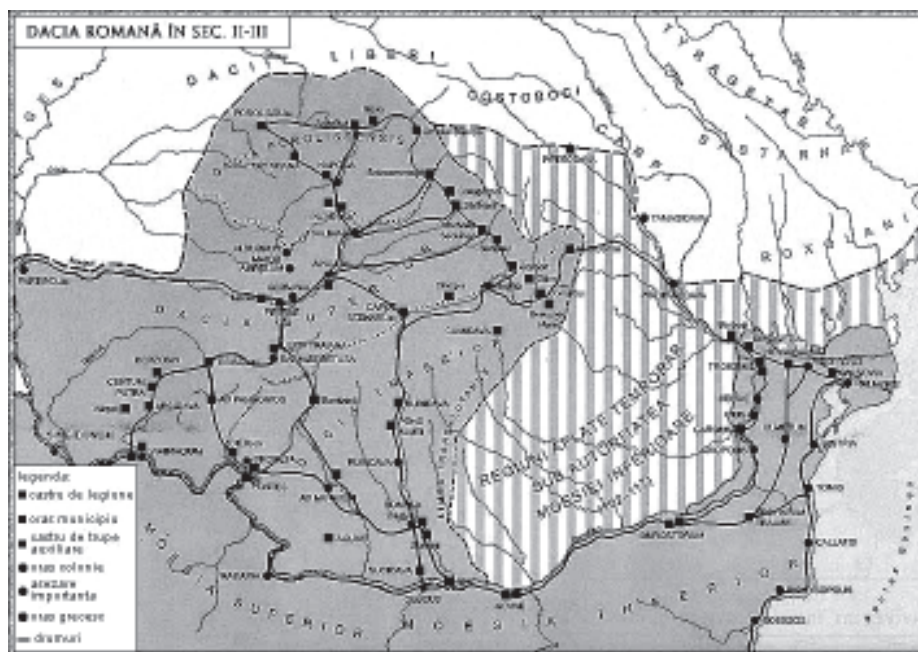
În legătură cu aspectele culturii materiale, superioritatea civilizației romane s-a impus peste tot unde și-a făcut simțită prezența Imperiul, prin politica de cuceriri teritoriale. *Dacia* nu a făcut în acest sens excepție. Influența romană asupra teritoriilor de la N de Dunăre, s-a exercitat în două etape. Începutul, respectiv prima etapă, s-a desfășurat înaintea războaielor dacice, prin numeroasele și diversele contacte existente între cele două lumi, cea dacică și cea romană, mai ales sub aspect economic - comercial. Astfel, s-au impus în spațiul dacic, în mod treptat, elementele superioare ale civilizației materiale romane. După cel de al II-lea război dacic (105 - 106 p. Chr.) și după înființarea provinciei *Dacia*, moment ce marchează începutul celei de a doua etape, s-a impus

sistemul de tip roman, ce a înlocuit în mod radical elementele de cultură a autohtonilor daci. Trebuie însă avut în vedere faptul că nu a fost posibilă o înlocuire totală a civilizației dacice cu cea romană. Anumite elemente de sorginte dacă s-au regăsit pe mai departe în noua societate provincială romană, mai ales sub aspectul culturii materiale, aspect dovedit arheologic. Romanizarea, ca fenomen complex de impunere a elementelor noii culturi și civilizații, a permis păstrarea la nivelul noii societăți provinciale și a anumitor elemente de cultură și civilizație ale autohtonilor daci.

Cultura materială, prin urmele păstrate, descoperite și cercetate arheologic, evidențiază cel mai sugestiv și cel mai aproape de realitate standardele civilizației provinciale romane. În cazul *vicus*-ului castrului mare de la *Porolissum* aceasta ne oferă o primă imagine de acest fel în *Dacia*. Unelte, armele, podoabele, vasele ceramice, de sticlă sau metal, în spațiul nou cucerit și transformat în provincie, au devenit în timp romane, prin adoptarea elementelor modei care s-au impus. Astfel, cultura materială romană și-a exercitat influența asupra fondului autohton contribuind, prin adoptarea sa, la integrarea autohtonilor în noile structuri provinciale romane.

Referitor la cultura materială din *vici* militari din *Dacia Porolissensis*, se cunosc prea puține date. În afara *vicus*-ului de la *Porolissum*, avem doar date referitoare la *vicus*-ul de la Cășei (jud. Cluj), Brusturi (jud. Sălaj) și Ilișua (jud. Bistrița - Năsăud). La Cășei, cunoaștem că materialul ceramic descoperit în *vicus* este similar cu cel descoperit în castru. În aceeași situație este materialul descoperit la baia de la Brusturi, Bologa și Ilișua, care este identic cu cel din așezările cărora le aparțin, aspect care ni se pare a fi normal, avându-se în vedere rolul avut de baie, ca și construcție, dar mai ales ca instituție, prezentă în comunitatea vicană.

Comparativ, materialul arheologic recuperat în urma cercetărilor din *vici* militari din *Dacia Porolissensis* cu cel din *vicus*-ul de la *Porolissum*, scoate în evidență multe similitudini, dar și elemente specifice locale. Tipurile de material arheologic descoperite la *Porolissum* se regăsesc și în cazul celorlalți *vici* din *Dacia Porolissensis*, aspect ce

evidențiază un anumit standard de viață, care exista la nivelul comunităților vicane în general.

Superioritatea culturii materiale romane s-a impus și s-a păstrat în mediul *vici*-lor militari la o cotă pe care o solicitau standardele de viață a unei populații strămutate într-un spațiu nou, în contact cu alte realități, altele decât cele din zona de unde au venit. Viața de tip roman a înlocuit în timp, aproape radical, elementele de viață ale autohtonilor, care au intrat în contact cu noii veniți. Primele mutații în acest sens au avut loc, în primul rând, așa cum am arătat, în domeniul culturii materiale. Trebuie avut în vedere faptul că în contactul între cele două culturi și civilizații nu s-a putut înlocui total una cu cealaltă. Fenomenul de aculturație ce a avut loc nu a putut înlocui total elementele fondului autohton dac. Ca urmare a acestui fapt se explică de ce se regăsesc în continuare anumite elemente ale culturii și civilizației autohtonilor și la nivelul noii societăți provinciale daco-romane.

Preluarea elementelor de cultură materială romană a permis însă păstrarea unor elemente de specific local, cum de altfel s-a întâmplat în toate provinciile Imperiului. Elementele civilizației romane s-au impus, în mod definitiv, punându-și astfel clar amprenta asupra fondului autohton. Felul și dimensiunea la care s-au impus a permis, în cazul Daciei, păstrarea celor dobândite și în continuare după părăsirea aureliană. Acest aspect reprezintă dovada durabilității procesului, astfel s-a păstrat în continuare limba și caracterul etnic a populației daco-romane în fosta provincie. Cultura materială, prin urmele sale lăsate, descoperite și cercetate, poate evidenția anumite elemente de bază a nivelului și standardelor civilizației provinciale romane nord dunărene.

Unelte, armele, podoabele, vasele ceramice, de sticlă sau de metal, piesele de vestimentație etc. au devenit romane în spațiul dacic. Ele și-au exercitat, în timp, influența asupra fondului autohton, contribuind prin însușirea lor la integrarea acestora în noile structuri provinciale romane, dar mai ales la păstrarea lor de-a lungul vremii, ca amprentă clară a latinității românilor ca neam.

Dumitru Gheorghe TAMBA

Alegerile pentru Camera Agricolă a județului Sălaj și înființarea Consiliului Județean (1925-1926)

În luna august a anilor 1925 și 1926, în județul Sălaj, dar și la nivelul întregii țări, au avut loc o serie de evenimente istorice importante prin constituirea primelor Camere Agricole județene (august 1925) și înființarea primului Consiliu Județean (august 1926).

1. Alegerile pentru Camera Agricolă a județului Sălaj (august 1925)

În vara anului 1925, pe data de 25 august, au fost organizate la nivelul întregii țări alegeri pentru înființarea Camerelor de agricultură, în conformitate cu noua lege votată de către Parlament la sfârșitul sesiunii din anul 1925. Constituirea noilor Camere de agricultură avea o mare importanță și din punct de vedere politic, deoarece ele aveau dreptul, conform proiectului de lege electorală, să trimită în Parlament, la nivel național, un număr de 6 senatori. În ceea ce privește condițiile de participare la aceste alegeri, având în vedere faptul că erau primele de acest gen, ele au fost publicate de către prestigiosul ziar șimleuan *Gazeta de Duminecă*. Erau, în parte, aceleași ca și la alegerile generale, adică să aibă cetățenie română și serviciul militar satisfăcut. Urmău, însă, o serie de condiții specifice doar acestor alegeri. Astfel aveau dreptul de vot următoarele persoane: 1). Agricultorii, cultivatorii sau crescătorii de animale, cu o proprietate minimă de 3 hectare de pământ; 2). Toți arendașii de terenuri cu suprafețe mai mari de 10 ha, care se ocupau cu agricultura; 3). Toți proprietarii de păduri, care se ocupă cu albinăritul, precum și arendașii acestor categorii și aveau cel puțin 1 ha de teren; 4) Toți proprietarii de păduri, care aveau minim 5 ha.; 5) Specialiștii absolvenți ai unei școli de agronomie, care își exercitau profesia de specialitate de cel puțin un an de zile. Alegătorii din această categorie erau scutiți de cens și trebuiau să îndeplinească numai condițiile referitoare la legea recrutării și la cetățenie.

Înscrierile de alegători pentru Camerele de agricultură se făceau din oficiu și ele trebuiau afișate la judecătoriile de ocol. Cei care erau omiși de pe aceste liste aveau dreptul de a face contestație la judecătoriile de ocol din circumscripția în care domiciliau adresând o cerere anexată cu acte doveditoare că se pot bucura de dreptul de alegător¹.

La aceste alegeri Partidul Național Român (P.N.R.) a hotărât să participe pe liste comune cu Partidul Țărănesc a lui Ion Mihalache. Fiecare listă de candidați trebuia să conțină 17 persoane. Alegerile s-au făcut pe listă, deci s-a votat lista unui partid, pentru tot județul, la reședința fiecărei judecătoria. Fiecare partid trebuia să-și depună lista de candidați cu 8 zile înainte de alegeri, pentru întreg județul, la reședința tribunalului din Zalău, care avea datoria să trimită buletine de vot suficiente judecătorului de ocol în data de 14 august. Candidații de pe fiecare listă puteau să-și desemneze câte 2 delegați ca observatori pentru lista lor. Votarea urma să

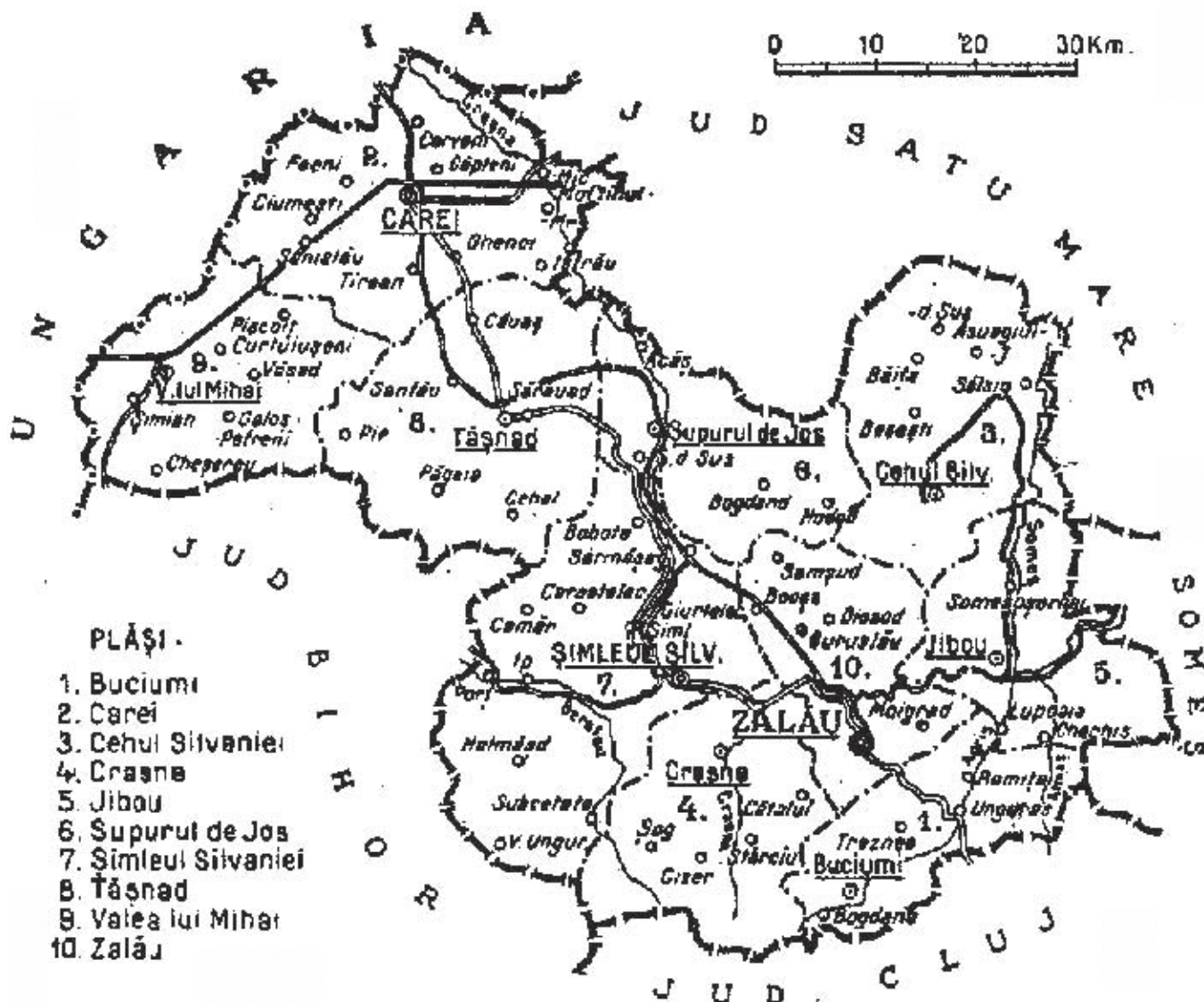
aibă loc într-o singură zi, începând cu orele 8 dimineața și până la orele 18, cu eventuale prelungiri, unde era cazul, până la orele 20. Cei care nu se prezentau la vot erau pasibili de amenzi cuprinse între 100 și 500 lei. Sumele strânse din amenzi urmau să intre în contul noii Camere a agriculturii.

Ziarul șimleuan atrăgea atenția fruntașilor satelor "să lumineze pe plugarii noștri" ca să participe la alegeri. Se mai afirmă faptul că P.N.R. ar fi dorit ca aceste alegeri să fie lipsite de lupte politice și să fie aleși "aceia care într-adevăr vreau și pot să apere interesele agriculturii". Însă, spun ei "liberalii au pornit-o pe furii ei de ei și vor să ne pună în fruntea treburilor aparținătoare agriculturii oameni și samsari de-ai lor"¹.

Tot în acest ziar era publicată lista comună a P.N.R. și P.Ț. pentru județul Sălaj și se făcea un apel către alegători să voteze lista "partidului național și țăranist, care este independent, democratic, iubitor de lege, cinste și dreptate, partidul tuturor românilor cinstiți și al tuturor economilor, țăranilor și a lucrătorilor de pământ". Semnul electoral era coasa și secera. Iată care era lista de candidați propusă și profesiunea lor: 1). Alexandru Aciu din Șimleu Silvaniei, avocat; 2). Dr. Alexandru Achim din Băsești, protopop; 3). Iosif Brandt din Șimleu, proprietar; 4). Teofil Dragomir din Lupoia, proprietar; 5). Avram Duca din Valcău de jos, proprietar; 6). Isac Jakabfi din Zalău, proprietar; 7). Dr. Ioan Iuga din Zalău, avocat; 8). Gheorghe Filep din Santăul Tășnadului, proprietar; 9). Aurel Orian din Cizer, protopop; 10). Emil Ostate din Măierște, protopop; 11). Dr. Alexandru Pop din Cehu-Silvaniei, avocat; 12). Dr. Mihai Pop din Someș-Odorhei, proprietar; 13). Dr. Gheorghe Pop din Zalău, avocat; 14). Dr. Ioan Sabo din Șimleu, avocat; 15). Gheorghe Szilagyi din Silvașul Tășnadului, proprietar; 16). Alexandru Sima din Percei, preot; 17). Samoil Urian din Chechiș, proprietar².

În aceste alegeri partidul liberal a ales ca semn electoral crucea. Prefectul Iulian Domșa îi cere lui Gheorghe Tătărescu, pe data de 12 august, să intervină pe lângă ministerul de justiție pentru ca președintele tribunalului din Zalău, Vasile Ghiurco, care se afla în concediu de boală să-și continue concediul. El îl suspecta de faptul că dacă a fost senator al P.N.R. va ține cu aceștia. De aceea, îi cerea să rămână la tribunal N. Sigmirean "să conducă operațiunile alegerii, care este omul nostru și pentru care a intervenit și Dl. Ministru Moșoiu la Justiție"³. Dar ministerul de justiție nu a dat curs acestei cereri și la rechemat la post pe președintele tribunalului Vasile Ghiurco pentru a organiza alegerile pentru Camera agricolă a județului Sălaj⁴.

Subsecretarul de stat de la interne, Gheorghe Tătărescu a trimis o telegramă tuturor prefecților să comunice telegrafic rezultatul general al alegerilor chiar din seara zilei de 25 august, rămânând ca apoi să comunice și "rezultatul numeric după desfacerea finală"⁵.

Alegerile s-au soldat cu victoria strălucită a listei P.N.R. Prin aceste alegeri s-a dovedit că partidul *"există puternic în toate sufletele și că mulțimea s-a scârbit de liberali"*. Astfel, din Sălaj s-a raportat *"învingere strălucită pe toată linia - fără fanfara propagandei desmățate și împotriva sforțărilor oficiale, și a tuturor pacturilor"*⁶.

Un raport detaliat este trimis de către prefectul județului Sălaj, Iulian Domșa, abia pe data de 1 septembrie 1925. În acest raport el încearcă să justifice care au fost motivele pierderii alegerilor de către P.N.L. Sălaj. Deși este punctul lui de vedere personal asupra desfășurării acestor alegeri, el reprezentând administrația liberală, din cuprinsul raportului reiese modul în care s-au desfășurat aceste alegeri și victoria pe care a obținut-o P.N.R.

În primul rând Iulian Domșa dă vina pe modul cum au fost întocmite listele electorale, subliniind faptul că acestea au fost făcute în grabă și astfel *"au fost defectuoase"*, deoarece nu au fost trecuți pe aceste liste mulți cetățeni care îndeplineau condițiile legii. Cauza ar fi, spune el, *"lipsa cadastrului"*, care în multe comune fusese distrus în anii primului război mondial, în special de către bandele bolșevice ale lui Bela Kun sau în timpul evenimentelor revoluționare din toamna anului 1918. De asemenea, prefectul afirmă că în alte comune au fost trecuți în listele de

alegători nu numai cetățeni care aveau proprietăți de 6 jugăre, echivalent la 3 ha, conform legii electorale pentru organizarea acestor alegeri, ci în multe locuri s-a înțeles condiția de 3 jugăre. Astfel, spune el, au fost trecuți în listele de alegători mulți cetățeni care nu îndeplineau aceste condiții. Mai spune că o altă condiție specială pentru participarea la aceste alegeri și anume limita de vârstă de 25 de ani nu a fost respectată pretutindeni⁷. Dar prin aceste afirmații el nu face decât să se autoacuze, deoarece ca reprezentant al guvernului în teritoriu avea sarcina de a informa populația și a conduce, în mod imparțial, alegerile. Chiar el recunoaște în raport, pentru a-și justifica prestația pe care a avut-o, faptul că a informat populația județului, dar în scopul de a vota cu P.N.L.: *"Zi și noapte, spune el, am cutreierat comunele din județ în societatea valorosului deputat al nostru dr. Emil Lobonțiu, pregătind terenul și alegătorii, pentru cari instituțiunea camerei agricole a rămas până și în ziua de azi ceva necunoscut, fiind crezământul că să fac alegeri de deputați și nu pentru un sfat al plugarilor"*. De asemenea, afirmă că după Conferința de la Cluj cu toți prefecții liberali din Ardeal a dat curs *"celor împărtășite"* și a procedat *"la pregătirea maselor de alegători cu un aparat de propagandă bine ales și concursul organizațiunii partidului nostru din județ"*. Îi acuză pe

parlamentarii din partidul său că nu au fost prezenți *"nu numai la pregătirea acțiunii ci nu sa prezentat nici măcar în ziua alegerii în circumscripțiile lor"*⁸. Așadar, prefectul Iulian Domșa recunoștea că s-a ocupat de propaganda partidului liberal ceea ce era ilegal, deoarece el ca și reprezentant al administrației centrale în teritoriu trebuia să fie imparțial.

În aceste alegeri liberalii au încheiat o alianță cu Partidul Maghiar și au trecut pe lista liberală și 4 reprezentanți ai acestei minorități. În județul Sălaj, acordul a fost încheiat de către prefectul Iulian Domșa, deputatul Emil Lobonțiu și primarul Șimleului, Aurel Tarția, ca reprezentanți ai liberalilor și contele Beldy Coloman din partea maghiarilor. Iulian Domșa spune că aceasta a fost o greșală politică, deoarece *"conducătorii lor aproape nu a făcut nimica pentru izbânda noastră, prezentându-se alegători în masă din regiuni locuite de unguri cari nu ne-a votat"*⁹. Așadar, cu toate că liderii maghiari au încheiat acest protocol populația de rând a votat lista Partidului Național Român.

În raportul prefectului liberal urmează o serie de acuze pe seama bisericii greco-catolice. În primul rând sunt acuzați Mitropolitul de la Blaj, Dr. Ioan Suciu și episcopul diecezei de Gherla, Dr. Iuliu Hossu. Aceștia au efectuat în perioada 14-25 august 1925 o vizitație canonică în județul Sălaj, *"cari vizitațiuni a fost întreprinsă cu un stat major de canonici și înalți preoți"*. În cadrul acestor vizitațiuni el spune că s-au întâlnit cu Iuliu Maniu, cu care *"nu numai că s-a întreținut în județ, dar în scris a invitat deranjat și pe preoți și pe învățători întru spijinirea listei naționale-tărăniste"*. Așadar, îi acuză pe înalții prelați de faptul că ar fi făcut propagandă în favoarea partidului lui Iuliu Maniu.

De asemenea, Iulian Domșa îi acuză pe toți preoții greco-catolici din Sălaj *"cari și-au făcut de cap în alegeri"* și de aceea el vine cu *"o propunere modestă a mea, rugându-vă să binevoiți a ordona că administrația să nu mai dea curs și ajutorul său la încasările naturaliilor"*, pe care le consideră că sunt *"competința ilegale preoțești, de pe credincioși"*. El crede că prin această măsură va reuși să-i dezbină pe preoții greco-catolici de credincioșii lor: *"care măsură va fi binevenită, spune el, întru clintirea încrederei credincioșilor în preoții lor"*.

Iulian Domșa se laudă cu faptul că în perioada 14-25 august a fost *"pe drumuri cu întreg aparatul zi cu noapte"* și că *"lupta a fost perfect de bine pregătită succesul asigurat"*, dar *"s-a întâmplat minunea că față de 4 plăși din șease unde am avut majoritatea de voturi (adică aveau parlamentari - n.n.) a surprins la totalizare că voturile a două plăși Tășnad și Cehul Silvaniei deținute de deputați ai noștri a arătat o minoritate mare care a balansat în minus cu 1264 voturi majoritatea noastră din celelalte patru plăși"*¹⁰. Așadar, la nivel de județ, lista partidelor național și țărănesc a avut mai mult cu 1264 de voturi decât lista liberalo-maghiară.

Problema financiară și cea organizatorică sunt alte două aspecte pe care le dezbate în raportul său prefectul Domșa. El spune că în ziua alegerilor, adică pe data de 25 august, a fost *"o căldură enormă"*, iar *"alegătorii au stat în arșița soarelui toată ziua nemâncând și nebeuți"*. Aceasta denotă, am spune noi, o proastă organizare. Dar pentru faptul că membrii opoziției au dat *"băutură și mâncare alegătorilor flămânzi și însetați"*, ei sunt acuzați de către Iulian Domșa că în acest mod le-a cumpărat voturile, deoarece, spune el *"în momentul când a fost ospătați alegătorii a fost și captivați"*. El afirmă că opoziția a cheltuit circa 150.000 lei, iar fondul care i-a fost pus la dispoziția președintelui organizației liberale din Sălaj, Emil Lobonțiu ar fi fost de numai 25.000 lei. Spune că *"o alegere fără mijloace materiale poartă pe sine ștampila nesuccesului"*.

În finalul raportului său aduce la cunoștința subsecretarului de stat de la interne și unele nemulțumiri ale populației legate de aceste alegeri, din care reiese starea de spirit a populației: *"Din masa alegătorilor am mai prins unele observațiuni dintre cari fie-mi permis a Vă spune unele și cunoștinței Dvs. Spuneau alegătorii, nemâncând și nebeuți, obosiți de drumărit pedestru, ne ține până seara la opt fără să fie ajuns rândul la vot, fără tren la reîntoarcere, ne poartă bolunzi în zi de lucru când nu știm încotro să dăm de munca aglomerată gospodărească"*. Alegătorii criticau votarea pe secțiuni judecătorești, deoarece trebuiau să se deplaseze drum lung până la acestea. Prefectul spune că a observat *"ostilitatea față de puterea țării"*, adică față de guvernul liberal. Și armata, spune el, *"trimisă ca asistență pentru menținerea ordinii a fost lipsită de instrucțiuni și s-a constatat că unii soldați și chiar un ofițer, care este reclamat de către noi la Ministerul de război s-a manifestat ostil față de guvern, dedându-se a da instrucțiuni verbale și faptice alegătorilor în defavorul listei cetățenești"*¹¹.

Așadar, după cum reiese și din raportul prefectului, populația județului era tot mai nemulțumită de guvernarea liberală, iar pierderea alegerilor în favoarea listei comune a partidelor național și țărănesc arăta în mod clar încotro se îndreptau opțiunile politice ale populației.

Deși prefectul Iulian Domșa a înaintat, pe data de 5 septembrie 1925, o contestație Ministerului Agriculturii și Domeniilor, alegerile pentru înființarea Camerei de Agricultură a județului Sălaj fuseseră deja validate¹².

Constituirea oficială a Camerei de Agricultură a avut loc pe data de 3 septembrie 1925. Cu acest prilej a fost validat mandatul celor 17 membri trecuți pe lista partidelor național și țărănesc și au fost alese structurile ei de conducere. În funcția de președinte a fost ales Gheorghe Pop, vicepreședinti, Teofil Dragomir și Stoicescu. În funcția de delegat la Uniunea Camerelor Agricole a fost ales senatorul Alexandru Aciu, iar I. Iuga în funcția de secretar al Camerei. S-a hotărât cooptarea următorilor membrii: contele Beldy

Caiete Silvane

Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009

Coloman, Aug. Blăjan, Iuliu Pop, I. Rădulescu și E. Raduc, cu toate că primii doi participaseră la alegeri pe lista liberală. Au fost aleși membrii comitetului de dirigenți și ai secțiilor de agricultură, silvicultură și zootehnică, printre care chiar și cel care-i criticase atât de dur, adică prefectul liberal Iulian Domșa¹³.

2. Înființarea Consiliului Județean Sălaj (august 1926)

Prin reforma administrativă din anul 1925 județului Sălaj i s-au mai adăugat încă două plase, și anume plasa Carci și Valea lui Mihai. În acest mod județul nostru devenea județ de graniță și avea o populație de 320.000 de locuitori.

Tot în această lege se prevedea organizarea de alegeri comunale și județene. Lua ființă astfel primul Consiliu județean din Sălaj. El urma să fie compus din membrii aleși de către electoratul sălăjean și din membrii de drept. Conform noii legi amintite, numărul consilierilor județeni era stabilit în funcție de mărimea județelor, respectiv la o populație de 200.000 de locuitori se alegeau 30 de consilieri.

Pentru județul Sălaj, pe lângă aceștia, s-au mai ales și un număr de 10 membrii supleanți, care urmau să ocupe posturile devenite vacante de-a lungul mandatului de 4 ani.

În ceea ce privește numărul consilierilor de drept, conform articolului 103 din lege, el a fost stabilit la 20 de persoane, urmând ca ceilalți 20 să fie aleși de către electoratul sălăjean.

Ședința de constituire a primului consiliului județean a avut loc pe data de 10 august 1926, în localul Prefecturii de atunci (sediul actualei Primării a municipiului Zalău). Ea a început la orele 10 și fost deschisă de către prefectul județului Sălaj, Nicodim Cristea, în calitatea sa de reprezentant al guvernului Averescu. Întocmindu-se lista de prezență s-a constatat că din cei 40 de consilieri lipseau, din diferite motive, 7 persoane. A fost desemnat, apoi, un președinte de vârstă în persoana lui Teofil Dragomir, care a condus ședința până au fost alese structurile de conducere¹⁴.

Având în vedere faptul că Virgil Barbolovici și Dezideriu Kaizler, erau funcționari retribuiți cu salariu bugetar ei au fost înlocuiți cu Patrițiu Mureșan și Ioan Oncoș.

În conformitate cu articolul 108 al legii de unificare administrativă, amintită mai sus, toți consilierii prezenți au depus jurământul prescris la acest articol.

Conform următorului articol, 109, s-a trecut la alegerea structurilor de conducere pentru o perioadă de 4 ani. În funcția de președinte al Consiliului Județean a fost ales, prin vot secret, Gheorghe Pop de Oarța, una din marile personalități ale Sălajului. În funcțiile de vicepreședinți ai Consiliului Județean au fost aleși Mihai Pop și Coloman

Beldy, secretari Ioan Costea și Ludovic Vida, iar chestori Sever Oros și Tănase Pușcă.

Tot prin vot secret, în conformitate cu articolul 110 al legii amintite, au fost alese și comisiile de specialitate după cum urmează: 1) Comisia administrativă, financiară și de control; 2) Comisia de lucrări publice; 3) Comisia economică; 4) Comisia cultelor și învățământului și 5) Comisia sanitară și de asistență socială. Fiecare comisie avea câte un raportor, un supleant și 4-5 membrii.

La comisia administrativă, financiară și de control a fost ales în funcția de raportor Clemente Barbul, supleant Sever Oros, iar ca membrii au fost aleși Gheorghe Pop, Cornel Pop, George Kaizler, Andrei Gazda și Mihai Pop. La cea de lucrări publice raportor a fost ales colonelul în rezervă Matei Mărășescu, supleant Dumitru Mureșan, iar ca membrii, Teodor Bohățiel, Iuliu Gaspar, Ioan Oltean, Ioan Costea și Ioan Josika. Raportor al comisiei economice a fost ales Teofil Dragomir, supleant Mihai Pop și ca membrii Clemente Barbul, Cornel Pop, George Filip, Coloman Beldy și Acoș Lengyel.

La comisia cultelor și învățământului a fost ales ca raportor Ludovic Cato, supleant Ludovic Zolvanyi, iar ca membrii, Tănase Pușcă, Traian Trușașiu, Ludovic Vida, Ioan Rinea și Acoș Lengyel. În fine, la comisia sanitară și de asistență socială în funcția de raportor a fost ales protopopul de Zalău, Traian Trușașiu. Ca supleant al acestuia a fost ales protopopul Petru Cupea, iar ca membrii ai comisiei au fost aleși protopopul Emil Ostatea, Emil Deac, Alexandru Orșan, Ludovic Zovanyi și Ioan Gheție.

Ultimul punct discutat a fost cel al retribuirii membrilor Consiliului, în conformitate cu articolul 147 al legii. Astfel, s-a hotărât ca membrii delegației permanente să aibă un salariu fix de 6.000 lei, iar supleanții lor să primească pentru fiecare ședință la care urmau să participe o diurnă de 300 lei. De asemenea, s-a stabilit ca pentru fiecare zi de lucru în ședințele consiliului, la comisii sau în orice delegație cu care vor fi însărcinați, consilierii să primească câte 500 lei, plus cheltuielile de transport¹⁵.

Președintele organizației P.N.R. din Sălaj, Gheorghe Pop de Oarța a fost reales președinte al Consiliului Județean Sălaj și în anul 1930, îndeplinind această funcție până în anul 1932, când este numit prefect al județului.

Marin POP

Note:

¹ *Gazeta de Duminecă*, nr. 28-29 din 12 iulie 1925

² Idem, nr. 32-33 din 9 august 1925

³ Idem, nr. 34-35 din 23 august 1925

⁴ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj (D.J.A.N.SJ.), *fond Prefectura județului Sălaj. Prefect-confidențiale*, dos. 112/1925, f. 4

⁵ Ibidem, f. 7 v

⁶ Ibidem, f. 6

⁷ *Gazeta de Duminecă*, nr. 36-37 din 6 septembrie 1925

⁸ D.J.A.N.SJ., *fond cit.*, dos.112/1925, f. 7

⁹ Ibidem, f. 7 v

¹⁰ Ibidem

¹¹ Ibidem, f. 8

¹² Ibidem

¹³ Ibidem, f. 10

¹⁴ *Gazeta de Duminecă*, nr. 36-37 din 6 septembrie 1925

¹⁵ *Gazeta oficială a județului Sălaj*, nr. 29 din 1 octombrie 1926

¹⁶ Ibidem

Monografia localității Biușă (II)

Toponimia

Toponimele, adică denumirile geografice, în general, joacă un rol de referință, un fel de "adresă" la scară planetară sau regională ori în spații foarte restrânse, cum este cazul de față.

Din modul în care sunt dispuse spațial se pot trage unele concluzii, uneori chiar foarte veridice, chiar în lipsa documentelor istorice, cu privire la vechimea unor "obiecte" și fenomene petrecute în timp, ceea ce confirmă valoarea lor de "documente" vii, la un moment dat. Cu alte cuvinte, toponimele reflectă raporturile sociale intercomunitare, ca și pe cele dintre societatea omenească și mediul geografic.¹

Din punct de vedere lingvistic și onomastic, pentru zona cercetată, o problemă mai particulară o reprezintă influența limbii maghiare asupra toponimelor românești sau chiar existența toponimelor pur maghiare.

Românii din Transilvania și Banat ajung în contact cu maghiarii începând cu secolul al X-lea. Contactul dintre români și maghiari se caracterizează prin mai multe aspecte. Cel mai important este contactul direct dintre populația românească și cea maghiară printr-o conviețuire în sate mixte sau chiar vecine. O altă cale prin care românii intră în contact cu maghiarii o reprezintă calea administrației.²

Pentru localitatea Biușă avem de-a face cu un număr mare de toponime maghiare, ca urmare a origini maghiare a acestei localități.³

1. Originea numelui Biușă

Despre numele satului Biușă, nume care a evoluat în diferite etape ale istoriei (Beusaza-1388, Bosháza, ...) ⁴, tradiția populară spune că numele ar fi provenit de la expresia "Benedictinii aveau camera plină de bunătăți" (benedictini-ordin călugăresc catolic, n.n.). O altă variantă, ipoteză, constă în faptul că numele satului ar proveni de la întemeietorul său, ungurul Böös. Ambele variante sunt ipotetice, în momentul de față singura sursă documentară fiind monografia lui Petri Mór.⁵

Denumirea românească a satului este Biușă, care pare, probabil, un cuvânt compus bi-ușă, și care se poate traduce ușă dublă?

2. Constituirea căilor de acces

În această categorie putem include câteva drumuri din interiorul satului, devieri de la drumul principal, cât și drumuri care leagă localitatea Biușă de localitățile învecinate. Aceste drumuri exterioare satului, excluzând aici șoseaua județeană ce trece perpendicular pe drumul care intră în sat, sunt drumuri care traversează hotarul, fără să fi suferit vreo amenajare în timp, fiind drumuri de pământ.

Toponimele care denumesc căi de acces se grupează semantic după apelativele care stau la baza unora: uliță, drum, stradă.

Denumirile de străzi se contopesc, în parte, cu principalele zone ale satului, numele acestora fiind de origine maghiară: Felszeg reprezintă partea de sus a satului; Alseg reprezintă partea de jos a satului; Kandio, în românește Chindeana; Kis-utca, în românește -ulcioară.⁶

Apelativul *uliță* este unul dintre apelativele care definesc căile de acces din interiorul satului. Aceste ulițe sunt de fapt, devieri de la strada principală. Definiția dată de localnici este "drum din sat pe lângă care-s construite case". Apelativul *uliță* intră în componența următoarelor toponime:

- *Pe uliță* "drum care leagă strada principală de partea satului numită Chindeana";

- *Pe ulcioară* (Kis-utca) "drum mai scurt care începe lângă biserică, trece prin spatele școlii și se termină pe Fersâg (Felszeg)".

O altă grupă de toponime din această categorie au în structura lor apelativul *drum*. Acest apelativ este explicat de localnici ca fiind "drum pe care se merge cu mașina sau cu carul", el intrând în componența următoarelor toponime:

- *Drumul Vicii*, drum de pământ peste hotar care leagă Biușă de localitatea Vicea;

- *Drumul Ulciugului*, drum tot peste hotar care leagă Biușă de localitatea Ulciug;

- *Drumul Ceretului*, drum de pământ care duce peste câmp la pădurea Ceretului și de acolo spre localitatea Arduzel. În anul 1935 acest drum a fost pavat cu piatră mare pe o distanță de 160 m², porțiunea respectivă se păstrează și astăzi, dar într-o stare avansată de degradare, datorită absenței amenajărilor de drenare a apei.

Apelativul *stradă* intrat de puțină vreme în vocabularul localnicilor, este definit ca "drum ce începe de la Drumul țării, trece prin sat și se termină în capătul Fersâgului". În anul 1937, pe această stradă, începând de la șoseaua județeană (Drumul țării) au fost plantați 50 de meri altoi.⁸ În prezent, din acești meri nu a supraviețuit nici unul.

Drumul țării reprezintă denumirea dată drumului județean asfaltat din capătul satului care leagă orașele Jibou și Cehu Silvaniei.⁹

3. Forme de relief

Toponimele, în marea lor majoritate de factură populară, au prin excelență un caracter motivat, local. Departe de a fi create la întâmplare ele descriu, într-un fel sau altul, locurile pe care le desemnează.¹⁰

Localitatea Biușă are o alcătuire compactă, fiind așezată într-o depresiune, înconjurată de dealuri, care sunt majoritare în ceea ce privește formele de relief.¹¹ Locurile plane se găsesc cu preponderență în interiorul satului și alcătuiesc o suprafață mică în comparație cu dealurile.

Deși dealurile predomină relieful localității, entopicul "deal" nu intră decât rar în alcătuirea toponimelor, acestea nefiind în ansamblul lor toponime compuse.

Apelativul *dâmb* provine din maghiarul *dómb* și înseamnă "ridicătură de pământ mai mică decât dealul" și intră în alcătuirea următoarelor toponime:

- *Cherecdomb* (magh. Kérekdőmb care înseamnă dâmbul rotund) "ridicătură de pământ în formă rotundă";

- *Bolodâmb* (magh. Balogdőmb care înseamnă dâmbul lui Balog) "numele îi vine de la un localnic pe nume Balog care ar fi locuit acolo".

Se observă că apelativul *dâmb* se confundă cu cel de deal, deoarece localicii consideră dâmbul ca fiind un deal mai mic sau, chiar deal, traducerea românească a maghiarului *dómb*.

Apelativul *coastă* este de origine latină și înseamnă "loc înclinat care urcă", îl întâlnim într-un singur toponim *Coasta mare pustie*, în maghiară Pusztalá.

Apelativul *vale* este tot de origine latină și înseamnă "loc în care curge sau nu apă", el intră în structura toponimului *La Valea Ulciugului*, "loc întins, șes, folosit mai mult pentru cosalău și se află în vecinătatea satului Ulciug.

Apelativul *rât* provine din maghiarul *rét*, este explicat de localnici ca fiind "loc întins, șes, folosit de obicei ca și cosalău". Intră în structura următoarelor toponime:

- *Pe râuri* "loc drept, care merge paralel cu grădinile de legume, folosit ca și cosalău";

- *Sub Ceret* "loc întins pământ arător, care se află sub pădurea Ceretului, folosit pentru cultivarea grâului și a porumbului".¹²

4. Caracteristici ale terenului

Semantica toponimelor arată că există unele zone cu denivelări accentuate de teren, altele sunt aride, sau unele din contră foarte productive.

Apelativul *hagău* în maghiară *hagó* este explicat de localnici ca fiind "o lășătură de pământ dintre două coaste" și intră în structura următoarelor toponime de origine maghiară:

- *Chișag* (magh. Kis Ág, poate fi tradus ca *hagău mic*) "loc jos, arător, aflat între două coaste";
- *Munțaga* (magh. Munczága, Munti-ága, Muncz-ága, hegyek-ága)¹³ "loc arător situat între două dealuri". Se presupune că și acest toponim conține apelativul *hagău*, deoarece caracteristicile terenului întăresc acest lucru.

Apelativul *groapă*, care înseamnă "gaură, cavitate mai adâncă în pământ" apare în toponimul *Gropile lui Horvath* "pământ întins, neproductiv, îi vine numele de la un notar ungur care a avut pământ acolo".

Alte toponime cu caracteristici ale terenului sunt:

- *Pe Săcădaie* (magh. Szakadás, care se traduce prin "care fuge, care alunecă") "loc în pantă, arător, unde se produc alunecări de teren";
- *Feneș* (magh. Fényes, care se traduce "în față") "coastă așezată în față, spre est" și este plantată cu viță-de-vie;
- *Lopați* (magh. Lap, care se traduce "pământ întins și apos") "pământ întins, foarte productiv, cultivat cu pomi fructiferi și viță-de-vie";
- *Pustălaș* (magh. Pusztá alá, care se traduce "sub ceva pustiu") "pământ cultivat cu pomi fructiferi, în deosebi nuci și viță-de-vie, care se află sub o coastă mare pustie";
- *La Piatră* "pământ drept, mai fertil, folosit mai mult la cultivarea legumelor", i se spune așa datorită așezării lui la poalele unui deal de unde se exploata piatra de construcție.¹⁴ În perioada interbelică, și după aceea sătenii exploatau piatra, folosită la construirea caselor noi.¹⁵

5. Microhidronimia. (Ape curgătoare și stătătoare)

În ceea ce privește aspectul hidrografic, localitatea Biușea este săracă, ea fiind străbătută doar de un râu mai mic (vale) și câțiva afluenți ai acestuia.

Microhidronimele au în componență entopice atât de origine română, cât și de origine maghiară.

După semnificația care o reprezintă și după modul în care au luat naștere, distingem toponime care denumesc ape curgătoare și toponime care denumesc ape stătătoare.

În componența toponimicii care desemnează apele curgătoare intră următoarele apelative: *vale*, *pârâu*, *văgaș*.

Apelativul *vale* "loc mai mic pe unde curge sau nu apă". Acest apelativ intră în structura următoarelor toponime:

- *Valea Buișei* "vale mică care trece de-a lungul satului și se varsă în afară în pârâul Horoat". Vara când este foarte cald, valea este secată;

- *Valea Ulciugului* "vale mică care izvorăște din localitatea Ulciug, de aici îi vine și denumirea";

Apelativul *pârâu* este explicat de localnici ca fiind "partea de izvor până unde se lărgeste valea". Așadar pârâul reprezintă o parte constitutivă a unei văi, și anume partea cea mai mică, care începe de la izvor.

În dicționar figurează cu sensul de "apă curgătoare mai mică decât râul". El intră în structura următoarelor toponime:

- *Pârâul Horoat* "pârâu care izvorăște din localitatea Horoatul Cehului și trece prin capătul satului, pe lângă Drumul Țării";
- *Pârâul Rusului* "pârâu foarte mic, îi vine numele de la un localnic pe care îl chema Rusu și locuia prin apropiere";
- *Pârâul Umblașului* (hotar al satului numit în magh. Omlás)¹⁶ "pârâu mic care izvorăște de sub pădurea Ceretului, permanent cu apă";
- *Pârâul Chușcutului* (magh. Kiscut care se traduce fântână

mică) "pârâu care izvorăște de la fântâna Chișcut și se varsă în Valea Ulciugului";

- *Pârâul Munțagii* "pârâu care izvorăște din locul numit *Ciuha* și se varsă în valea Ulciugului";

- *Pârul Naghicherecului* (magh. Nagy Kerek, poate fi tradus roata mare?) "pârâu care izvorăște de la Pășunea Oilor și se varsă în Valea Ulciugului". Acest izvor are apă bună de băut, apă ce conține fier și sulf.¹⁷

Apelativul *văgaș* este explicat ca fiind "loc în pădure pe unde curge apa când plouă mult". Acest apelativ apare în structura toponimului *Pe văgaș* "loc în pădure pe unde se poate merge cu carul".

Analizând structura toponimelor care definesc ape curgătoare, am constatat că termenul determinant al apelativelor conțin o semnificație care se referă la numele locului peste care trece apa respectivă, Valea Buișei, Valea Ulciugului, Valea Horoatului etc.

În componența toponimicii care desemnează apele stătătoare, intră următoarele apelative: fântână, izvor, tău.

Apelativul *fântână* provine din latinescul *fontana* și este explicat de localnici ca fiind "locul de unde se ia apă de băut pentru oameni și animale". Apelativul intră în structura următoarelor toponime:

- *Fântâna de la Curte* "fântână cu apă foarte bună de băut, de unde duce apă tot satul în caz de secetă, pentru că această fântână nu seacă niciodată". Fântâna se află în centrul satului, numele îi vine de la curtea familiei nobiliare Kaizler;

- *Fântâna de piatră* "fântână aflată în locul numit *Pe ulișă* și este construită din piatră"

Următoarele toponime conțin apelativul maghiar *kút* care înseamnă fântână:

- *Hidacut* (magh. Hideg kút, care se traduce fântână cu apă rece) "loc în pantă lângă cimitirul maghiar unde se găsește o fântână cu apă rece";

- *Chișcut* (magh. Kis kút, care se traduce fântână mică) "fântână mică, situată în apropierea hotarului numit Bolodâmb, din care beau oamenii apă când merg la munca câmpului";

- *Almacut* (magh. Alma kút, care se traduce fântână mărului) "fântână cu apă bună de băut, situată în apropierea hotarului numit Pustălaș, îi vine numele de la un măr care a crescut acolo".

Apelativul *izvor* desemnează, adeseori "obârșii de văi sau pâraie", sunt totodată locuri pentru băut apă sau adăpat. Este întâlnit în componența următoarelor toponime:

- *Izvorul lui Marți* "izvor situat pe pământul unui localnic pe nume Marți";

- *Izvorul de la Almacut* "izvor care curge din fântâna Almacut și ajunge până în sat unde alimentează cu apă un valău de unde se adapă animalele";

- *Izvorul lui Roman* "izvor situat în pământul unui localnic pe care l-a chemat Roman".

Toate aceste izvoare folosesc ca sursă de apă pentru oamenii care lucrează la munca câmpului.

Apelativul *tău* denumește "un teren mai așezat și mlăștinis unde, în urma ploilor, a topirii zăpezilor, se adună apă".¹⁸ Localnicii îl explică ca fiind "loc mlăștinis unde stă apa, mai mare ca o baltă". Acest apelativ intră în componența toponimului *În Tăuți* "loc mlăștinis aflat la poalele unei coaste, tot timpul cu apă, vegetația este reprezentată de pipirig".

Apelativul *ciorgău* (magh. Csúrgó, csörgő, care se poate traduce izvor, este explicat de localnici ca fiind "un izvor mic de unde curge apă".¹⁹

6. Toponime și antroponime

Datorită condițiilor istorice, la început numeroase terenuri (mai întinse sau mai puțin întinse) purtau numele proprietarului. Dacă locul respectiv era lăsat moștenire fiilor acestuia sau dacă proprietarul abandona sau vindea pământul, acesta își schimba numele, purtând numele noului proprietar. De asemenea, dacă

pe locul respectiv sau în preajma acestuia își avea casa o familie, locului respectiv i se atribuia numele bărbatului celui mai în vârstă din acea familie.

În microtoponimia localității Biușă, antroponimele care intră în alcătuirea toponimelor indică proprietari, atât vechi, cât și noi al acestor terenuri, atât moșieri, cât și mici proprietari. Pot fi exemplificate toponimele *Pârâul Rusului*, *Gropile lui Horvath* care au fost explicate mai sus. Alte toponime care au în componență antroponime sunt:

- *Toagul Baronului* "pământ arător înspre Ulciug, îi vine numele de la baronul Kaizler, al cărui proprietar era";
- *Pământul lui Elemir* "loc arător în pantă, îi vine numele de la un om care își are gospodăria în apropiere";
- *Pământul de la Diordica Diacului* "loc arător în pantă, îi vine numele de la un om care locuiește în apropiere, acolo se află o troiță de lemn unde se iese la țarină de sărbătoarea Rusaliilor";
- *La Coprei* "pământ arător, numele îi vine de la un fost proprietar poreclit Coprei".²⁰

7. Îndeletniciri ale oamenilor

O serie de toponime se referă la îndeletnicirile localnicilor. După cum s-a putut observa, îndeletnicirile de bază ale locuitorilor localității Biușă sunt agricultura și creșterea animalelor și într-o măsură mai mică cultura pomilor fructiferi, a viței-de-vie și a legumelor. Îndeletnicirile localnicilor sunt în strânsă legătură cu configurația geografică a terenului și cu caracteristicile acestuia. Există în microtoponimia localității Biușă toponime care ilustrează această legătură.

Apelativul *pășune*, provine din latinescul *pastio* "loc acoperit cu vegetație ierboasă perenă, unde pasc vitele". Explicația dată de localnici este asemănătoare. Pe teritoriul localității Biușă există două astfel de locuri:

- *Pășunea vacilor* "loc cu iarbă unde pasc vitele satului", este cea mai importantă pășune în ceea ce privește suprafața și destinația și este situată între hotarele satelor Horoat, Benesat și Aluniș;
- *Pășunea oilor* "loc unde pasc oile", pășunea este situată la granița cu hotarul Ulciugului, există aici un staul unde rămân oile satului pe timpul verii.

Tot în această categorie putem include apelativul *toag*, acesta nu figurează în dicționarele consultate, dar este explicat de localnici ca provenind de la cuvântul de origine maghiară *tag*, care înseamnă "mai multe pământuri, de întindere mică, lucrate împreună de proprietari". Acest apelativ intră în structura a două toponime:

- *În toag* "loc drept, șes, pe valea Ulciugului, folosit mai mult ca și cosalău";
- *Toiagul Baronului* explicat la punctul legat de antroponime.

Apelativul *livadă* este explicat de către localnici ca fiind "un loc cu mulți pomi fructiferi":

- *În livadă* "loc așezat sub pădurea Lițăului, cultivat cu pomi fructiferi, dintre care cei mai importanți sunt prunii, merii, nucii și perii". Această livadă a făcut parte din proprietatea baronului Kaizler.

Apelativul *vie*, *viuță* este explicat ca "teren plantat cu viță-de-vie":

- *În viuță* "coastă așezată între pădurea Lițău și livadă, cultivată cu viță-de-vie și pomi fructiferi răzleți".

Apelativul *temeteu* (magh. Temeto, care înseamnă cimitir), în concepția localnicilor este "locul unde se îngroapă morții". Acest apelativ intră în structura următoarelor toponime:

- *Temeteul românesc* "cimitir așezat deasupra părții de sat numită Chindeana unde se îngroapă morții români";
- *Temeteul unguresc* "cimitir unde se îngroapă morții maghiari";
- *Cripta lui Kaizler* "criptă din temeteul maghiar unde

este îngropată familia baronului Kaizler".²¹ Aici este vorba de necropola familiei Kaizler, constând într-un set de morminte.

8. Pădurile satului

Pădurea *Lițău* (magh. Liczó) este situată deasupra locului numit livadă sau viuță și este compusă în majoritate din lemn de carpen.

Pădurea *Ceret* (magh. Csere) este învecinată cu pădurea Lițău, aici predomină lemnul de cer de unde, probabil îi vine numele.²²

9. Părți ale satului

Deși localitatea Biușă este o localitate compactă prin constituția ei, putem vorbi totuși de părți ale satului, determinate de poziția geografică a acestora și, am putea spune, chiar de mentalitatea oamenilor care le locuiesc.

Orsâg (magh. Alseg, se traduce ca parte de jos) "partea de jos a satului care se întinde de la Drumul țării până în centrul satului, lângă școală și cele două biserici". De asemenea, denumeste și partea de jos a străzii principale.

Fersâg (magh. Felszeg, se traduce ca parte de sus) "partea de sus a satului care se întinde din centru, de lângă școală și până în celălalt capăt al satului". Desemnează și partea străzii principale care dă în drumul Ulciugului și drumul Vicii.

La curte "porțiune din sat, destul de mică ca întindere situată între școală și Chindeana". Tot aici se află fântâna cu cel mai bun izvor și cea mai bună apă.

Chindeana (magh. Kandio) "parte a satului care se întinde de la locul numit La curte până aproape de Drumul Țării, mergând paralel cu strada principală".

Berec (magh. Berek) "loc în pantă, care se întinde de la locul numit La curte până în afara satului spre hotarul numit Braniște (magh. Brányistye)".²³

Gheorghe BANCEA

Note:

- Gh. Dragu, *Geografie Istorică*, Universitatea "Dimitrie Cantemir", București, 1992, p.35.
- E. Janitssek, *O clasificare a microtoponimiei: nume topice românești de origine maghiară*, în S.M.O., Editura Academiei, București, 1969, p.75-76.
- G. Dorolți, *Toponimia localității Biușă*, lucrare de licență, 1998, p.8; O. Fărcaș, *Din toponimia satului Biușă*, în AMP, XXIV, Zalău, 2002, p.644.
- C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol I, A-N, București, 1967, p.81, p.100.
- Dr. Petri Mór, *Szilágyi varmegye monographiája*, vol III, Budapest, 1902, p.163.
- Ibidem*, p.171.
- Arhivele Naționale Sălaj, Fond prefectura județului Sălaj, *Cartea de aur a Sălajului, Comuna Biușă*, 1936, f.46-47.
- Ibidem*, f.46-47.
- G. Dorolți, *Op. cit.*, p.14-15; O. Fărcaș, *Op. cit.*, p.644.
- I. Iordan, *Toponimia românească*, Editura Academiei, București, 1963, p.23.
- Vezi capitolul I din prezenta lucrare, intitulat Cadrul natural al localității Biușă.
- G. Dorolți, *Op. cit.*, p.16-17; O. Fărcaș, *Op. cit.*, p.645.
- Dr. Petri Mór, *Op. cit.*, p.171.
- G. Dorolți, *Op. cit.*, p.18-19; O. Fărcaș, *Op. cit.*, p.645.
- Informator Bancea Traian-Vasile, 69 de ani, Biușă, Nr.137.
- Dr. Petri Mór, *Op. cit.*, p.171.
- Ibidem*, p.171.
- M. Homorodan, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p.168.
- G. Dorolți, *Op. cit.*, p.20-24; O. Fărcaș, *Op. cit.*, p.647.
- G. Dorolți, *Op. cit.*, p.25-26.
- Ibidem*, p. 27-29; O. Fărcaș, *Op. cit.*, p.647.
- Dr. Petri Mór, *Op. cit.*, p.171.
- Ibidem*, p.171; G. Dorolți, *Op. cit.*, p. 30; O. Fărcaș, *Op. cit.*, p.647

Despre lirica populară a înstrăinării

- note fugare pe marginea unor texte-

Prin tot ceea ce are ea specific: fondul tematico-motivic, universul imagistic, procedee de compoziție și construcție a imaginilor, sistemul de versificație, relația liberă dintre melodie și text, funcția socială de a sluji omul din interior (căci literatura orală nu este o simplă oglindă a vieții, ci o parte a acesteia), lirica populară românească se integrează perfect în ansamblul creației noastre folclorice în care, ca într-o vastă enciclopedie orală, se adăpostesc împreună: calendarul cu obiceiurile, creațiile muzical-literare și sărbătorile care țin de el, știința populară, credința creștină alături de care pot persista elemente ale unor credințe populare străvechi, anterioare creștinismului, morala, artele, tehnica tradițională, cunoștințele despre societate și individ etc.

În realitatea folclorică vie și acțiunea de cercetare a poeziei lirice se utilizează termenii: *doină*, *doine*, *hore*, *hori* și *cântec*, *cântece*. Am decis a folosi cuvântul *cântec*, cu determinările necesare pentru a evita confuziile, deoarece acesta are sfera cea mai largă, frecvența circulatorie cea mai ridicată și răspândire geografică în întreg teritoriul limbii române, pe când *doină* ca text, aspect de care ne ocupăm, nu se deosebește de cântec numai ca melodie iar *hore* (a nu se confunda cu *horă*, adică dans) este un regionalism sinonim cu cântec.

"Cântecul exprimă stări, sentimente, relații, realități foarte diferite și complexe, care alcătuiesc o bogăție tematică impresionantă." (5, p.206).

Lirica populară însumează mii și mii de texte - cântece și strigături.

Fiindcă în cadrul liricii populare nu se pot distinge specii structurale cum există în cea cultă, în afară, poate, de cântecul de legăn, în vederea cercetării sistematice s-a apelat la o clasificare tematico-funcțională, distingându-se o serie de categorii: cântecul liric de nuntă, cântecul de leagăn, de dragoste, de dor și jale, de amărăciune și necaz, de înstrăinare și singurătate, istoric, de lume sau de petrecere și satiric.

În cântecele de înstrăinare și singurătate, care constituie obiectul

acestor modeste note, eul liric trăiește drama existențială a rușinii, smulgerii, îndepărtării forțate de lumea în care s-a născut, s-a format și a trăit anterior, ceea ce echivalează cu tăierea rădăcinilor.

Casa cu părinții, frații și surorile (cine oare mai poate face astăzi această enumerare completă?); curtea, grădina și gospodăria cu tot ce mișcă, înflorește și crește acolo; ulițele și cărările, pâraiele, punțile și podurile; izvoarele, șipotele și fântânile; satul ca vatră a așezării cu vecinii, neamurile și nănașii, cu danțul și șezătorile, cu cetele de feciori-colindători, obicei cu care prilej chiar Dumnezeu coboară în sat împreună cu Bătrânul Crăciun și cu Sfântul Petre, de stau de vorbă cu sâtenii, mănâncă și beau împreună; satul cu marile sărbători și cu nunțile care țin trei zile; plecarea feciorilor în cătane și liberarea lor; teama de război și marea bucurie a păcii; cuprinsul "împărăției satului" - *hotarul* - peste a cărui întindere priveau cu mândrie de voievozi bărbații, arătându-le pruncilor cât este întinderea satului lor, unde se află semnele de hotar: pietrele, gropile ori șanțurile de margine înierbate, răscrucile de drumuri care te duc în toată lumea și răstignirile care le apără să fie mereu curate și nebântuite; *hotarul*, adică tot locul satului, cunoscut de fiecare ca propria-i palmă; *hotarul* cu pământurile bine lucrate și cultivate, cu fânațele înflorite cum e Raiul în închipuirea noastră; pășunile cu ciurzile de vite albe și bivoli și stavele de cai; turmele de oi de pe imașuri; viile, dealurile încărcate de pruni și de meri; pădurile cu lumea lor, unde realul dă mâna cu fantasticul și miraculosul etc, etc... toate acestea și altele și mai bogate și mai frumoase alcătuiau universul vieții săteanului român din așezările arhaice de până nu chiar așa de demult.

Marele nostru povestitor național, Ion Creangă depășise vârsta de patruzeci de ani când publica *Amintiri din copilărie*. Prin copilul Nică, personajul principal din carte, își exprimă atașamentul și dragostea de părinți, de casa părintească, de familie, de vecini, de locul nașterii și de întreg

satul Humulești.

"Nu știu alții cum sânt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, (...) parcă-mi saltă și acum inima de bucurie! Și, Doamne, frumos mai era pe atunci: căci părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ni era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă toată lumea era a mea!" (3, p.33).

Sentimentul de iubire a lumii satului natal se adâncește și se exprimă năvalnic în momentul când eroul este obligat să-l părăsească.

"Mort, copt, trebuie să fac pe placul mamei, să plec fără voință, și să las ce-mi era drag!"

Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu măhnire Cetatea Neamțului de-atâtea veacuri! Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile, și băieții satului, tovarășii mei din copilărie, cu care în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheață și la săniuș; iar vara, în zile frumoase de sărbători, cântând și chiuind, cutreieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul cu știoalnelor, țarinile cu holdele, câmpurile cu florile și mândrele dealuri, de după care-mi zâmbeau zorile, în zburdalnica vârstă a tinereții! Asemenea dragi-mi erau șezătorile, clăcile și horele și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însuflețire! (...) Apoi lasă-ți, băiete, satul cu tot farmecul frumusețelor lui, și pasă de te du în loc străin și așa depărtat, dacă te lasă pârdaľnica de inimă!" (Idem, pp.74-75).

Trăirile și gândurile lui Ion Creangă, fiu de țăran ajuns învățător și scriitor, trăind la oraș, transmise de copilul și apoi adolescentul Nică, constituie pentru noi mărturii serioase, cu aceeași valoare de adevăr indiscutabil ca răspunsurile înregistrate în cadrul anchetelor desfășurate direct în teren de către cercetători moderni bine specializați. De aceea s-au și

reprodus fragmentele de mai sus. Ele exprimă clar legătura profundă a omului din satul arhaic cu ansamblul universului uman respectiv, unde se simte bine și consideră că acolo este locul lui.

Din astfel de situații și trăiri puternice, în literatura română cultă de la cumpăna veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, se naște cunoscuta temă a dezrădăcinării, a cărei existență se prelungește și în perioada interbelică.

În urma analizei mai multor mărturii ale persoanelor anchetate, Ernest Bernea ajunge la încheierea că "... nu este indiferent dacă aparții unui sat sau altuia. Casă, vecinătate, sat sunt tot atâtea locuri de un cuprins tot mai larg cărora omul le aparține și prin care el într-un anumit fel există și se definește. Astfel se explică faptul că mentalitatea generală a satelor arhaice nu îngăduia părăsirea, nu numai a casei și vecinătății, dar nici pe aceea a satului din care omul își trage substanța, care îi dă putere și sănătate, mai mult decât atât, îi dă libertate și certitudine." (1, p.40). Iată o mărturie care confirmă cele de mai sus.

"Nicăiri nu-i bine ca-n satu tău și-n casa ta. Acolo-i locu tău, acolo-i rodu tău. Poți căpăta toate celea în străini și tot nu-i bine.

Și când mergi afară, mergi pe sigur; calci în curte ca prin casă. În străini calci cu teamă; nu știi ce vine, ce te-așteaptă.

Vezi, sunt tot felul de locuri și unde e mai sigur ca-n satu tău, ca-n casa ta? Locu tău e locu tău și nu s-a-samănă cu altu; la fel și satu." (Idem, p.41).

În condițiile acestei mentalități "Fiecare mutare este o rupere de trecut, pierdere a unui tezaur familial, de neam, așa cum fiecare mutare este, firește, și o suferință de adaptare la o viață lipsită de rădăcini, de trecut."

(Idem, p.35).

Din textele pe care le-am parcurs, toate originare din aria Codru - Sălaj, reiese că, situații existențiale, care pot genera sentimentul înstrăinării, erau până nu foarte demult: căsătoria, condiția de slugă și slujnică la stăpân, plecarea de nevoie la muncă în alte regiuni ale țării, cătănia și emigrarea în America.

În continuare prezint, mai pe larg

sau mai sumar, după bogăția și varietatea materialului consultat, unele aspecte din șirul celor enumerate.

Înstrăinarea prin căsătorie

În mentalitatea și comportamentul sociale din satul arhaic a existat și persistat până nu demult, uneori se mai manifestă și astăzi, concepția conform căreia femeia ar fi inferioară bărbatului. Astfel se poate explica de ce în orice împrejurare de viață, El este primul și numai apoi vine și Ea. În biserică, de pildă, intră înaintea femeii și la toate actele rituale se găsește pe aceeași poziție favorizantă. Sunt destule sate în care spațiul bisericii este divizat în două părți separate: al bărbaților este jumătatea dinspre altar, unde au o masă a lor cu icoană și cruce de sărutat, al femeilor este partea dinspre ieșire, mai mică, unde au pentru ele cruce și icoană de sărutat. Femeile pot merge în spațiul bărbaților numai pentru a lua parte la acte rituale de la care nu pot lipsi.

Ici-colo, în atmosferă plutește încă teama că, în general, partea feminină ar fi aducătoare a răului. La marile sărbători augurale, fiecare creștin așteaptă ca întâi, de dimineață, să-i bată la ușă un bărbat, semn de bun augur, și nu o femeie, piază rea.

Condiția de fată fecioară, gata de măritat, nu este dintre cele mai râvnite, fiindcă nu se poate ști când va veni ursitul și ce noroc va avea ea cu el.

Cătu-i lungu' pă su' soare,
Nu-i mai blăstămată floare,
Ca și fata cea fecioară,
Că nu ști cu cine joară.
(2, n.150)

Măritatul este un dat al sorții și de el nimeni nu se poate feri. Aceasta o spun nevestele, din experiența lor.

Nu plânge, mireasă, rău,
C-așe-o lăsat Dumnezeu:
Din pământ să iasă stini,
Noi să merem în străini;
Din pământ să iasă flori,
Noi să merem de nurori.
(7, n.224)

Dacă Soarele, izvorul și stăpânul vieții, ar arde arborii, fetele ar scăpa de măritat și de străini.

Arde, Soare, lemnile
Să nu facă lejine

Să lejine fetele!
Să crească nelegănate,
Să moară nemăritate;
Să le-ngroape între stini
Să nu margă la străini;
Să le-ngroape între flori
Să nu margă de nurori.
(8, n.346)

Condiția fetei unice la părinți este dintre cele mai dramatice.

La casa cu șapte fete,
Noroc-u-n grădină șede;
La ceie numa c-o fată,
Noroc n-o fost niciodată.
(7, n.486)

Soluția salvatoare nu poate fi alta decât dispariția fecioarei fără noroc.

Cine are numa-o fată
Facă-i groapa lângă vatră
Și-o acopere cu spini
Să n-o deie-ntre străini.
(6, n.930)

Deoarece le-a venit vremea, fetele iubesc și vreau să se vadă în rândul lumii, întemeindu-și o familie așa cum cere viața firească. Ar părăsi repede condiția de fecioară pentru cea de nevestă, dar, deși au văzut și auzit multe, nu pot nici bănuși ce le așteaptă. Poetul anonim le avertizează că formele exterioare care le atrag înșală: *prima* ca simbol al condiției de fată fecioară flutură, este ușoară, căci purtătoarea nu are prea multe gânduri și griji, dar *năframa*, simbol al condiției de nevestă, e o haină grea.

Fetele așe gândesc:
"Mândru-i portu nevestesc!"
Mândru-i, mândru și-nflorit,
Da mai mult îi năcăjit.
(7, n.233/b)

Urmează dezvoltarea înțelesului din care se poate lua învățătura transmisă metaforic.

Primuța-i haină ușoară,
Suflă vântu și o zboară;
Năframa-i o haină gre,
Multă grijă stă su ie.
(Idem)

Vin și alte semne care spun că s-ar putea să nu fie bine.

Fătucă din doi părinți,
La ce scapi să te măriți?
Măritatu-i zbici de foc
La fata fără noroc!
Și mirile nu ți-i frate
Să gândești că nu te-a bate,
C-are-o botă lustruită
Pentru tine curuită.
(4, n. 598)

Nenorocul și nefericirea în căsnicie
se leagă și de fetele bogate.

Și tu, fată de bogat,
Nu-i scăpa de măritat!
De-i umbla pe bani de-aramă
Nu ți-a fi ca și la mamă;
De-i umbla pe bani de-arginți
Nu ți-a fi ca la părinți!
(4, n. 597)

Poetul popular o sfătuiește pe
tânără să se bucure de darurile vieții
până când este fată, fiindcă după
măritat toți cei din jur - soacra, socrul,
soțul, cumnata, vecina - vor ridica un
adevărat zid împotriva tinereții, veseliei
și frumuseții pe care fata fecioară le
simbolizează.

Hori-ți, fată, horile
Până iești ca florile,
Că dacă ti-i mărita
A hori nu-i cuteza:
În casă de soacră-ta,
În tindă de socru tău,
Afară de soțu tău,
În grădină de vecină,
În poiată de cumnată
Și nu-i hori niciodată.
(7, n. 241)

În toată creația poetică orală din
aria de referiță în discuție, relațiile cele
mai strânse și mai complexe,
determinante în rezolvarea problemelor
de viață ale tinerilor - feciori și fete -
sunt cele cu mama. Tata este aproape
absent. Mama e cea consultată oricând
și în legătură cu orice chestiune, fie
banală, fie de mare importanță; ea dă
sfaturi, mângâie și aduce liniște, ea
aprobă sau interzice. La necazuri este
prezentă: acționează, dă și cere ajutor
celor din jur, plânge, sancționează,
aruncă blesteme, aplică proceduri
magice, se roagă etc. Ei i se adresează
direct fata când i se hotărăște destinul
prin căsătorie, rugând-o s-o apere de
urât și să n-o dea departe.

Maică, măicuța mea,
După urât nu mă da!
Cu urātu-i greu ș-o noapte,
D-apoi io până la moarte?!
(7, n. 575)

Nu mă da, maică, departe
Să viu cu desagii-n spate;
Cu desagii-mbăieraț
Și cu ochii-nlăcrămaț.
Dă-mă, maică, -n sat cu tine
Să mă vezi cât mi-i de bine.
(7, n. 574)

Sub presiunea trăirilor și a unor
împrejurări concrete, uneori rugămintele
fetei pot deveni imperative și chiar
amenințătoare. S-au schimbat
mentalitățile și ea dorește să-și decidă
singură soarta, răspunzând de ceea ce
face.

Lasă-mă, măicuță, -n voie,
Nu-mi lega de cap nevoie!
Lasă-mă, măicuță, -n pace
Să-mi rup floarea care-mi place,
Că rușine nu ți-o face.
(7, n. 643)

După urât de mi-i da
Io, maică, m-oi spânzura
De creanga melinului
În mijlocu târgului
Ca să vadă tot târgu
Că ce face urātu.
(7, n. 577)

Mama miresei trăiește și ea o
adevărată dramă cauzată de grija pentru
destinul fiicei sale care se duce departe.

La știmpuțu vraniții,
Șede mama miresii
Și să roagă câtă soare,
C-are-o fată călătoare
Și să duce păstă munți
La părinți necunoscuți,
Păstă munți și păstă văi,
La părinți străini și răi.
(4, n. 592)

Măritatul aduce o suferință
pricinuită de mutarea din mediul
familiei natale și de efortul depus
pentru adaptarea la condițiile familiei
soțului, în care urmează să trăiască.
Suferița se intensifică în cazul plecării
din comunitatea satului în altă așezare.
Măritat fără suferiță nu se poate. Numai

căsătoria în sat ar putea să aducă
suferițe mai blânde.

Acela nu-i măritat
Când să mărită în sat!
Numa capu de o doare
Fuge la mă-sa că moare.
(6, n. 977)

Plecată sau nu din sat, o tânără
aflată printre străini poate avea noroc să
nimerească bine. Aceasta este doar o
excepție care întărește regula generală
cunoscută bine.

Nu te supăra, mireasă,
C-ai on mire ca și-on crai
Și-o grădină ca și-on rai
Și-ai o mamă liniștită,
Ți-a fi casa hodinită.
(6, n. 934)

În desfășurarea spectaculară a
nunții, momentul de criză îl constituie
plânsul miresei, act ritualic obligatoriu
care semnifică ruperea ei de condiția de
fată fecioară și intrarea în cea de
nevastă.

Plânji, copilă, și suspină,
Că meri în casă străină
Și bărbatu nu ți-i frate
Și gândești că nu te-a bate,
Nici soacră-ta nu ți-i mamă
Și gândești că nu-l îndeamnă.
(2, n. 156)

Și mirele trăiește drama despărțirii
de condiția de fecior holtei. Aceasta
însă nu are intensitatea celei suportate
de mireasă. Uneori plâng amândoi.

Plânge, plânge mireasa
Binile de la mă-sa.
Ca' să plângă și cel mire
Binile din holteire.
(7, n. 322)

După unele credințe și mentalități
arhaice, suferințele umane, dramele și
nenorocirile sunt trimise de soartă și ele
ar reprezenta voința lui Dumnezeu, de
aceea nu pot fi ocolite. Versurile de mai
jos exprimă plastic această idee
valabilă și pentru destinul fetei măritate
în străini.

Așe-am picat într-o casă
Cum pică iarba la coasă;
Așe-am picat într-un loc
Cum pică lemnul pe foc;

Așe-o lăsat Dumnezeu,
Omu bun s-ajungă rău.
(7, n.494)

Urmându-și destinul, multe fete se
căsătoresc rău și trăiesc la fel.

Vai, sărmane fetile,
Cum să duc, săracile,
În tăte hujdubile
Nelipite, nespoite
Să trăiască năcăjite.
(7, n. 488)

Dacă am încerca să căutăm
"vinovați" pentru aceste căsătorii și
dramele care le însoțesc ar trebui să
spunem că alături de condiția socială a
femeii în satul de demult, de soartă și de
voința lui Dumnezeu, factori
determinanți care nu pot fi neglijați, stă
mama, actantul principal al creșterii
fetelor, care poate decide cu cine și
când se vor mărita. În mod conștient sau
nu, mama prin vorbele, gesturile și
faptele sale pregătește destinul fetei de
când aceasta e mică.

M-o blăstămat mama-n răs,
De mine toate s-o prins.
C-on picior m-o legănat,
Cu mâinile-o lucrat,
Cu gura m-o blăstămat:
De-oi muri să mor în foc,
De-oi trăi să n-am noroc;
De-oi muri să mor în pară,
De-oi trăi să n-am tincală.
(7, n. 490)

Sub emoția mării supărări, se
pronunță chiar acuzația gravă că mama
și-ar fi "vându" fata.

Blândușe di pă poiană,
Milă mi-i de biata mamă!
Milă mi-i și nici nu tare,
Că m-o făcut de vânzare
La umbrița spinului
Pă sama străinului.
(7, n. 461)

Mama poate fi învinuită de
nenorocul fetei, deoarece n-a știut sau
n-a vrut s-o apere de pericolele care pot
lua naștere din diferitele gesturi
magico-rituale ce se fac pentru copii
când sunt mici și care practici pot avea
urmări pe toată viața.

Măicuța, ș-a meu noroc
L-ai țapat cu ciupa-n foc;
Măicuța, ș-a me tincală

O-ai țapat cu ciupa-n pară;
Măicuța, norocu meu
L-o băut boii-n părau;
Măicuța, tincala me
U-o băut boii-n vâlce...
Măicuța, norocu meu
Be pălincă-n făgădău;
Acărcăt îl chem acasă,
De-aculo nu vre și iasă.
(7, n. 484)

Fata măritată în străini nu se
absolvă nici pe sine de vină pentru
necazurile pe care le îndură. Ea este
aceea care n-a știut să caute și să-și
aleagă omul potrivit.

Plângeți, ochi, arde-v-ar focu,
C-amu v-aț văzut norocu!
Plângeți, ochi, și suspinaț,
Voi sântet cei vinovați!
V-am țapat, ochiț, în lume
Ș-aț ales din grău tăciune;
V-am țapat, ochiț, în țară
Ș-aț ales din grău săcară.
(7, n. 564)

Fiindcă a nimerit rău, fata devenită
nevastă aruncă blestemul focului chiar
pe actul căsătoriei.

Ardă-l focu măritat,
Că cu drag l-am așteptat
Și iute m-am săturat!
Re soacră mi-am căpătat,
Re soacră și rău bărbat -
Mă suduie și mă bat.
(7, n. 335)

Valoarea socială și condiția
generală a tinerelor nurori este
prezentată sugestiv în versurile de mai
jos.

Cătu-i lungu și țara,
Nu-i slujnică ca nora,
Că ie mere și ie vine
Și mânâncă ce rămâne,
Da' cându-i vorba de plată,
Tac toți și o scot din casă.
(7, n. 285)

Drama fetei măritată în străini este
surprinsă într-o serie de imagini poetice
vii. Unele conțin avertismente pline de
învățăături și sunt performate de-a
lungul ceremonialului nunții, apărând
în orații, cântece de nuntă sau strigături,
cărora performerii le conferă o oarecare
funcție predictivă extrasă din
experiența vieții. Altele se referă la

traiul de după nuntă și provin din
creații ale liricii orale. Reproducem
câteva astfel de imagini edificatoare,
însă nu le comentăm, fiindcă nu e cazul.

a. Mama își plânge fata măritată:
Plânge-mă, mamă, cu dor,
Ț-am fost fată și fecior,
Ț-am scos plugu din ocol
Și Ț' l-am dus la ogor,
Și Ț-am sămănat săcară
Și mă dai în altă țară.
(7, n.238)

b. Legătura cu părinții slăbește:
Pot, măicuță, sămâna
Bosâioc pă talpa ta,
Că io rar Ți l-oi călca.
O dată, de două ori,
La trei ai de nouă ori.
(2, n. 153)

c. Fata se plânge mamei care se află
"dincolo":

Păsărică fără' de nume,
Nu ești tu din ceie lume?
Că mi-aș scrie-o cărticea
S-o trimăt la mama mea.
Da de u-ar putea citi
Cum mă poartă străinii.
Arsă mi-i cămeșă-n spate
De curva străinătate!
(2, n. 518)

d. Cina cu străinii însemnează
umilință și durere:

Până străinii-s la cină,
Le Țan vilom și lumină.
Dacă străinii să culcă,
Ieu cuțatu și-m tai pită
Cu lacrimi din ochi stropită.
(7, n. 463)

e. Străinătatea generează
singurătate:

Așa-s, mamă, de străină
Ca o tufă din grădină.
Nici aceie nu-i străină,
Că-s două-ntr-o rădăcină.
Vine-un vânt și le clătește,
Laolaltă le-nălnește,
Da' io mă poci legăna,
Că numa de străini oi da.
(7, n. 457)

f. Înstrăinată se simte ca iarba între
spini:

Și-așa-s, maică,-ntre străini
Ca și iarba între spini:
Spinu creșta și-nfloarește,

Da' iarba se nădușește;
Spinu crește și se-ndecășă,
Iarba la pământ se lasă;
Suflă vântu și-o clătește,
De tăți spinii o lovește
Până ce se veștejește.
(7, n. 468)

g. Condiții paralele - fată și nevestă:

Când ieram la maica mea,
Ieram pui de turturea
Și draga cui mă vedea.
De cându-s la maica lui,
Nu-s nici turtuca, nici pui,
Nici nu-s dragă nimănu.
(4, n. 86)

h. Fată măritată *După dracu cel din lume*:

Îmi dă lucru cu ruptu
Și mâncare cu fontu;
Binile cu cleștile,
Ieu mă usc ca peștile.
Pune funea și să moaică,
Dă pă mine și mă-ndoaică;
Mere sânjile părău,
Face-mi sală și-l beu ieu.
(8, n. 356)

i. Uneori suferința trece peste orice limită:

De-ai ști, maică, ce duc eu
N-ai durni noapte de greu,
Te-ai scula la miazănoapte
Cu surorile, cu toate
Și mi-ai ruga mie moarte.
(7, n. 484)

j. Dorul nu pierie iar cântecul stâmpără sufletele și ține vie speranța:

Cine mere-n sat strein
Cu doru hie prețin!
Io, când m-am înstreinat,
Cu doru frate m-am dat.
(7, n. 457)

Făcutu-mi-o măicuța
Guriță ca ceatăra,
Cumva de m-oi străina
Să-m tragân câte una...
Că de n-ar hi hori pă lume
Vede-u-ai fete nebune
Și neveste dusă-n lume.
(7, n. 449)

k. Despărțire cu învățătură:
- Cumu-i, fiică, cu bărbat,
Măritată a tria sat?
De amar și de rușine,
Spui măicuț' că mi-i bine.

- Dacă ți-i, fetiță, bine
Unde-i carne di pă tine?
- Carne și frumsețale
Le-o mâncat bătaile!
Și să-nveță mamile
Și nu-și deie fetile
Cum m-o dat mama pă mine
Dup-un blăstămat de căne.
Haida, mamă, după mine,
Cu tri cară după haine.
(7, n. 425)

Înstrăinarea celui sărac

Despre sărac, tatăl meu, fie iertat,
avea zicerea: *Omu' sărac i-a doilea drac!* Ca să poată supraviețui, săracul, a cărui condiție nu s-a schimbat de milenii în bine, ci din rău în tot mai rău, este obligat de lumea în care s-a născut și e condamnat să trăiască să se umilească mereu, să facă ceea ce se cade, dar și ceea ce nu se cade conform cu morala impusă de cei bogați prin sistemul lor de putere. Este sigur că nici în satul arhaic n-a putut să fie altfel.

Prin sept. 1942 eu aveam zece ani. Într-o zi senină mergeam către câmp cu un car tras de bivolițe. O nepoată de-a tatii, de vreo douăzeci de ani, mâna vitele. Când urcam domol Dealul Crucii, a horit cântecul de mai jos cu atâta participare sufletească, încât o vedeam pe ea trăind ceea ce horește. Am rămas așa de impresionat, că, eu, care nu știam cânta, am reținut versurile și le-am putut nota în 2004, după mai bine de șaizeci de ani, deși le-am auzit numai o singură dată. Iată cântecul:

Săracu copil sărac!
Nimăruia nu i-i drag,
Numa vara-nt-on dărab
Ș-atuncea cându-i mai cald.
Când dă vremea lucrului,
Tăt: - *Dragu tetiucului!*
Da pă când cad brumele,
Îș încuie porțile,
L-amuță cu cănele
Și să ieu cu furcile.
(8, n. 349)

Textul citat este din Boju, jud. Cluj, tema lui circula pe o arie întinsă. În 1967 am înregistrat o variantă interesantă din Rodina, zona Codrului, jud. Maramureș.

Care-i străin și sărac
Nimărui nu-i cade drag,
Numa vara pă săpat.

Dacă gată de săpat:
- *Meri dracului, blăstămat!*
Dacă gată de cosăt:
- *Meri dracului, furisât!*
(7, n. 453)

Din piesele cercetate reiese că sărăcia este una dintre principalele cauze ale înstrăinării. Copilul sărac ține la satul său, deși acolo trăiește greu.

Decât în țară străină,
Cu pită albă la mână,
Mai bine-i în satu meu,
Cu mălaiu cât de rău.
(7, n. 453)

Dar, fiindcă e sărac, trebuie să plece.

Care fură și omoară
Poate șede-nt-a lui țară,
Numa io, copil sărac,
Nu poci trei-nt-a meu sat.
(7, n. 452)

Deoarece trăiește în condiții insuportabile, săracul își părăsește satul, acceptând urmările grave ale blestemului dacă a plecat de bine.

Bată-l focu' și focu
Pă care-și lasă satu.
Bată-l focu' și para
Pă care-și lasă țara.
Da mă bată și pă mine
De mi le-am lăsat de bine.
.....
Țară re, țară de căne,
Lăsa-u-oi pă dracu-n tine
Și-oi mere unde-a și bine.
(2, n. 505)

În mentalitatea arhaică, dintre blesteme, cel de mamă este considerat foarte grav prin consecințe; e unicul de care nu se poate scăpa. Uneori blestemul mamei îl duce pe sărac între străini. El regretă plecarea pe care n-o dorește.

Maică, rău m-ai blăstămat
Ca și n-am parte de sat,
Numa de negri streini.
Când plec, satule, din tine,
La dușmani le pare bine,
Numa mie-mi pare rău,
Că mă duc din satu meu.
(7, n. 460)

Părăsindu-și satul, tânărul sărac ajunge slugă la străini, unde trăiește

drama asupririi nedrepte și fără milă, mărită de înstrăinare și de umilințele la care este supus.

Mamă, la ce m-ai făcutu,
Dacă nu ți-am trăbuitu?
M-ai crescut și m-ai doicatu,
Slugă la streini m-ai datu.
M-ai dat slugă fără plată,
Ominie niciodată.
M-ai dat fără de sâmbric,
Nu capăt nici ominie.
(2, n.508)

În lirica înstrăinării, termenii: *pelin*, cu sensul simbolic de amar al vieții, și *spin*, având înțelesul de suferință fizică, se constituie ca motive fundamentale și exprimă plastic situația socială, psihică și morală a omului sărac osândit să trăiască cu străinii și să se afle sub puterea acestor adevărați dușmani ai lui.

Peline, dragă, peline,
Amară-i frunza pă tine;
Amaru-i tuluu tău,
Așe-i și sufletu meu.
(7, n. 464)
sau
Pelin beu, pelin mânânc,
Pă pelin sara mă culc,
Cu pelinu mă-nvălesc,
Cu străinu m-amărăsc.
Ardă-l focu străinu,
Amaru-i ca pelinu.
(6, n. 138)
și
Că streinu-i ca și spinu',
Și-i amar ca și pelinu'.
Pelinu-i floare galbănă,
Streinu-i mână păgână,
Că te arde de te frije,
De năcaz îți vine-a plânje.
(2, n. 511)

Aflându-se la discreția stăpânului, copilul străin trăiește cea mai tristă și mai profundă dramă.

Foaie verde lin, pelin,
Vai de copilu străin!
Când slujește la stăpân,
Iel slujește cu dreptate,
Ie leafă pe jumătate
Și bătaie cât se poate,
Că străinu-i tăt străin;

De li-i purta tăt în sân
Tăt nu-i faci voia deplin.
Iar din sân a zbură jos
Și-a jura că nici n-o fost.
(7, n. 454)

Câtă vreme este singur printre străini, eoul liric dorește ca inima să nu-l trădeze durându-l, să se rețină de la exteriorizări care i-ar dezvălui suferința, fiindcă nu se află acasă și nu e bine să facă ce vrea.

Dară tu, inima me,
Rabdă-te, nu mă dure,
Că-s în țară străine
Și n-am milă la nime.
Când oi fi în țara me,
Fă, inimă, cum îi vre.
(6, n. 141)

Singurătatea este, probabil, forma cea mai adâncă a înstrăinării.

Mai străin ca mine nu-i
Numa puii cucului
Când îl lasă mama lui
Fără aripi, fără pene,
Și-ar zbură, n-are putere.
(4, n. 96)

În poezia pe care o reproducem mai jos este redat sentimentul singurătății, generat de lipsa familiei ca dat al sorții.

Și-așe-mi vine câteodată
Și dau cu cuțātu-n piatră,
Și scot maică, și scot tată;
Și-așe-mi vine câte-un dor
Și dau cu cuțātu-n nori,
Și-mi scot frați, și-mi scot surori.
Nici am mamă, nici am tată,
Gândești c-am picat din piatră.
Nici am frați, nici am surori,
Gândești c-am picat din nori.
De-aș ave și ieu tătucă,
De-ar hi cât un porumbel
Și zic: "Tată!" câtă cl.
De-aș ave și ieu măicuță,
De-ar hi cât o porumbe
Și zic: "Maică!" câtă ie.
Cad în rău ca alții-n bine,
Las' să trag că n-am pă nime!
De-aș ave pă cineva
Ar vini, nu m-ar lăsa!
(7, n. 456)

Discursul liric începe exploziv, pe un ton dur de revoltă (vs. 1-6). Trezindu-se singur pe lume, poetul anonim, în disperarea singurătății, ținut parcă undeva între pământ și cer, *piatră* și *nori*, face gesturi de mare erou romantic, încercând imposibilul. Revoltat pe condiția impusă de soartă, el, dând în piatră și în nori, vrea să-și făurească singur familia de care destinul l-a lipsit. Gestul este asemenea celui al biblicului Moise care "...a lovit în stâncă cu toiagul său de două ori și a ieșit apă multă..."

Tonul aspru se menține și în secvența a doua (vs. 7-10) iar sentimentul singurătății crește în intensitate. Izvorul singurătății este descoperit în originea extraumană a cului liric, căci absența familiei e cauzată de nașterea nefirească a lui, din piatră sau din nori. Această condiție nu-i convine.

În secvența a treia (vs. 11-16), tonul se domolește puțin. Dorința ardentă de a se apropia de firea, dobândind părinți este exprimată în propoziții optative. Se mulțumește cu un tată-porumbel și o mamă-porumbă numai să existe pentru a avea cui să se adreseze și să-l vindece de chinurile omului singur pe lume.

Cu secvența a patra (vs. 17-20), poezia se încheie pe un ton rece, de constatare amară și de resemnare în fața unui destin nedrept care l-a condamnat la o existență nefirească. Căderea în răul care nu-i place, dar pe care nici n-o poate evita, e pricinuită de lipsa celor apropiați, singurii pe care s-ar putea sprijini: *Cad în rău ca alții-n bine / Las' să trag, că n-am pă nime!*

Orfanii de mamă fac parte din categoria înstrăinaților singuri pe lume.

Copilu plânje și tace,
C-are cine să-l împăce,
Da pă mine n-are cine,
Că sânt străinel pă lume.
Străinel ca pasărea,
Milă de la nimenca.
Mila care u-am avut
A dus-o mama-n pământ.
(7, n. 464)

Augustin MOCANU

Stafia ostașului

(din repertoriul lui Szekeres Sándor Gyurica)

A fost odată ca niciodată o pereche de tineri îndrăgostiți. Și-apoi se iubeau până peste putință, atât de mult țineau unul la celălalt.

Dar s-o nimerit prost, să fie nenorocire în țară: o izbucnit războiul. Pe june l-or luat la cătanie. Sărmana femeie, nefericita iubită, o rămas singură-singurică. Și cum l-or dus la oaste, desigur, băiatul i-o tot trimis scrisori. Apoi, dintr-odată, șirul lor s-o-nterupt. Ce s-o fi întâmplat, ce s-o fi întâmplat? Va să zică, prietenii cătanei i-or trimis fetei acasă veste că junele o murit și chiar ei l-or îngropat.

No, dar nici așa nu s-o lăsat împăcată iubită, nu-i venea să creadă că așa s-o întâmplat cu adevărat. Și-o-nceput să plângă, și să jelească, și să hohotească, zi și noapte. Își bocea iubitul. Dar totuși nu-i venea să creadă. O fi murit? N-o fi murit?

Așa că, ce-o putut face? S-o dus la cineva de la care să afle. La o vrăjitoare. O vorbit cu baba să-i spună cum ar putea să știe dacă drăguțul ei o murit cu adevărat ori trăiește. Ori așa, ori așa. I-o spus vrăjitoarea, așa i-o zis hârca de babă:

- Știi ce? Du-te acasă. Vineri seară să întorci toate vasele cu gura în jos! Apoi pune-te de adună picelicele de cârpit cismele, petice de cârpă, tot felul de mărunțișuri de pe lumea asta, zdrențe, lucruri aruncate, pune-le într-o oală la fiert. Și mestecă-le bine! și tot timpul cât amesteci, să spui: "De ești viu, haide înăuntru! De-ai murit, rămâi afară!" "De ești viu, haide înăuntru! De-ai murit, rămâi afară!" și-apoi o să vezi mare minune! Pune oala la fiert, picelicele de cismă, toate cele! Nu uita să întorci toate cele din casă cu gura în jos, altfel va fi rău de tot.

Iar fata s-o întors acasă și o făcut precum i s-o zâs. Chiar în seara aia de vineri, s-o apucat să adune toate zdrențele, ciorecii, bucățile de cismă, le-o pus pe toate într-o oală și-o-nceput să le fiarbă. Vasele, câte erau prin casă, toate cele, le-o întors cu fundul în sus. Către miezul nopții, ce să fie, aude o bătaie în geam. Iar cel de afară i-o spus:

- Trandafirul meu, lasă-mă înăuntru! Câci iată, am venit. M-ai chemat acasă cu făcăturile tale și uite, am sosit.

Ci fata o zâs:

- "De ești viu, haide înăuntru! De-ai murit, rămâi afară!"

- Fir-ar să fie! zise drăguțul. Lasă-mă să intru, eu sunt.

- Nu se poate decât cum zic eu: "De ești viu, haide înăuntru! De-ai murit, rămâi afară!"

Drept care băiatul de afară începe să poruncească:

- Ulciorule - pentru că în vremea aceea încă mai erau ulcioare din care se bea apă - sari și deschide-mi ușa!

- Nu pot, că m-o-ntors cu gura în jos.

- Crătiță, sari și deschide-mi ușa!

- Nu pot, că m-o-ntors cu gura în jos.

- Găleată, sari și deschide-mi ușa!

- Nu pot, că m-o-ntors cu gura în jos.

Bineînțeles că în casă era și un căuș folosit ca opaiț. Pentru că, tare demult, lumea folosea opaițele pentru luminat și nu tot felul de lămpi. Ce vă povestesc, s-o-ntâmplat atunci, nu acum... Apoi, n-o lipsit decât să-și amintească junele de căuș, pentru că rămăsese neîntors cu fundul în sus.

- Opațule, sari și deschide-mi ușa!

Se repezi căușul și imediat deschise ușa. După care, prin ea intră iubitul.

- No, iată-mă!

Apoi, s-o speriat fata când l-o văzut, căci arăta ca sculat din groapă. Apoi sigur e mort, doar arăta ca unul care dăduse ortul popii. S-o înspăimântat, dar n-o avut ce face. Apoi, i-o spus junele:

- No, acum vii cu mine. Acolo, unde eu stau acum.

- Păi, zice fata. Dacă va fi să fie, oi mere.

- No, și cum ai vrea să merem? Alege tu: ca gândul sau ca vântul?

Sau precum se obișnuiește?

- Precum vrei tu.

- No, atunci să mergem ca gândul.

- Bine, spuse fata.

Zis și făcut, au pornit. De-a dreptul prin frunzișul pomilor, hop! în înălțimile lumii, în zbor, pe sus, mai iute ca săgeata.

Ci zise băiatul:

- Uite ce frumos strălucește Luna!

Un viu și un mort. Ți-e frică, trandafirul meu?

- Nu mi-e mie, răspunse ea.

Mai merg ei așa o vreme. Ci junele zise din nou:

- Uite ce frumos strălucește Luna! Un viu și un mort. Ți-e frică, trandafirul meu?

- Nu mi-e mie, răspunse ea.

Și-apoi cum se face că, dintr-odată, ajung lângă gura mormântului. Acolo unde răposa cătana omorâtă. Bineînțeles, mormântul stătea deschis, iar copârșul ieșise deasupra, pe pământ.

- No, îi spuse flăcăul fetei, ia întinde-te în sicriul meu, căci asta e casa mea! Culcă-te înăuntru și dacă ai intrat, vin să mă pun și eu lângă tine. Și-atunci copârșul se va scufunda din nou în țărână, iar pământul se va închide deasupra noastră. Și vei fi împreună cu mine.

Abia atunci se sperie fata cu adevărat. Dar degeaba, nu mai putea face nimic. Ci zise atunci:

- Eu nu mă pot culca, pentru că nu știu cum s-o fac. Arată-mi cum, rogu-te!

Mortul se avântă, se întinse în sicriu, drept care fata trânti repede capul și, cum în cimitir era o căsuță dintr-alea în care îi îngroapă pe domni... oare cum le zice? un cavou, o fugit drept într-o criptă dintr-aia și s-o ascuns acolo, sub sarcofag.

Bineînțeles că nici junele n-o stat locului. Dar, când l-o văzut că vine, fata o intrat și o închis poarta cavoului, va să zică ușa de la criptă. Se supără tânărul:

- Morților, dați-mi-l pe cel viu!

Dar răposaii dinăuntru i-or răspuns morocănoși:

- Du-te la naiba și te culcă! Cară-te și nu ne tulbura somnul! Marș și pune-ți capul pe-o ureche!

- Morților, dați-mi-l pe cel viu! ceru junele din nou.

- Duceți-vă și dați-ne pace! Cară-te unde ți-e lucrul, nu-i nimenea aici! îi răspunseră ceilalți.

Apoi imediat cântă cocoșul. Era semn că e miezul nopții, adică fix douășpe ceasuri. Prin urmare, după asta stafia își pierdea puterile, așa că băiatul o fost nevoit să se întoarcă în groapă, iar fata s-o arătat la lumină dimineața.

Când o ieșit din cavou, tânăra o văzut că o ajuns într-o țară străină, undeva cu totul și cu totul aparte, prin cine știe ce străinătăți neștiute. Numai Dumnezeu o fi știut pe unde nimerise sărmana. Ci s-o dus la un preot. Și i-o spus părintelui toată țărășenia. Iar popa s-o rugat pentru ea, dar fata o început să îmbătrânească, de-o ajuns să arate ca o babă de șaptezeci sau optzeci de ani. Repede-repede, aproape dintr-odată. Și-apoi o murit acolo, pe loc.

SZÖKE Anna

traducere de Györfi-Deák György

titlul original: *Szellemidézés*

din volumul:

Szöke Anna, *A láthatatlan köpeny, Tövisháti népmesék* (Pelerina invizibilă, Povești din zona De sub Codru), Zalău, Editura Caiete Silvane, 2008, pp. 29-34.

Patrick Cauvin, *Opt zile de vară*

(Continuare din numărul trecut)

În mașină, familia Varnier tace. E mult timp, de altfel, de când tăcerea nu mai este supărătoare pentru noi, mai degrabă este o acalmie. Și apoi, nu mai avem nimic să ne spunem și asta încă din prima zi.

Simone nu-și ridică nasul din carte, citește "Amurgul dorinței" și nimic nu poate să o distragă de la poveștile de dragoste decupate în fotografii alb-negru. Mi se întâmplă și mie să parcurg aceste publicații, chiar să mă intereseze; sunt populate în mod ciudat cu femeiuști amnezice care se îndrăgostesc de chirurghi cu păr buclat, în timp ce foștii lor logodnici sunt urmăriți de poliție. Au, în general, un copilaș mic care aleargă în șosete albe pe aleile unui parc strigând "Mami, Mami". Mașini în față, în spate și pe cele două laturi. Țânci buimaci în spatele geamurilor fixează rambleurile. Câmpuri plate. Nu o luăm niciodată pe drumul cu peisaje frumoase, totul este mohorât aici și lutos, grâu și sfecă de zahăr. Parisul este deja departe.

Nu am amintiri de care să mă cramponez, deși mi-ar fi plăcut să am; măcar frumoasa cicatrice pe care ți-o scarpini ușor uneori, atunci când e bine să suferi puțin ca să simți mai bine că trăiești; da, trebuie să fie bine să simți că ai trăit frumoasa poveste, marea dragoste un pic sfâșietoare și foarte veche, dar care, la un colț de drum al memoriei, îți strecoară în inimă tristețea.

Oh! Bineînțeles, am cunoscut câteva iubite în jurul zidurilor liceelor mele, în cartierele în care am trăit, am cunoscut savoarea marilor trăiri ale anilor tineri, dar, în fond, făcând bilanțul, nu-mi vin în minte chipuri, niciunul care să rămână la suprafață cu adevărat și care ar putea în acest moment să dezlege parâmele visului.

Mă îndrăgosteam fără pauze, cu o extremă ușurință; am iubit de toate, chiar și pe o negustoreasă de brânză de șaptezeci și cinci de kilograme, o pasiune nebună pentru o sașie cu urechile dezlipite și de o sexualitate delirantă, care mă târa în urmă-i la demisolurile cinematografelor din al XII-lea arondisment, în spatele gării Lyon, pe timpul când era plin de cinematografe și existau puține garaje...

Au mai fost și frumoase, și blânde, și vesele, și draguțe. Drama este că, azi, niciuna nu-mi vine în minte. Îmi lipsesc poveștile de dragoste. Și aici am fost probabil prea dificil, prea complicat, am citit probabil prea mult, am visat prea mult. Mi-ar ține totuși tare bine acum companie o poveste frumoasă, o fată care să vină din trecut și să-mi inducă un puternic gust de disperare măcar așa avea deodată gustul a ceva...

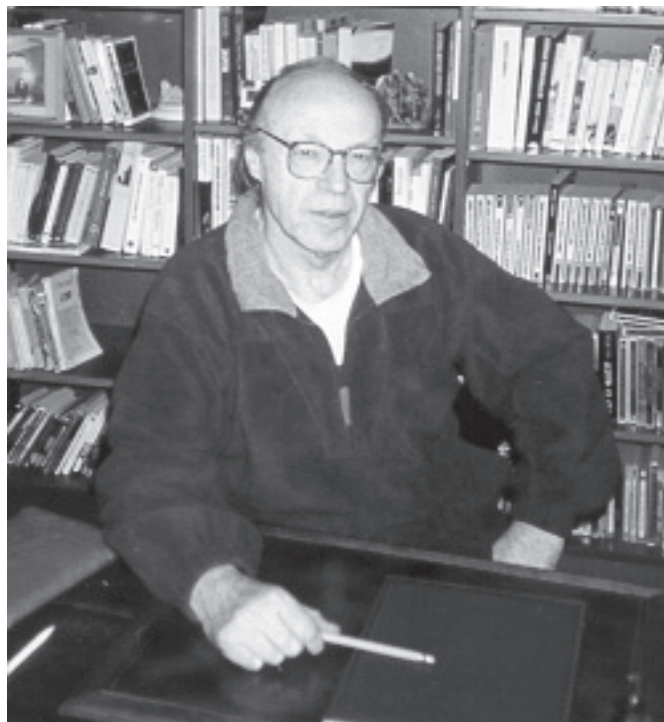
Monique, lângă mine, se afundă în cataracta dulceagă a vocilor și a melodiilor, cântece în serie, melocee siropoase pentru sufletul care plutește...

Membrii familiei Varnier merg înspre țărmurile suprapopulate, Sylvestre cu ochii înșurubați în computerul de bord, Simone în mocirla amorurilor cu miros de vanilie, Monique în siropul său sonor, cu în regretele mele confuze.

Fiecare cu ale sale.

Fața șiroind de transpirație a lui Sylvestre trece prin portiera mașinii.

"Varnier, zice el: am reținut acum o lună un cort pentru

patru persoane."

Privirea bronzatului alunecă, impresionată, peste antebrațele fiului meu și caută, prin oglinzile strălucitoare, să-și dea seama dacă ceilalți membrii ai familiei sunt de același gabarit. Mă zărește și pare deodată liniștit. Măinile sale moi frunzăresc un chitanțier.

"Varnier, Varnier..."

Nu găsește, iar Sylvestre devine neliniștit.

Peste tot, până la țărm, aerul cald vibrează deasupra acoperișurilor metalice ale mașinilor staționate. Sub adăposturile din pânză, în fața rulotelor, apa unsuroasă de la spălătul vaselor stagnează în hârdaie.

Iată-ne la porțile campingului.

Campingul.

Sunt patru ani de când venim aici. Patru ani de lagăr. Eu sunt singurul prizonier de după război. Tata a făcut patru ani aproape de Sarrebruck, cu îi fac pe ai mei la Saint-Hilaire-de-Riez, pe plaja vandeceană.

În spatele Peugeot-ului nostru 504, coada se alungește și blochează strada. Dintr-un Citroen tip familial țâșnesc două sunete de claxon, iar bronzatul își încruntă sprânceana.

- Ai tot timpul, taticule, e vacanță!

Sylvestre râde complice și slugarnic. E indicat să te pui bine cu paza, căci altfel te poate plasa la marginea campingului și acolo este praf și ai asigurate gazele de eșapament în nas o lună întreagă, mai rău decât în gara Saint-Lazare la orele de vârf, fără să mai pui la socoteală nisipul din gamele până în ziua plecării.

El își roade creionul și spune dintr-o suflare: "Pentru fierul de călcat, mașina electrică și grătar trebuie să plătești un supliment, voi trece înspre scară pe aici. Luați-o pe alea E, locul 142 lângă dună, veți fi aproape de dușuri."

Monique se smulge din magma sa sonoră și suspină:

"Nu avem umbră."

- Următorul.

Sylvestre mulțumește și ambreiază. Douăzeci de metri mai departe, spune "Idiot bătrân" și șerpuiește printre alcile jumătate cu nisip, jumătate din beton; sunt cel puțin patruzeci de grade la umbră.

"La stânga, zice Simone, la stânga, uite pancarta."

Aleca E, scrie cu galben pe fond negru. Este o cărare care cotește, mărginită de corturi galben aurii sau albastru violet.

Cauciucurile mașinilor sunt protejate cu ambalaje de carton având pe ele nume de ape minerale. Printre scaune din duraluminiu, niște țânci se joacă fără pic de entuziasm. Un bunic în bermude citește France-Soir, întins pe șezlongul său și degetele-i mari de la picioare ne ating Peugeotul în trecere.

"142 aici este, zice Monique."

Sylvestre întrerupe contactul și se dezlipște de scaun cu un zgomot de ventuză. Nisipul ne arde prin talpa încălțăminte. Din spatele dunelor urcă rumoarea mulțimii de pe plajă și o greață pe care o cunosc bine urcă din străfundul ființei mele. Îi știu bine cauza: timp de o lună nu voi mai putea fi singur.

Nu am vreo amintire fericită în afara celei despre singurătate... Îmi amintesc de străzile și de cărările pe unde am umblat toamna și unde frunzele ude aveau exact parfumul pe care trebuiau să-l aibă. Am memoria scuarurilor ca și bătrânii, îmi plac scaunele pliante cu vopseala scorjită, pietrișul, paznicii încovoiați care rătăcesc de la un an la altul... În aceste locuri, zgomotele orașului se cern, în timp ce el zumzăie în jur, liniștitor și îndepărtat. Îmi plac mult copacii scunzi din grădinile Parisului. M-am oprit de nenumărate ori aici înainte de a mă întoarce acasă. Era momentul bun al zilei, priveam pensionarii așezați pe bănci, seara, și nu știam pe atunci că îmi fabric regrete. Aici este chiar contrariul bătrânelor mele scuaruri, aici se strigă foarte tare, aici soarele explodează, oamenii se expun privirilor și culorile sunt țipătoare... Acolo totul era în surdină, de la moartea frunzelor până la vorbăria bătrânilor... Aur vechi, copaci vechi, garduri vechi, mi-au plăcut lucrurile vechi, oamenii bătrâni; încă de copil, mă fascinau, era, poate, un anumit mod de a fugi din calea vieții.

Copil fiind, adoram să privesc fotografiile, mai ales pe cele vechi, cele de culoarea lemnului vechi sau a muștarului diluat în care femei serioase, cu talia cambrată, se sprijină de umbrele. Am păstrat portretul mamei mele și îl privesc

adesea: așezată la o fereastră, se apleacă înspre frunzișul unui parc, zâmbind în gol doar pentru ea. E ciudat faptul că întreaga-i viață se rezumă la această imagine, ca și cum ar aparține unui timp în care destinele nu aveau surprize și în care puteai să-ți prevezi viața fără tragedii, fără bulversări, fără lovituri ale sortii. Viața în penumbră, viața calmă...

"Dumnezeule mare, e din ce în ce mai strâmt! spune Sylvestre"

Între o caravană Summer Paradise semi-demontabilă și o splendidă olandeză cu acoperiș dublu, verde măsliniu, este marcat cu vopsea albă un dreptunghi, ca un loc de parcare.

"Asta nu-i totul, n-am venit aici doar ca să ne distrăm. La treabă!"

Am și început: cu deșurubez deja tuburile cu arcuri pentru scheletul cortului, Monique și Simone o șterg spre supermarketul Holiday Sun, înainte ca primii turiști să se întoarcă de pe plajă, pentru că trebuie să mâncăm astă seară, și încă de pe la șase începe aglomerația. Deasupra, soarele dogorește peste acoperișurile din țiglă și metal. Poate că în această seară totul va fi prăjit pentru masa vreunui zeu devorator.

Viața mea se pierde secundă după secundă.

Oare numai eu sunt așa? Mai este oare cineva care, ca și mine, are impresia că aparține altui timp? Mi-am greșit epoca, am întârziat cu două sau trei secole și asta n-ar fi deloc grav dacă secolul XX n-ar veni peste mine cu o sută pe oră. Asta înseamnă să ai copii: să-ți între Prezentul cu viteză și pe neașteptate în viață. Mă plimb la umbra unui castel Louis XIII, și, hop, ei apar cu Europa 1, cu Kama Sutra după moda zilei și cu mușchii în relief; eu mă întindeam alene pe marginea bazinelor unde adastă încă luminile în agonie ale unci lungi zile, când, zdrang!, vin ei cu vacarmul lor, cu saltelele lor pneumatice, cu discurile, cu hărmălaia și cu amestecul lor bizar de culori, bigudiuri, creioane pentru ochi, rock and folk, fulgere și tunete ...

Ritmul lor mă înnebunește sau mă exasperează, în timp ce ei ascultă tolăniți și primitivi, limbajul redus la onomatopее trunchiată... Se interesează de fierăriile zgomotoase, mai ales Monique, care, îmbrăcată în bluzon cu ținte, adoră să călărească o Yamaha în spatele unor neisprăviți cu ceafa groasă.

Poate pentru asta îi detest... Monstruos.

Traducere din limba franceză de Maria CORDEA

Patrick Cauvin

Claude Klotz, pe adevăratul său nume, este scriitor, scenarist și critic francez de cinema, născut la 6 octombrie 1932 în Marsilia. Licențiat în filozofie la Sorbona, profesor în regiunea parisiiană, participă la războiul din Algeria, prezentat mai târziu în câteva dintre romanele sale.

"*L'Amour aveugle*" (Iubirea oarbă), semnat cu pseudonimul Patrick Cauvin, este primul roman de dragoste care deschide seria operelor de succes, multe dintre ele ecranizate și cu mare priză la public:

"*Monsieur Papa*" (Domnul Tată), "*E=MC², mon amour*" "*Pourquoi pas nous?*" (De ce noi nu?), "*Nous allons vers les beaux jours*" (Înaintăm spre zilele frumoase), "*Huit jours en été*", "*Villa Vanille*", "*Rue des bons enfants*" (Strada bunilor prietenilor) etc.

Cărțile sale își datorează succesul umorului constant al autorului, limbii pline de realism și specifice mediului din care provin personajele, modul în care autorul face elogiul prieteniei și al dragostei, dând speranțe chiar celor mai năpăstuiți și care nu mai așteaptă nimic de la viață.

(M.C.)

Spiritus, Anima, Corpus

René Guénon

Diviziunea ternară este cea mai generală și în același timp cea mai simplă ce se poate stabili pentru a defini constituția unei ființe vii, și în particular pe cea a omului, deoarece e evident că dualitatea carteziană a "spiritului" și "trupului", care s-a impus oarecum oricărei gândiri occidentale moderne, n-ar putea în niciun fel să corespundă realității; am insistat deja destul de des în altă parte asupra acestor lucruri ca să mai fie nevoie să revenim acum asupra lor. Distanța spiritului, sufletului și trupului a fost de altfel unanim admisă de toate doctrinele tradiționale ale Occidentului din antichitate și Evul Mediu; faptul că s-a ajuns mai târziu la uitarea ei până la a nu se vedea în termenii "spirit" și "suflet" decât un fel de sinonime, de altfel destul de vagi, folosite indistinct unul în locul celuilalt, pe când ele desemnează în mod propriu realități de ordin cu totul diferit, este poate unul din cele mai uimitoare exemple privitoare la confuzia ce caracterizează lumea modernă. Această eroare are de altfel consecințe ce nu sunt toate de ordin pur teoretic, fiind evident în acest caz cu atât mai primejdioasă¹; însă nu de acestea ne vom ocupa aici, ci vrem doar să precizăm, în legătură cu diviziunea ternară tradițională, câteva puncte ce au un raport mai direct cu subiectul studiului nostru.

Această distincție a spiritului, sufletului și trupului a fost aplicată deopotrivă "macrocosmosului" și "microcosmosului", constituția lor fiind analoagă, astfel încât trebuie să se regăsească obligatoriu în ambele elemente ce își corespund în mod riguros. La greci, această reflexie pare să fi fost legată mai ales de doctrina cosmologică a pitagoricienilor, care de altfel n-au făcut decât să "readapteze" învățătură mult mai veche; Platon s-a inspirat din această doctrină și a urmat-o mult mai îndeaproape decât se crede îndeobște, ea transmițându-se în parte prin intermediul său filosofilor ulteriori, stoicilor de exemplu, al căror punct de vedere mult mai exoteric a mutilat și a deformat adeseori concepțiile în discuție. Pitagoricienii luau în considerare un cuaternar fundamental care cuprindea în primul rând Principiul, transcendent în raport cu Cosmosul, apoi Spiritul și Sufletul universale, și în fine *Hyle* primordială²; e important de remarcat că aceasta din urmă, ca pură potențialitate, nu poate fi asimilată trupului, ea corespunzând mai degrabă "Pământului" Marii Triade decât celui al *Tribhuvana*-ei, pe când Spiritul și Sufletul universale amintesc în mod evident de ceilalți doi termeni ai celei din urmă. Cât privește Principiul transcendent, el corespunde în anumite privințe "Cerului" Marii Triade, însă totuși, pe de altă parte, se identifică și cu Ființa sau cu Unitatea metafizică, deci cu *Tai-ki*; pare să lipsească aici o distincție clară, care de altfel nu era poate cerută de punctul de vedere, mai mult cosmologic decât metafizic, din care era stabilit cuaternarul în discuție. Oricum ar fi, stoicii au deformat această învățătură într-un sens "naturalist", pierzând din vedere Principiul transcendent și ne mai luând în considerare decât un "Dumnezeu" immanent care, pentru ei, se asimila pur și simplu lui *Spiritus Mundi*; nu spunem lui *Anima Mundi*, contrar a ceea ce par să creadă unii din interpreții lor afectați de confuzia modernă dintre spirit și suflet, deoarece în realitate, atât pentru ei cât și pentru cei ce urmau mai fidel doctrina tradițională, acest *Anima Mundi* n-a avut niciodată decât un simplu rol "demiurgic", în sensul cel mai strict al acestui cuvânt, în elaborarea Cosmosului pornind de la *Hyle* primordială.

Am spus elaborarea Cosmosului, dar ar fi poate mai exact să

spunem aici formarea lui *Corpus Mundi*, mai întâi pentru că funcțiunea "demiurgică" este într-adevăr în mod propriu o funcțiune "formatoare"³, apoi pentru că, într-un anumit sens, Spiritul și Sufletul universale fac parte ele însele din Cosmos; într-un anumit sens, deoarece, la drept vorbind, ele pot fi considerate dintr-un dublu punct de vedere, care corespunde încă într-un fel la ceea ce am numit mai sus punctul de vedere "genetic" și punctul de vedere "static", fie ca "principii" (într-un sens relativ), fie ca "elemente" constitutive ale ființei "macrocosmice". Asta deoarece, din moment ce este vorba de domeniul Existenței manifestate, ne situăm dincoace de distincția Esenței și Substanței; în partea "esențială", Spiritul și Sufletul sunt, la niveluri diferite, "reflexii" ale însuși Principiului manifestării; în partea "substanțială", ele apar dimpotrivă ca "producții" ieșite din *materia prima*, deși îi determină acesteia producțiile ulterioare în sensul descendent⁴, și aceasta deoarece, pentru a se situa efectiv în manifestat, trebuie ca ele să devină la rândul lor parte integrantă a manifestării universale.

Raportul acestor două puncte de vedere este reprezentat simbolic prin complementarismul razei luminoase și a planului de reflexie, necesare ambele pentru ca să se producă o imagine, astfel încât, pe de o parte, imaginea este cu adevărat un reflex al sursei luminoase și, pe de altă parte, ea se situează în treapta de realitate marcată prin planul de reflexie⁵; pentru a folosi limbajul tradiției extrem-orientale, raza luminoasă corespunde aici influențelor cerești și planul de reflexie influențelor terestre, ceea ce coincide cu luarea în considerare a aspectului "esențial" și a aspectului "substanțial" ale manifestării⁶.

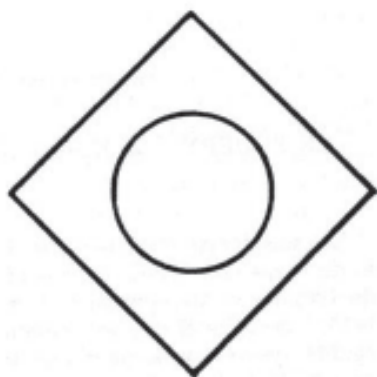
Bineînțeles, aceste remarci, pe care le-am formulat în legătură cu constituția "macrocosmosului", se aplică deopotrivă în ceea ce privește spiritul și sufletul în "microcosmos"; doar trupul nu poate fi niciodată considerat propriu-zis drept un "principiu", pentru că, fiind rezultatul și termenul final al manifestării (asta, firește, pentru ceea ce ține de lumea noastră sau de starea noastră de existență), el nu este decât "produs", neputând deveni "producător" sub nici un raport. Prin acest caracter, trupul exprimă, pe cât de complet e cu putință în ordinul manifestat, pasivitatea substanțială; dar, în același timp, el se diferențiază prin asta, în modul cel mai evident, de Substanța însăși, care concurează ca principiu "mater" la producerea manifestării. În această privință, se poate spune că ternarul spirit, suflet și trup este altfel constituit decât ternarii formați din doi termeni complementari și oarecum simetrici și dintr-un produs ce ocupă între ei o poziție intermediară; în acest caz (la fel, se înțelege, în cel al *Tribhuvana*-ei căreia îi corespunde în mod exact), primii doi termeni se situează de aceeași parte în raport cu al treilea, iar dacă acesta mai poate fi considerat în definitiv ca produsul lor, ei nu mai joacă în această producere un rol simetric: trupul își are în suflet principiul său imediat, însă nu provine din spirit decât indirect și prin intermediul sufletului. Aceasta doar când se consideră ființa ca fiind constituită în întregime, deci din punctul de vedere numit de noi "static", care văzând în spirit aspectul ei "esențial" și în trup aspectul ei "substanțial", poate prezenta sub acest raport o simetrie, nu între primii doi termeni ai ternarului, ci între primul și ultimul; sufletul este în acest caz, sub același raport, intermediar între spirit și trup (fapt ce justifică desemnarea sa ca principiu "mediator", pe care

am indicat-o înainte), însă el nu rămâne mai puțin, ca termen secund, obligatoriu anterior celui de-al treilea⁷, în consecință neputând fi privit nicidecum ca un produs sau o rezultantă a termenilor extremi.

Se mai poate pune o întrebare: cum se face că, în ciuda lipsei de simetrie dintre ei indicată mai sus, spiritul și sufletul sunt totuși luați uneori ca și complementari într-un fel, spiritul fiind privit în acest caz în general ca principiu masculin și sufletul ca principiu feminin? Pentru că, spiritul fiind ceea ce, în manifestare, este cel mai aproape de polul esențial, sufletul se află, în raport cu el, de partea substanțială; astfel, raportați unul la celălalt, spiritul este *yang* și sufletul este *yin*, de aceea ei sunt adesea simbolizați respectiv prin Soare și Lună, ceea ce se poate de altfel justifica și mai complet spunând că spiritul este lumina emanată direct de Principiu, pe când sufletul nu reprezintă decât o reflexie a acestei lumini. Mai mult, "lumea intermediară", ce poate fi numită și domeniul "animic", este în mod propriu mediul în care se elaborează formele, ceea ce constituie în fond un rol "substanțial" sau "matern"; și această elaborare are loc sub acțiunea sau mai degrabă sub influența spiritului, care are astfel, în această privință, un rol "esențial" sau "patern"; este de la sine înțeles de altfel că nu e vorba în aceasta, pentru spirit, decât despre o "acțiune de prezență", imitând activitatea "non-acționantă" a Cerului⁸.

Vom mai spune câteva cuvinte despre principale simboluri ale lui *Anima Mundi*: unul din cele mai obișnuite este șarpele, deoarece lumea "animică" este domeniul propriu al forțelor cosmice, care, deși acționează și în lumea corporală, aparțin în ele însele ordinului subtil; acest lucru se leagă în mod firesc de ceea ce am spus mai sus despre simbolismul dublei spirale și al caduceului; de altfel, dualitatea aspectelor pe care le îmbracă forța cosmică corespunde caracterului intermediar al acestei lumi "animice", care face din ea locul de întâlnire a influențelor cerești și a influențelor terestre. Pe de altă parte, șarpele, ca simbol al lui *Anima Mundi*, este reprezentat cel mai adesea sub forma circulară a lui *Ouroburos*; această formă i se potrivește într-adevăr principiului animic în măsura în care este de partea esenței în raport cu lumea corporală; însă bineînțeles, el este din contră de partea substanței în raport cu lumea spirituală, astfel încât, după punctul de vedere în care este considerat, acesta poate lua atributele esenței sau pe cele ale substanței, ceea ce îi dă, ca să spunem așa, aparența unei duble naturi.

Aceste două aspecte se găsesc reunite într-un mod destul de remarcabil într-un alt simbol al lui *Anima Mundi*, care aparține hermetismului Evului Mediu (figura de mai jos).

Se vede aici un cerc în interiorul unui pătrat "animat", adică așezat într-unul din unghiurile sale pentru a sugera ideea mișcării, în timp ce pătratul așezat pe baza sa exprimă dimpotrivă ideea de stabilitate⁹; și ceea ce face această figură deosebit de interesantă din punctul de vedere în care ne situăm acum, e faptul că formele circulară și pătrată ce o compun au semnificații perfect concordante celor pe care le au în tradiția extrem-orientală¹⁰.

Traducere de Daniel HOBLEA

* Acest text constituie cap. XI al vol. *Marea Triadă*, trad. de Daniel Hoblea, Ed. Herald, București, 2005

¹ Vezi *Domnia cantității și semnele vremurilor* (trad. de Florin Mihăescu și Dan Stanca, Ed. Humanitas, București, 1995 - n.t.), cap. XXXV.

² Cf. începutul la *Rasaile Ikhwan Eç-Çafa*, care conține o expunere foarte clară a acestei doctrine pitagoriciene.

³ E important de remarcat că spunem "formatoare" și nu "creatoare"; această distincție își va dezvălui sensul cel mai precis dacă se consideră că cei patru termeni ai cuaternarului pitagorician pot fi puși în corespondență cu "cele patru lumi" ale Cabalei ebraice.

⁴ Amintim în această privință că, potrivit doctrinei hinduse, *Buddhi* (care este Intelectul pur și care, ca atare, corespunde lui *Spiritus* și manifestării informale) este prima dintre producțiile lui *Prakriti*, în timp ce aceasta este de asemenea, pe de altă parte, prima treaptă a manifestării lui *Atman* sau a Principiului transcendent; vezi *Omul și devenirea sa după Vedanta* (trad. de Maria Ivănescu, Ed. Antet, București, 1995 - n.t.), cap. VII.

⁵ Vezi *Simbolismul Crucii* (trad. de Daniel Hoblea, Ed. Aion, Oradea, 2003), cap. XXIV.

⁶ Raza luminoasă și planul de reflexie corespund în mod exact liniei verticale și liniei orizontale luate pentru a simboliza respectiv Cerul și Pământul.

⁷ Se-nțelege de la sine că aici e vorba în mod esențial de o anterioritate logică, cei trei termeni fiind de altfel considerați în simultaneitate ca elemente constitutive ale ființei.

⁸ Aceste ultime remarci pot permite să se-nțelegă faptul că, în simbolismul hermetic al gradului 28 din Masoneria scoțiană, *Spiritus* și *Anima* sunt reprezentați respectiv prin figurile Sfântului Duh și Fecioarei, ceea ce este o aplicație de ordin mai puțin universal decât atunci când aceștia sunt puși în corespondență cu *Purușa* și *Prakriti* precum am spus la început. Trebuie adăugat de altfel că, în acest caz, produsul celor doi termeni în discuție nu este considerat trupul, ci ceva de un alt ordin, anume Piatra filosofală, descori asimilată simbolic lui Hristos; și, din acest punct de vedere, relația lor este și mai strict conformă noțiunii de complementarism propriu-zis decât în privința producerii manifestării corporale.

⁹ Cf. *Domnia cantității și semnele vremurilor*, cap. XX.

¹⁰ Comparând această figură cu figura 8, se va constata că imaginea schematică a "lumii intermediare" apare într-un fel ca o "reîntoarcere" a acesteia la ansamblul Cosmosului; s-ar putea deduce din această observație, în ceea ce privește legile manifestării subtile, anumite consecințe destul de importante, dar pe care nu le putem dezvolta aici.

ANIVERSĂM

03.09.1919 - Ovidiu DRIMBA († 2008), reputat istoric al culturii; - **1939** - Horia UNGUREANU, prozator arădean;

04.09.1954 - Cornelia Maria SAVU, poetă;

05.09.1929 - Catinca RALEA († 1981), jurnalist de radio și de televiziune, regizor, traducător;

06.09.1819 - **NICOLAE FILIMON** († 1865), important prozator, primul critic muzical român;

07.09.1924 - Ștefan LUCA († 1991), prozator; - **1944** - Teodor TIHAN, critic și istoric literar clujean;

08.09.1884 - George ULIERU († 1943), prozator; -

1909 - **CENTENAR MAX BLECHER** († 1938), poet și prozator (cvasi)-suprarealist;

09.09.1944 - Lucia NEGOIȚĂ, poetă;

10.09.1709 - **ANTIOH CANTEMIR** († 1744), întemeietor al clasicismului literar rus, primul poet rus (de origine română) în stil occidental, fiul lui Dimitrie Cantemir; - **1944** - Eugen EVU, poet;

11.09.1924 - Ion ROTARU († 2006), critic și istoric literar;

13.09.1874 - Eugen HEROVANU († 1956), prozator și diplomat; - **1904** - Elvira BOGDAN /pseudonim: Alice Basarab/ († 1987), prozatoare și publicistă;

18.09.1924 - Stelian FILIP, poet, umorist (epigramist), publicist;

20.09.1859 - Dumitru Theodor NECULUȚĂ († 1904), poet precursor al proletcultismului;

21.09.1864 - Elena VĂCĂRESCU († 1947), poetă, prozatoare, dramaturg de expresie franceză;

22.09.1904 - Nicolae ARGINTESCU - AMZA († 1973), critic de artă, eseist, traducător; - **1914** - Alice BOTEZ († 1985), prozatoare și publicistă;

25.09.1914 - Marcel MARCIAN /pseudonimul lui Moritz Marcus/ († 2007), prozator obscur, fratele lui Solomon Marcus - **1929** - Mihai GIUGARIU, prozator și eseist;

26.09.1939 - Iustin CEUCA, poet și critic de teatru;

27.09.1934 - Ilarie HINOVEANU, poet și eseist;

28.09.1924 - Chiril TRICOLICI († 2006), prozator; - **1934** - Sina DĂNCIULESCU, poetă;

29.09.1899 - Ion MUȘLEA († 1966), renumit folclorist persecutat de pro-stalinistii români.

COMEMORĂM

01.09.1974 - Coca FARAGO, poetă (n.1913); - **1989** - Traian IONESCU (n.?).

05.09.1864 - Ioan MAIORESCU (n. 1811); - **1959** - Marta D. RĂDULESCU (n.1912);

08.09.1964 - Ion CALBOREANU (n.1909);

09.09.1999 - Romulus VULCĂNESCU (n.1912);

15.09.1984 - Paul STERIAN (n.1904);

16.09.1994 - Nicolae MĂRGEANU (n.1928);

20.09.1934 - Bogdan DUICĂ (n.1866);

24.09.1944 - Paul Mihu SADOVEANU (n.1920); - **1989** - Sergiu FILEROT (n.1921); - **1994** - Grigore POPA (n.1910);

25.09.1959 - Constantin GHIBAN (n.1919);

26.09.2004 - Ion ARAMĂ (n.1936);

"Un remarcabil stilist"

MARCEL (MAX) BLECHER - 100 DE ANI DE LA NAȘTERE

Considerat de critica literară drept principalul reprezentant al literaturii autentității, a fost victima unui destin mai mult decât dramatic, din cauza unei boli nemiloase (tuberculoză osoasă), care i-a secătuit și curmat viața când încă nu împlinise 29 de ani. Sensibilitate maladivă, fiul proprietarului unei fabrici de porțelanuri, Max (Marcel) Blecher face parte din aceeași generație literară cu Mircea Eliade, Anton Holban, și ceva mai vârstnicii Geo Bogza, Sașa Pană, Mihail Sebastian ș.a. Considerat adept al filosofiei lui Kirkegaard, prin interpretările lui Husserl și Heidegger, marcat evident de existențialism, sub aspectul unei lucidități exacerbate, se impune prin setea sa insașiabilă de cultură și de viață, precum și prin nevoia de exprimare a modului cum percepe existența, în general, și reacțiile umane, în special. Beneficiind de amicitia loială a celor trei prieteni (G. Bogza, Sașa Pană și M. Sebastian), care se angajaseră să-i editeze manuscrisele, Max debutează în minuscule revistă a lui Tudor Arghezi, *Bilete de papagal* (1930), cu scurta povestire *Herrant și Don Jazz*, de ușoară tentă urmuziană. Apoi continuă colaborarea, cu schițe, prozopoeme, versuri, reportaje, traduceri, la reviste apărute în țară și în Franța, cum *Adevărul literar și artistic*, *Le Surréalisme au service de la révolution*, *Adam*, *Viața românească*, *Feuillets inutiles*, *Lumea românească*, semnând și cu pseudonime ca Mihail Bera, X.Y., In-Interim, M.B.

Debutul editorial din 1934, cu primul și ultimul volum de poezie, *Corp transparent*, revelează "o deosebită acuitate a percepției" (C-tin Teodorovici, *BLECHER, M./ax/...*, în DGLR, A/B, Ed. Univers Enciclopedic, buc., 2004, pag.559). Chiar dacă este parțial subordonat practicilor formale suprarealiste, substanța poeziilor și prozo-poemelor aparținând acestei cărți sugerează stări sufletești re-ordonate în discursuri aparent haotice, imagini și senzații eliberate de logica formală, însă capabile să atragă sentimentul comprehensiv al comuniunii dintre emițător (eul poetic) și receptor (consumatorul de poezie). La acest proces de

comunicare contribuie întregul arsenal de logistică poetică supra-realistă alcătuit din *stări, senzații, figuri, obiecte, culori și lumini* (ibidem sursa citată) facilitând intruziunea ființei în sinele bulversat de cutremurul imanentei plecări, asemenea magmei incandescente printre crăpăturile solului înspre suprafață.

Scris cu înfrigurată insistență pe parcursul unui an (1934-1935), romanul-eseu *Întâmplări în irealitatea înfrigurată*, editat în 1936, este, în conținut, intim legat de opresiunea unei boli fără leac, obligându-l să accepte imobilitatea trupului, ceea ce-i descătușează nebănuite energii ale spiritului. Trama cărții se constituie gravitațional în jurul recunoașterii unei identități noi, subordonate terifiantei întrebări: Cine sunt? Sau, citând un vers arghezian: "am fost cândva sau n-am fost niciodată?" (*Cantilenă*). Rememorarea copilăriei și a primei jumătăți din adolescență îi deoalează calități descriptive și analitice derulate între două momente ale prezentului: Prolog și Epilog, având la bază narațiunea autobiografică. Senzația inutilității proprii atrage pe acea a inutilității lumii. Moartea sinelui/ a simțurilor determină dispariția universului. Este o carte a introspecției care, în loc să-i ordoneze gândurile și judecata, i le bulversează, creându-i senzația de amețală, de greață.

Următoarea scriere, *Inimi cicatrizate* (1936), dezvoltă aceeași temă: Boala - geneză a transformărilor conștiinței. Sub aspectul unei proze obiective, este percepută evoluția unui bolnav iremediabil și atitudinea sa față de această ipostază, personajul principal urmărind acum evoluția sinelui sub impactul maladiei

A treia carte de proză, *Vizuina luminată*, având subtitlul *Jurnal de sanatoriu*, este publicată postum (1970) de către

prietenul său Sașa Pană. Călătoria bolnavului prin propriul corp oferă cititorului sentimentul unui plus de neliniște, de grabă, marcate de un patetism declarat, cu obsesia aceluiași stări și întrebări despre dualitatea existenței, o continuare oarecum precipitată a narațiunii anterioare.

Publicarea operei sale în limbile franceză și idiș a generat substanțiale, variate și prestigioase atitudini exegetice impunându-l la statura de scriitor european modern. Max Blecher este un important personaj în *Jurnalul* lui Mihail Sebastian.

Iată câteva gânduri generate de personalitatea artistică și socială a neliniștitului artist al cuvântului: "*un scriitor unic (...) un remarcabil stilist (...) și prin simțul de umor prin care autorul încearcă să depășească latura tragică a existenței sale*" (Camil Baltazar); "*Blecher nu este un înstrăinat de evreism, ci, dimpotrivă, nu numai colaborările sale(...) dovedesc(...) o vibrantă și autentică personalitate iudaică...*" (Ury Benador); "*Ceea ce Rimbaud execrează, Blecher dorește cu ardore; unul că eul este altul, celălalt, din contra, că eul nu este decât eul*" (Nicolae Manolescu).

Cele mai relevante contribuții la consolidarea personalității sale literare le au prestigioși critici și istorici literari români, cum Ion Negoitescu, Cornel Regman, Nicolae Balotă, Georgeta Horodincă, Nicolae Manolescu, Gheorghe Glodeanu ș.a. Ne permitem să-i selectăm doar pe aceia care i-au dedicat relativ recent studii monografice. Astfel: Radu. G. Țeposu, *Suferințele tânărului Blecher*, Ed. Minerva, Buc., 1996; Iulian Băicuș, *Max Blecher. Un arlechin pe marginea Neantului*, Ed. Universității din București, 2000; Sergiu Ailenei, *Introducere în opera lui M. Blecher*, Ed. Alfa, Iași, 2003.

Viorel TĂUTAN

Departe - aproape (pseudo-jurnal) miercuri, mai 27, 2009

Prejudecăți în Marele Măr

Prejudecăți de Manhattan, mai ales. Poate că ați văzut *Jersey Girl*. Film nu total plictisitor. E un clișeu faptul că locuiește sau se mută în Jersey doar cine are mijloace financiare mai modeste. În ziua de azi unii manhattanezi încă mai strâmbă din nas când aud că locuiești în Jersey. Probabil și personajele din *Sex and the City* ar leșina grațios la o asemenea perspectivă. Însă pentru ele, metroul, de exemplu, nu există. Iar metroul te aduce din Jersey în Manhattan mai repede decât pe cei din Brooklyn. Mai repede decât orice taxi. Sau, cum îi place domnului Hector să sublinieze: suntem mai aproape de New York decât newyorkezii.

În plus, tocmai pentru că e mai puțin scump să trăiești aici, în Jersey e plin de artiști. După cum spuneam mai demult, numai pe strada noastră și cea vecină, în Downtown, locuiesc cinci muzicieni. De jazz. Plus pictori, graficieni, sculptori, fotografi, dansatori. Nu e chiar Park Slope, dar nici nu e ghetou. Poliția patrulează cu regularitate. La nici doi pași am magazine cu delicatose japoneze, indiene, hispanice, poloneze, grecești, italiene. Cafenele șic, unde se organizează

concerte și expoziții. La câteva străzi spre nord, parcul Hamilton e în plină renovare, iar la sud, parcul Van Vorst e încântător. Celebrele clădiri *brownstone* din zona Van Vorst rivalizează în bunăstare cu oricare clădire manhattaneză.

Încă nu am fotografiat zidul de fortăreață al districtului istoric Harsimus Cove; seamănă teribil cu bastioanele clujene, doar că, fiind construit lângă un fost port, e ceva mai solid... Suntem foarte fericiți în disprețuitul Jersey!

joi, iulie 02, 2009

Zoreaua spontană

Ies într-o dimineață pe rouă în curtea pavată, inspectez ca de obicei buruienile care pe vremea asta, ba cu ploaie, ba cu soare, proliferază vesele, și ce îmi văd ochii? O ZOREA crește pe gardul care ne desparte de taciturnul Troy și câinele lui care nu se împrietenește cu nimeni. O ZOREA VIOLETĂ PE CARE N-A PLANTAT-O NIMENI.

Mă zgâiesc în curtea vecinului, ițindu-mi scăfârlia de după gardulețul de lemn - nici urmă de zorele. Mă uit în curtea vecinilor din spate, Santos și Ana, care în weekenduri pun melodii cubaneze la maxim - nada.

Deci pe molozul fertilizat de lângă gard a crescut o zorea fără să o fi plantat nimeni, fără să fi evadat de la vecini. Acum câteva zile făceam o listă cu plantele pe care vreau să le cultiv în jurul casei și printre primele figurau zorelele. Am plecat să revizuiesc lista...

Sorana TARMU

Malaxorul de cărți și reviste de cultură

• Am primit recent cartea "Amintirile unui uituc", apărută la Editura Semne din București sub semnătura lui Ovidiu Centea, profesor universitar consultant la Universitatea Tehnică de Construcții din capitală. Cartea prezintă interes pentru noi pentru că **Ovidiu Centea** s-a născut la Zalău, în 1929, iar cartea cuprinde și istorisirea perioadei copilăriei autorului care, din 1938 s-a mutat la Cluj, apoi la Sibiu, din nou la Cluj, apoi la Timișoara, din 1963 trăind la București. În prefață, Ovidiu Centea notează: "(...) în cursul vieții am scris peste 30 de lucrări cu caracter științific. «Amintirile unui uituc» este singura care face excepție. Ea nu va suporta uzura vremii, ceea ce este scris acolo nu va putea fi perfecționat prin «noi cuceriri ale științei și tehnicii». Conținutul amintirilor va fi mereu la fel de proaspăt (sau mereu la fel de vechi) ca în zilele în care au fost scrise". Autorul, în prezentarea editurii, nu are deloc pretenția de a scrie istorie. Toate cele relatate în carte apar văzute prin ochii unui cetățean oarecare, care s-a întâmplat a fi contemporan cu evenimentele și personalitățile care apar în volum. De menționat că Ovidiu Centea a îngrijit și a prefăcut lucrarea "Monografia satului Căpâlna pe Someș", autor Ion Văleanu, carte aflată în pregătire la Editura "Caiete Silvane" a Centrului Culturii Tradiționale Sălaj.

• A apărut nr. 2/2009 al revistei trimestriale de cultură a Sălajului în limba maghiară "Hepehupa". Din sumarul acestui număr, ilustrat cu lucrări ale regretatului artist plastic Szabó Vilmos (1942 - 2009), am reținut articole prezentate recent la a VI-a ediție a sesiunii științifice de la Zalău dedicată cercetărilor legate de Sălaj, anul acesta cu tema "Identitatea de sălăjean", o serie de rememorări ale creației și personalității pictorului Szabó Vilmos, precum și poeme recitate la ediția din acest an a Festivalului "Primăvara poeziei", în cadrul căruia a fost prezentat și suplimentul bilingv, român-maghiar, al revistelor "Caiete Silvane" și "Hepehupa", traducerea versurilor fiind asigurată de poeta Simone Györfi. Și acest număr marchează 15 de ani de existență a tipografiei "Color Print" din Zalău. Revista de cultură a Sălajului în limba maghiară "Hepehupa" apare din 2002, sub conducerea publicistului Fejér László, cu sprijinul Consiliului Județean Sălaj, Centrului Culturii Tradiționale Sălaj, Color Print și a Fundației "Communitas".

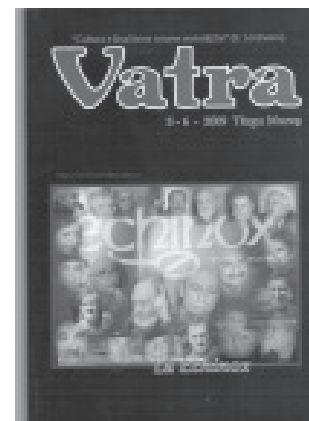
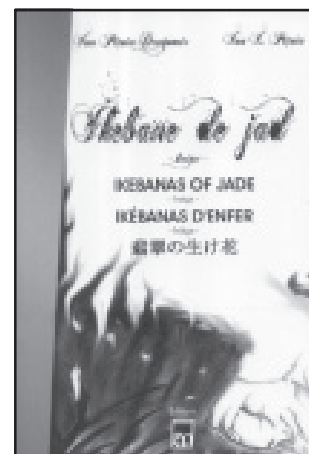
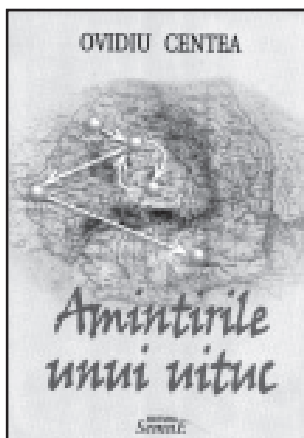
• Scriitorul, poetul **Ion Pițoiu - Dragomir** vine în atenția iubitorilor de poezie cu două noi cărți, într-un format cu care ne-a obișnuit deja: două cărți în una, tipărite adică împreună. Este vorba de cartea de versuri "Pergole pe fulger", apărută la Editura Delta III din București și de o alta, semnată împreună cu fiul său, Ion I. Pițoiu (care a realizat coperta și picturile), "Ikebane de jad", haiga, traducerea în limba engleză fiind asigurată de Daniela

Gorgan, cea în limba franceză de Mihaela Popa, iar traducerea în limba japoneză de Ioana Banner. "Ikebane de jad", apărută la Editura RAO, din București, abordează haiga, o structură japoneză care presupune text și ilustrație inspirată de acest text. Cu cele două apariții menționate, scriitorul Ion Pițoiu - Dragomir a ajuns la 23 de cărți publicate, fiind, fără îndoială, cel mai prolific scriitor sălăjean. Ion Pițoiu - Dragomir este membru al Uniunii Scriitorilor din România și al Cenaclului literar "Silvania".

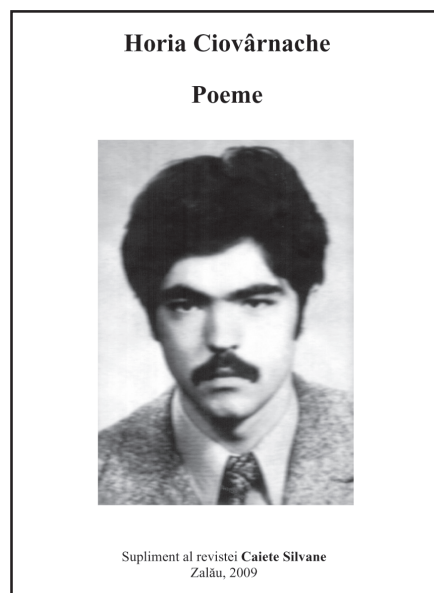
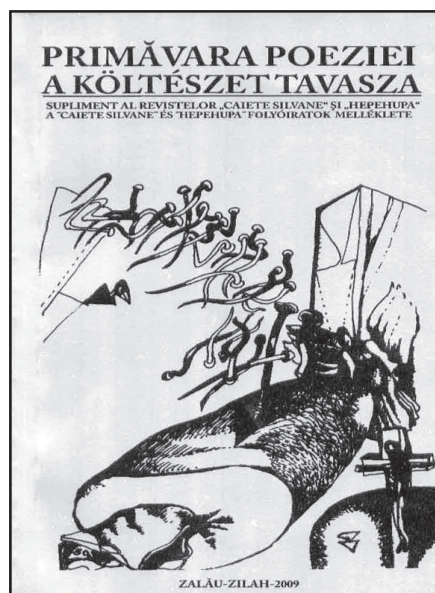
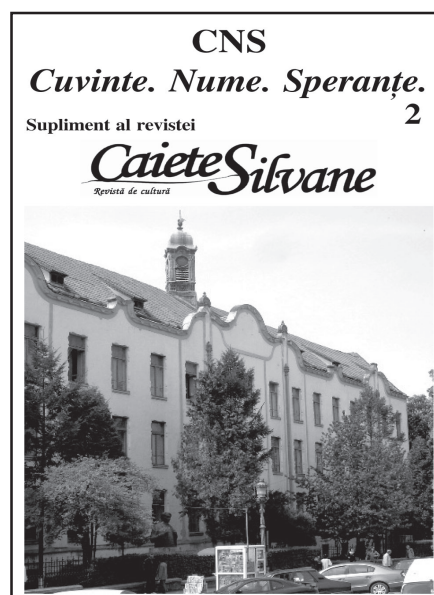
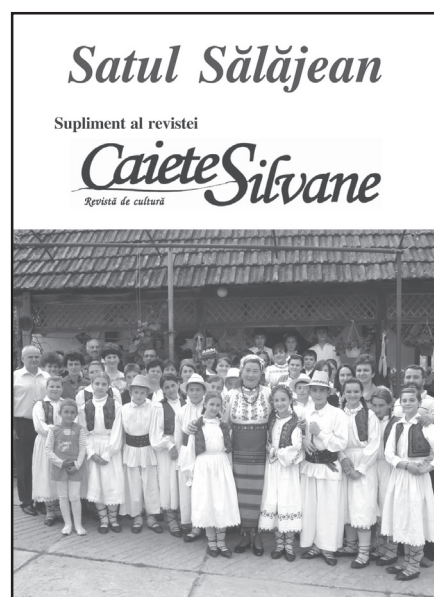
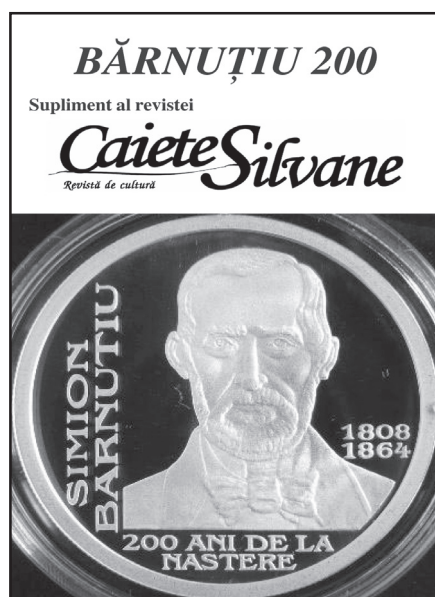
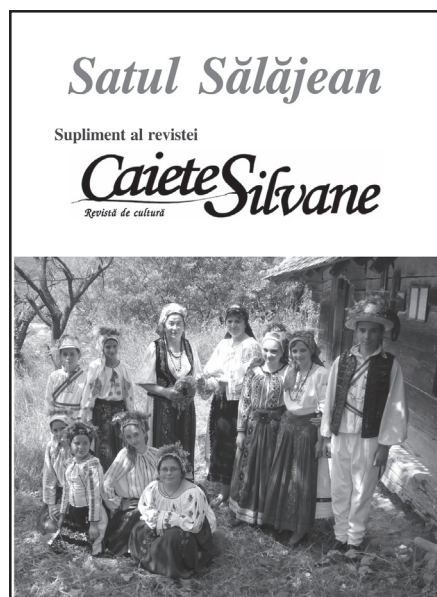
• Consolidată deja în conștiința publică, datorită formatului grafic și tipografic sobru, dar spectaculos, și calităților ireproșabile mai ales în conținutul subordonat diferitelor teme fără îndoială majore, purtând semnături ale unor mari personalități din arealul culturii naționale, recentul număr dublu al revistei **VATRA** (5 - 6 /2009) este dedicat celebrei mișcări literare **Echinox**, apărută la sfârșitul deceniului al șaptelea al secolului trecut și dezvoltată prestigios în cel de-al optulea și al nouălea. Într-un spațiu de circa 80 de pagini întâlnim colaborări *pro opera* ale unora dintre cei mai cunoscuți autori - poeți, prozatori, critici - formați la școala echinoxistă (Cenaclu & Revistă), ai căror primi și respectabili mentori au fost poetul, istoricul și criticul literar, prof. univ. dr. ION POP, criticul și eseistul, prof. univ. dr. ION VARTIC, regretatul italianist și eseist, prof. univ. dr. MARIAN PAPAHAĞI. "...**Echinoxul** a cultivat principalul spiritul critic..." afirmă Magistrul în *dialogul* la care e provocat de Al. Cistelean. Consemnăm, astfel câteva dintre semnăturile echinoxistilor consacrați prin importanța poziției în climatul literar actual: Ion Mircea, Dinu Flămând, Adrian Popescu, Irina Petras, Ioan Groșan, Viorel Mureșan, Ion Mureșan, Marta Petreu, Aurel Pantea, Szöcs Géza, Mihai Dragolea, Mircea Petean, Alexandru Vlad, Ioana Cistelean și mulți ceilalți. Conservându-și rubricile tradiționale, revista are în cuprins un **dialog** cu academicianul Eugen SIMION (realizat de Iulian Boldea), urmat de discursul aceluiași în cadrul evenimentului acordării titlului de Doctor Honoris Causa a Universității din Târgu Mureș. În paginile rezervate poeziilor consacrați, subordonate rubricii **Carmen Saeculare**, poetului Viorel MUREȘAN îi sunt publicate două ample poeme, iar în cadrul rubricii **Epica Magna**, Melania BANCEA un fragment din romanul *Călătorie cu dublu orb*. Mircea A. DIACONU și Vlad MOLDOVAN semnează ample eseuri. Menționând că acest număr dublu al revistei este ilustrat cu fotografii ale unora dintre echinoxistii celebri, ne exprimăm admirația statornică față de realizările redactorilor uneia dintre cele mai prestigioase reviste de cultură română din recentele ultime două decenii.

Cronicarul de serviciu

Serie nouă, Anul V, Nr. 9 (56), septembrie 2009

Suplimente editate de revista "Caiete Silvane" (2008 - 2009)

Koos Laszlo